

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

148476

**BAĞIMSIZLIK SONRASI KIRGIZİSTAN-RUSYA
İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muratbek KALYEV

Enstitü Ana Bilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

-148416-

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Emin GÜRSES

Haziran - 2004

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BAĞIMSIZLIK SONRASI KIRGIZİSTAN-RUSYA
İLİŞKİLERİ

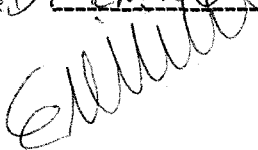
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muratbek KALYEV

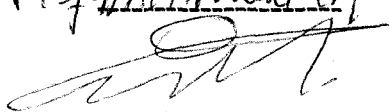
Enstitü Ana Bilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bu tez 21/06/2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu
ile kabul edilmiştir.

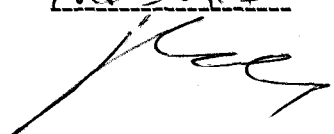
Jüri Başkanı

Doç.Dr. Emin Gürses

Jüri Üyesi

Prof. Dr. H. Mustafa TAYDEMİR

Jüri Üyesi

İbrahim Kamil
Doç. Dr.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. KIRGIZ CUMHURİYETİ VE TARİHÇESİ.....	4
1.1. Kırgız Adının Çıkışı ve Çarlık Rusya Zamanına Kadar Kırgızlar.....	4
1.2. Çarlık Rusya Döneminde Kırgızlar.....	7
1.3. Çarlık Rusya'dan SSCB'ye Kadar Kırgızlar.....	8
1.4. SSCB Zamanında Kırgızistan.....	8
1.4.1. Sovyet Döneminin Kırgız Halkına Bıraktığı Olumlu ve Olumsuz Mirasları.....	11
1.4.2. SSCB'nin Dağılışı.....	12
1.5. Sovyet Sonrası Kırgızistan.....	13
1.5.1. Siyasi Bağımsızlık.....	13
1.5.2. Ekonomik Bağımsızlık.....	14
1.5.3. Sosyal Bağımsızlık.....	15
2. KIRGIZİSTAN – RUSYA İLİŞKİLERİ	16
2.1. Kırgızistan-Rusya Siyasi İlişkileri.....	16
2.1.1. İki Taraflı Siyasi İlişkiler.....	16
2.1.1.1. Diplomatik ve Konsolosluk İlişkiler.....	18
2.1.2. Uluslararası Örgütler Nezdinde Kurulan Siyasi İlişkiler.....	19
2.1.2.1. BDT Nezdinde Kurulan Siyasi İlişkileri.....	19
2.1.3. Kırgız Halkının Siyasi İlişkilere Bakışı.....	21
2.2. Kırgızistan-Rusya Ekonomik İlişkileri.....	22
2.2.1. İki Taraflı Ekonomik İlişkiler.....	22
2.2.2. Uluslar Arası Örgütler Nezdinde Kurulan Ekonomik İlişkiler....	25
2.2.2.1. Birleşik Devletler Topluluğu Nezdinde Kurulan Ekonomik İlişkiler.....	25

2.2.2.2. Avrasya Ekonomik Birliği Nezdinde Kurulan Ekonomik İlişkileri.....	26
2.2.2.3. Şanghay İşbirliği Örgütü Nezdinde Kurulan Ekonomik İlişkiler.....	27
2.2.3. Kırgız Halkının Ekonomik İlişkilere Bakışı.....	28
2.3. Kırgızistan-Rusya Sosyo – Kültürel İlişkileri.....	29
2.3.1. Eğitim Alanında İlişkiler.....	29
2.3.1.1. Kırgızca Resmi Dil iken Rus halkının ve Rusya'nın Yaklaşımı.....	31
2.3.1.2. Rusça'nın Resmi Dil Olmasından Sonra Rusların Yaklaşımı.....	32
2.3.1.3. Rusça'nın İkinci Resmi Dil Olarak Kullanılmasından Doğan Sonuçlar.....	33
2.3.2. Basın Yayın Alanında İlişkiler.....	34
2.3.3. Kırgız Halkının Sosyo – Kültürel İlişkilere Bakışı.....	35
2.4. Kırgızistan-Rusya Güvenlik Açısından İlişkiler.....	37
2.4.1. İki Tarafli Güvenlik Açısından İlişkiler.....	37
2.4.1.1. Kırgızistan'ın Dış Müdahalelere açık olmasının nedenleri.....	38
2.4.1.2. Kırgızistan'ın Rusya'ya bağımlılığı.....	39
2.4.1.3. Kırgızistan'ı Rusya'ya Bağli Kılan Sebepler.....	41
2.4.1.4. Rusya açısından Kırgızistan'ın önemi.....	41
2.4.2. Uluslararası Örgütler Nezdinde Kurulan Güvenlik Açısından İlişkiler.....	45
2.4.2.1. BDT Nezdinde Kurulan Güvenlik Açısından İlişkiler... ..	45
2.4.2.2. KGA. Nezdinde Kurulan Güvenlik Açısından İlişkiler... ..	46
2.4.2.3. Şanghay İşbirliği Örgütü Nezdinde Kurulan Güvenlik Açısından İlişkiler.....	47
2.4.3. Kırgız Halkının Güvenlik Açısından İlişkilere Bakışı.....	49
3. KIRGIZİSTAN CUMHURİYETİNİN DİŞ POLİTİKASI	50
3.1. Kırgız Cumhuriyeti'nin Dış Politikası'nı belirlemede izlediği yol.....	50

3.1.1. Kırgız Cumhuriyeti'nin Dış Politik Sorunları.....	51
3.2. 11 Eylül Öncesi ABD'nin Kırgızistan politikası ve Rusya.....	53
3.2.1. ABD'nin Bölgedeki Yeri.....	53
3.2.2. ABD'nin Çıkar Algılaması.....	55
3.2.2.1. Köktendinciliğin Çevrelenmesi.....	55
3.2.2.2. İran'ın Çevrelenmesi.....	56
3.2.2.3. Ekonomik ve Ticari Çıkarlar.....	56
3.2.3. ABD'nin Güvenlik Politikaları.....	57
3.2.3.1. Türkiye Üzerinden.....	57
3.2.3.2. Rusya Üzerinden.....	57
3.2.4. Amerika'nın Orta Asya Politikasına Rusya'nın Yaklaşımı.....	58
3.2.5. 11 Eylül sonrası ABD Kırgızistan ilişkileri ve Rusya.....	60
3.3. Kırgızistan'ın Bölge Ülkeler ile İlişkileri ve Rusya'nın Yaklaşımı.....	62
3.3.1. Bölgesel İşbirliğini Zorlaştıran Faktörler.....	64
3.4. Çin'in ve Orta Asya Politikası.....	67
3.4.3. Çin'in Orta Asya Politikasına Rusya'nın Yaklaşımı.....	69
3.4.4. Bişkek Denge Arayışında.....	71
SONUÇ.....	73
KAYNAKLAR.....	74
ÖZGEÇMİŞ.....	80

KISALTMALAR

SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
BDT	:Birleşik Devletler Topluluğu
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
IMF	:Uluslar arası Para Fonu
EBRD	:Avrupa Kalkınma ve İmar Bankası
İBRD	:Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası
KGA	:Kolektif Güvenlik Anlaşması
MGIMO	:Moskova Uluslar arası İlişkiler Enstitüsü
ŞİÖ	:Şanghay İşbirliği Örgütü
AB	:Avrupa Birliği
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
AEB	:Avrasya Ekonomik Birlik
SAİR	:Uluslar arası Sosyal ve İktisadi Araştırma A.Ş
ÖİH	:Özbekistan İslami Hareketi
ÇHC	:Çin Halk Cumhuriyeti
BM	:Birleşmiş Milletler
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGİK	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AAOK	:Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
ECO	:Ekonomik İşbirliği Örgütü
İLO	:Uluslar arası Çalışma Örgütü
ICAO	:Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı
IFC	:Uluslararası Finans Kuruluşu
UNIDO	:Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı
WHO	:Dünya Sağlık Örgütü
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
İKB	:İslam Kalkınma Bankası
AKB	:Asya Kalkınma Bankası

ESCAP	:BM Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
OAD	:Orta Asya Devletleri
BAB	:Batı Avrupa Birliği
CIA	:Merkezi Haber alma Örgütü
IFC	:Uluslar arası Finans Komisyonu
OAB	:Orta Asya Birliği
SUÖB	:Sincan Uygur Özerk Bölgesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler : Bağımsızlık, Rusya, dış tehdit, güvenlik, Kırgızistan.

Bu çalışma Soğuk Savaş Sonrası, SSCB'nin yenik düşmesi ve dağılmasıyla ortaya çıkan Cumhuriyetler gibi bağımsızlığını kazanan Kırgızistan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Kırgız Cumhuriyeti, eski SSCB'ye bağlı on beş cumhuriyetten biridir. 1990'ların başından SSCB'nin dağılmaya başlamasıyla, birer birer bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerin biri de Kırgızistan olmuştur.

Bağımsızlığına hazırlıksız yakalanan Kırgızistan ilk bağımsızlık yıllarında işsizlik, ekonomik kriz, dış tehditlere karşı hiçbir güvenliğinin olmaması, dış politikasını belirlemede hiçbir deneyime sahip olmaması gibi sıkıntılarla baş başa kalmışlardır.

ABD, AB ve Çin'in eski SSCB cumhuriyetlerine yaklaşmalarını riskli olarak gören Rusya, çok geçmeden bu ülkelerle yeniden işbirliği içine girmeye çalışmıştır. Bu ilişkinin ilk adımı olarak da BDT'yi kurmayı başarmıştır. BDT üyesi olan Kırgızistan, bu Topluluğa hiçbir baskı olmadan, kendi isteğiyle üye olmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz sebeplerden dolayı sıkıntıda olan Kırgızistan için böyle bir Topluluğun, Örgütlerin önemi daha büyüktü.

Böylelikle Kırgızistan-Rusya arasında ikili ilişkiler başlamış oldu ve günümüzde iki ülke arasındaki ilişkiler; siyasi, sosyal, ekonomik ve güvenlik gibi konular üzerindedir. Zaman zaman Kırgızistan'da ABD ve Çin'in etkisi artmaktadır ve Rusya'ya ciddi anlamda rakip olmaktadır. Bundan dolayı Kırgızistan, dış politikasını belirleme konusunda bir çok sorunlarla karşılaşmasına rağmen, tercihini Rusya'dan yana kullanmaktadır.

SUMMARY

THE RELATIONSHIP BETWEEN KYRGYZSTAN AND RUSSIA AFTER SOVEREIGNTY

Keywords : Independence, Russia, external threats, security, Kyrgyzstan.

These study aims to relations between Kyrgyzstan and Russia after end of the Cold War and collapse of the USSR. Kyrgyzstan Republic is one of the fifteen republics which are dependence to USSR. With disintegration of the USSR in the early 1990's, the Republics began to declare their independence one by one and Kyrgyzstan is one of them.

Kyrgyzstan faced to a lot of problems after it was independent state. For example, unemployment, economic crisis, external threats, so that Kyrgyzstan couldn't determind its foreign policy direction as a goodly.

Russia tried close relationship wiht independent republics because of that USA, EU and China interested to these republics to their national interest. Russia established an organization which consist of old Member of USSR States.(except of latvia, esthonia, lithuania) Kyrgyzstan joined to that organizaton without any pres. Joined to Organization for Kyrgyzstan was very important , because it had a lot of problems in economical and political area.

Therefore bilateral relations started between Kyrgyzstan and Russia especially on the economics, politic, social and security area. Sometimes USA and China use a pres on Kyrgyzstan so that Russia sees that in these region a competition amongs US, China and Russia. However Kyrgyzstan faced to many problems about determine its foreign policy, it choosed Russian perspective in foreign policy.

GİRİŞ

Orta Asya'daki Türk kökenli devletlerden biri olan Kırgız Cumhuriyeti, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığın ardından, Kırgızistan'ı ilk tanıyan ülkelerden biri de Rusya'dır. Tanımının ardından, iki ülke arasındaki siyasi, kültürel ve ekonomik içerikli birçok anlaşma imzalanmış ve bu çerçevede yoğun ilişkiler yaşanmaya başlamıştır.

Kırgızistan Rusya ilişkileri bazen ikili düzeyde, bazen de gerek uluslar arası örgütler nezdinde, gerekse bölge ülkelerinin katılımıyla çok taraflı ilişkiler şeklinde yürütülmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler sadece devlet teşekküllerinin girişimleriyle kurulan ilişkilerden ibaret değildir. Kırgızistan'ın bağımsızlığının ilan etmesinin ardından, bu ülkeye iktisadi ve kültürel ilişkiler gerçekleştirmek amacıyla Rusya'da gönüllü kuruluşlar faaliyete geçmiştir. Aynı zamanda Rus işadamları da bu ülkeye yatırım yapmaya başlamışlardır. Bugün Kırgızistan'da Rus sermayesinin bulunduğu 700 kayıtlı işletme bulunmaktadır.

Rusya'nın Kırgızistan ve diğer Cumhuriyetlerde siyasi ve ekonomik model olma girişimi mevcuttur. Yeni bağımsız olan Cumhuriyetlerle daha sıcak ilişki kurmak ve soğuk savaş sonrasındaki tek kutupluluğu korumak isteyen ABD bu girişime pek sıcak bakmamıştır. ABD, bu girişime başlangıçta olumlu yaklaştıysa da bu yaklaşım uzun sürmemiştir. Rusya ve Çin, ABD'yi bölgedeki çıkarları açısından rakip ülke olarak görmektedir.

Araştırmanın amacı ve önemi

Bağımsızlık sonrası Kırgızistan-Rusya İlişkileri adındaki tezi hazırlayış amacım, iki ülke arasında 1991'den günümüze dek yaşanan yoğun siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik ilişkileri detaylı olarak incelemektir. 1991 yılına kadar Kırgızistan Rusya ile nasıl bir ilişkide olduğu, uluslar arası arenadaki durumu, uluslar arası ilişkiler konusunda ne tür deneyimlere sahip oldukları; kısaca özetlersek SSCB zamanındaki Kırgızistan ile Rusya ve şu andaki bağımsız olan Kırgızistan ile Rusya arasında ilişkileri

karşılaştırmalı olarak ele almaktır. Bağımsızlıktan sonraki ilişkileri ele alırken, bölgede etkili ülkelerden ABD, Çin ve komşu ülkelerle de olan ilişkileri ve Rusya Federasyonunun bu ilişkilere bakışı da ele alınmaktadır

Araştırmanın konusu

Bu tezim Kırgız Cumhuriyeti ve Tarihçesi, Kırgızistan-Rusya İlişkileri ve Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Dış Politikası olarak üç bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, dünyanın en eski milletlerinden biri olan Kırgızların, Kırgız adının çıkışından, bağımsız Kırgız Cumhuriyeti kurulana dek geçirdikleri tarihsel süreç özetlenmektedir. Bu bölümde Kırgızistan'ın Rusya egemenliği altında kalmasına ve Rusya'nın bu ülke üzerinde oynadığı politikalara da yer verilmektedir. Ayrıca bu bölümde, Kırgızistan'ın coğrafi ve demografik yapısı hakkında da bilgi verilmektedir.

Tezin ikinci bölümünde ise, asıl konumuz olan Kırgızistan-Rusya ilişkileri ele alınmıştır. Bu bölümde günümüzde Kırgızistan-Rusya arasında yaşanan ilişkiler, siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler, sosyo-kültürel ilişkiler ve güvenlik konusunda ilişkiler olarak dört grupta ele alınmaktadır. Bu dört gruba böldüğümüz ilişkilerin hepsinde Kırgızistan ile Rusya arasında yoğun bir ilişki yaşanmaktadır. Ama bu ilişkilerin, bir ilişkiden daha çok Rusya'ya hala bağımlılık gibi gözükmemektedir ve bunun üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde ayrıca Kırgız halkının Kırgız-Rusya ilişkilerine nasıl baktığına da değinilmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde ise, Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlıktan günümüze dek izlediği dış politika, mevcut dış politik sorunları ve dış politikasının belirlerken Rusya, ABD, Çin ve komşu ülkelerle kurduğu ilişkiler ve bu ilişkilere Rusya'nın bakışı incelenmektedir. Bağımsızlığına hazırlıksız yakalanan Kırgızistan Cumhuriyeti için, o günkü şartlar doğrultusunda kendi dış politikasını belirlemek pek de kolay olmamıştır. SSCB dağıldıktan sonra Orta Asya'ya yönelen Amerika, Çin ve AB ülkelerini kendine rakip gören Rusya Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini tekrar canlandırmaya başlaması, dış ülkelerle ilişkilerde hiç tecrübeye sahip olmayan Kırgızistan için hayati önem taşıyordu

ve bu büyük ülkeler arasından yine de tercihini Rusya'dan yana kullanmakta ve tezin bu bölümünde de bu konulara değinilmektedir.

Çalışmanın sonucu ise sonuç, öneriler ve kaynakça kısmından oluşmaktadır. Gerek literatür çalışması sonucu elde edilen bilgiler, gerekse yapılan araştırma ile ulaşılan veriler, sonuç kısmında özet olarak aktarılmakta ve tüm bu bilgilerden yola çıkarak çeşitli öneriler sunulmaktadır.

1.Kırgız Cumhuriyeti ve Tarihçesi

Bu bölümde kısaca Kırgızların eski tarihinden bugüne kadarki tarihi ele alınacaktır. Bölümde önce Kırgız adının çıkışına, sonra da Çarlık dönemi, SSCB egemenliğinin altına girmesi ve son olarak da bağımsız olduktan sonraki durumuna yer verilecektir.

1.1. Kırgız Adının Çıkışı ve Çarlık Rusya Zamanına Kadar Kırgızlar

Kırgız Cumhuriyet, Kuzeydoğu Asya'ya uzanan Tien-Shan dağ sırasının bulunduğu bölgede 198.500 km² yüz ölçüme sahip bağımsız bir devlettir. Kuzeyinde Kazakistan, doğu ve güneydoğusunda Çin Halk Cumhuriyet'i, batısında Özbekistan ve güney batısında Tacikistan ile komşudur. Geniş çukur alanlara, derin vadilere ve yüksek dağlara sahip olan Kırgızistan'ın ortalama yüksekliği 2750 metredir. Karasal iklime sahip olan Kırgızistan'da yıl boyunca çok az yağmur olmaktadır[Özdenoğlu, Küçükkurt, 1996: 1-7].

Çin kaynaklarında adları Kien-Kun, Ki-Ku, Kie-Kou gibi çeşitli şekillerde transkribe edilen Kırgız adı, Gök Türk yazılı metinlerde Kırgız, Tibetçe metinlerde “gir-kis” şeklinde geçmektedir. Kırgız adının menşei konusunda çeşitli görüşler vardır. Bu adın “Kır” ile “Giz” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş “Kırgezer” anlamında bir kelime olduğu yanında, “Kırk” ve “Yüz” sayı adlarının birleşmesinden oluştuğu da ileri sürülmüştür. Kırgız adının Kırgku'dan yani “Kırmızı” ve “Yüz” kelimelerinden ibaret olduğu da söylenir. Efsanelere göre, Kırgızlar “Kırk kız” ve “Dağları gez” anlamına gelen Kırgız'dan gelmektedir [Arık, 1994: 9].

Gök Türkçe yazıtlarda geçen Türk kavim adları içinde, tarihleri çok eskiye dayanan ve Çin kaynaklarına zikredilenlerden biri de Kırgız Boyunun adıdır. Bu kaynaklara göre Kırgızlar, Orta Asya'ya ve Sibirya'da yaşayan çeşitli boylardan oluşmuştur. Kırgızlar, M.Ö.2000'lere kadar dayanan geçmişleriyle dünyanın en eski milletlerinden biridir. Kırgız boyları Edirgine, İçkilik,Karatal, Kırkoğlu, Kölpeş, Kuşçu,Manguş, Mundi, Mundus, Muratali, Sarı, Togay, Tazanay, Togayberdi olarak sayılmaktadır [Özdenoğlu, Küçükkurt, 1996: 8-10].

Çin kaynaklarında Kırgızların, Hunların yıkılışından sonra, özellikle “Hakas” adıyla zikredildikleri dikkati çeker. Kırgızlar M.Ö. II ve I yüzyıllarda Tanrı Dağlarının doğusu ile Tannu-Ola arasında bulunmuşlardır (bugünkü Kırgızistan’dan kuzey ve kuzeydoğuya doğru). [Arık, 1994: 9] Bazı kaynaklarda burada Kien-Kun adıyla ilk bağımsız Kırgız Devletinin de kurulduğu ileri sürülmektedir. Ancak, bu devlet, bağımsızlığını koruyamayıp Hun egemenliğindeki Usun Birliğine dahil olmuş ve M.Ö. 201 ile 49 yılları arasında bu birlik içinde kalmıştır [Adılov, 1995: 737]. Kırgızlar, ikinci bağımsız devletlerini “Kırgız Kağanat” adıyla M.S.VII. yüzyılda kurmuştur. Bu döneme ait tüm gelenek ve tarihi olaylar “ Manas Destanı”nda toplanmıştır. İkinci Kırgız Devletinin de bağımsızlığı uzun sürmemiş ve Kırgızlar M.S.650 yılına doğru Gök Türk Hakanlığının egemenliğine girmiştir. Bu dönemde Hakas olarak adlandırılan Kırgızlar, 630-680 yıllar arasında Gök Türk Devletinde yaşanan karışıklıktan yararlanarak daha müstakil hareket etmişlerdir [Özdenoğlu, Küçükkurt, 1996: 8-10]. Bu sıralar Kırgızlar Çin İmparatorluğu ile değişik konularda anlaşma yapmışlar ve bu anlaşmalar uzun süre devam etmiştir. Bu ilişkiler sırasında Kırgızların askeri güçleri güçlenmiştir [Çotonov, 2001: 15].

Gök Türk devletinin yıkılışından sonra Uygur devletinin egemenliğine girmişlerdir. Ancak, Kırgızlar, Uygurlar tarafından uygulanan ağır vergilere karşı isyan ederek IX. Yüzyılın başlarında Uygurlarla yaptıkları bir savaşta büyük kayıp vermelerine rağmen, 839 yılının sonunda Uygur Kağanını öldürerek Türk Devletinin başına geçmiştir [Arık, 1994: 9]. Bu dönemde Kırgızlar, üçüncü Kırgız devleti olan “ Büyük Kırgız Khanat Devleti”ni kurmuşlardır. M.S. IX-X yüzyıllar arasında Kuzey Sibiry, Moğolistan, Baykal, İrtiş, Isık-Göl ve Talas bölgesinde; M.S.X. yüzyılında Kuzey Sibiry, Altay, Güneybatı Moğolistan bölgesinde; M.S.XII. yüzyılda ise Altay ve Saya bölgesinde egemenliğini sürdüren bu devlet hem önemli askeri başarılar sağlamış hem de Orta Asya ile yoğun ticarete bulunmuşlardır [Saray, 1993: 17]. Büyük Kırgız Kağanat Devleti Orta Asya’nın büyük bir kısmına sahip olmakla birlikte varlığını 367 yıl sürdürmüştür. 1207 yılına kadar komşu ülkeleri ile siyasi, diplomatik, askeri ve ticari ilişkilerdeki işbirliği en üst seviyede olmuştur. Bu devletin kurulması Kırgızların tarihinde unutulmayacak bir sayfa açmıştır.

XIII. asrın başında Kırgızlar iki Kağanlık altında toplanmıştır. (Enal ve Biy). Moğolların baskısına dayanamayıp, sonunda bu iki Kağan da Cengizhan'a boyun eğmişlerdir. (1207). Kırgızların Mamşık Kağanı'nın oğlu Taybuka Moğolların askerlerine yüzbaşlık yapmıştır ve Cengizhan'la büyük sefirlere çıkmıştır. Cengizhan ona Sibir Hanlığını da vermiştir. Taybuka öldükten sonra onun oğulları ve torunları Sibir Hanlığını XVI.asra kadar sürdürmüşlerdir [Soltonov, 1992: 75]. 1399'a kadar Moğol egemenliğinde kalan Kırgızlar, bu tarihte ayaklanarak "Oyrat Kavimi Birliği"ni yıkmışlar ve Moğol Han'ı İlbek'i öldürerek Moğolistan'ın bir kısmını idarelerine almışlardır [Çotonov, 2001: 16].

Bir süre bağımsız yaşayan Kırgızlar Timur tarafından işgale uğramışlardır. Orta Asya'daki Timurlan'ın hükümdarlığının sonucu (1470-1480) Kırgız halkı tekrar toparlanmaya başlamıştır. Tien-Shan'daki göçmen Kırgız halkı iki hanlık altında toplanmış olup, birinin başında Culus Han ve ikincisinde ise Akmat Mansur Han olmuştur. Culus Hanlığı altındaki Kırgızlar Fergana'dan başlayıp Doğu Türkistan'a kadarki topraklara sahip olmuşlardır[Soltonov, 1992: 77].

1703'te Yenisey'de yaşayan Kırgızlardan üç, dört bin çadırılık bir grup ili Havzası'na göçerek burada bağımsız bir yaşam sürmeye başlamıştır. Ancak, 1757'de yaşanan Çin istilasından, bu grubun bir kısmı Çin egemenliğine alınmıştır. Buna dayanarak, bugün Çin'de yaşayan yaklaşık 1 milyon Kırgız'ın atalarının Yenisey Kırgızları olduğunu söyleyebiliriz

Bir Moğol Kabilesi olan Kalmukların istilasının ardından 1730'da da Çin istilasına uğrayan Kırgızların bir kısmı esir kalırken, diğer bir kısmı da Türk devleti olan Hokand Hanlığına gönüllü olarak sığınmıştır. Kırgızlar gönüllü olarak kaldıkları bu hanlıkta nüfus olarak çoğunluk haline gelmişlerdir. Bir süre sonra ülkede idari ve askeri açıdan da üstünlüğü ele alan Kırgızlar, bu Hanlığı bir ölçüde Kırgız Devleti haline getirmişlerdir. Bu nedenle Hokand Hanlığı idari ve askeri açıdan Kırgız Devleti olarak kabul edilmektedir [Çotonov, 2001: 27]. Kırgız idaresindeki Hokand Hanlığı, Kırgızlardan oluşan ordusu ile Doğu Türkistan'ın özellikle Çin'e karşı güvenliğini sağlamıştır. Bu da Hokand'ı bölgede nüfuzlu hala getirmiştir. Ancak, bu durum Buhara

Emirliği'ni kıskançlığa iterek iki Türk Devleti arasında savaşa kadar giden rekabete neden olmuştur. Buhara'nın özellikle 1842'de Hokand'ı kuşatıp yağmalamasının ardından, Hokand tekrar bağımsızlığını kazandıysa da bir daha toparlanamamıştır. İki kardeş hanlığı arasındaki m¼cadele nedeniyle g¼c¼s¼zleřen Hokand Hanlığı, ardından başlayan Rus saldırılarına da karşı koyamamıştır. 1862 yılında Pişpek (Bişkek) şehrine kurulan Rus garnizonu 1876 tarihine gelindiğinde Hokand'ı ve bu Hanlıkla birlikte t¼m Kırgızları esareti altına almıştır[Usenbayev, 1990: 18].

1.2. Çarlık Rusya D¼neminde Kırgızlar

XIX .asrın başlarında Hokand Hanı Ömer Han (1809-1822) ile Buhara Emiri Haydar şah (1800-1826) arasında bir rekabet başlamış, hatta bu sırada hanlıklardan Osmanlı Devletine gelip giden elçiler olmuştur. Türkistan hanlarının birbiri ile s¼rt¼řmesi ve m¼nakařası en çok Rusların içine yaramıştır. 1846 yılında Ruslar Hokandlıların kurduğu Kazalinsk Kalesini işgal etmişler ve ondan sonra da Ruslar Türkistan şehirlerini ele geçirmeleri devam etmiştir. 1864'te Rus orduları Çimkent üzerine y¼r¼d¼đ¼nde, Hokand kuvvetlerinin başında olan Alım Kul Rusları mağlup etmiş, ancak Buhara Emirinin Hokand üzerine y¼r¼d¼đ¼n¼ duyunca başkenti savunmaya gitmiş, Ruslar bu durumu değerlendirerek 22 Eyl¼l 1864'te Çimkent'i işgal etmişlerdir[Arık, 1994: 10]. Ruslar, ¼ Türk hanlığı Hokand, Hive ve Buhara'yı işgal ettikten sonra bunları kendine bağlı hanlıklar haline getirmiştir. Bu b¼lgeleri Türkistan ve Bozkır Genel Valilikleri olarak iki valilik altında toplamıştır. Türkistan Genel Valiliği beş eyalete ve bu eyaletlerde çeşitli vezd'e b¼l¼nm¼řt¼r. Türkistan B¼lge Valiliği içindeki beş eyalet Sır Derya, Fergana, Semerkand, Semerechie ve Hazar Ötesi'dir (Türkistan). Bozkır Genel Valiliği ise d¼rt eyalete ayrılmıştır. Bu iki genel valilik de Orenburg'dan idare ediliyordu. Ayrıca Uralsk ve Turgay eyaletleri doğrudan Rus içişleri Bakanlığına bağlamıştı [Devlet, 1995: 34].

Rus işgalinin ardından bunu kabullenmeyen Kırgızlar bağımsızlık amacıyla bir çok ayaklanma geekleştirmişlerdir. Bunlardan biri de 6 Ağustos 1916'da Pişpek'de (şu anki Bişkek) başlayan isyandır. Kırgızlar bu m¼cadelede binlerce kayıp vermiş, ayrıca 300.000 Kırgız da Çin'e g¼ etmek zorunda kalmıştır. Kırgızlar 1917 Bolşevik ihtilalinden sonra da milliyetçi Kırgız komiteleri, şura-yi İşlamiye gibi kuruluşlarla

bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Bu mücadeleler 1929 yılına kadar devam etmiştir[Usenbayev, 1990: 76].

1.3. Çarlık Rusya'dan SSCB'ye Kadar Kırgızlar

1905-1907 yıllarında Rusya'da ayaklanmalar olmuş, 22 Ocak 1905'da "Kanlı Pazar" hadisesi yaşanmıştır. Fakir işçiler Çar'a yürümüş ve dayanma güçlerinin kalmadığını bildirmişlerdir. Çar bunları dinlemediği gibi işçilerin üstüne ateş açmıştır. Bu şartlar altında Rusya'da I. Dünya Savaşında Çar'ın yenik düşerek ordusunu da kaybetmesiyle, tek teşkilatlı güç olarak Lenin ve Bolşevikler kalmıştır.

1916 yılındaki büyük isyanda 673.000 Kırgız Türkü şehit düşmüş, 200.000'i sürülmüş, 300.000 Kırgız da Çin'e kaçmak (göçmek) zorunda kalmıştır. Rusya'daki iktidar değişikliği, Orta Asya'daki Türk kavimlerinin bağımsız devlet kurma isteklerini gerçekleştirmelerine geçici olarak imkan vermiş, ancak yayılımcı Rus politikası, daha sonra buralardaki bağımsızlık oluşumlarını bastırarak, bütün toplulukları kendisine bağlamıştır [Akdiş, 2000:76].

1.4. SSCB Zamanında Kırgızistan

1917 yılında Çarlık Rusya'sının yıkılması ve yerine sosyalist temellere dayalı yeni bir rejimin kurulması sadece Rusya'yı değil, Baltıklar'dan Orta Asya'ya kadar 14 ülkeyi (Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Gürcistan, Tacikistan, Ermenistan, Estonya, Letonya, Litvanya) daha köklü bir şekilde değişim sürecine sokmuştur [www.foreigntrade.gov.tr].

1917 Sovyet Ekim Devriminden sonra, önce Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin parçası oldu, 1924 yılında Rusya Federasyonu içerisinde özerk bir bölge haline gelmiş ve 1936 yılında ise Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur [Hatipoğlu, 1997]. Bu dönemde Kırgızlar bir önceki dönemde elde etmiş oldukları bütün hak ve hukukları kaybettiler. Yeni rejimin siyasi tercihleri ekonomik sistemi de doğrudan etkisi altına almış, önce büyük toprak sahiplerinin mülkiyet hakları kaldırılmış ve topraklar devletleştirilmiş, tüm özel bankalara el konmuş, ticari hayat

devletin kontrolü altına alınmış ve kısaca ekonominin her alanında devlet tekeli kurularak özel sektör sözcüğü SSCB sınırları içinde karşılığı olmayan bir terim durumuna gelmiştir. Kısa bir süre Lenin tarafından uygulamaya geçirilen Yeni Ekonomi Politikası çerçevesinde özel sektör tekrar canlandırılmaya çalışılmışsa da, 1924 yılında başlayan Stalin döneminde çok daha katı ve merkezi planlı bir ekonomik model uygulamaya konulmuştur [www.foreigntrade.gov.tr].

Moskova'nın "Parçala ve Hükmet" politikasına uygun olarak Sovyet millet anlayışına göre, Batı Türkistan 1925-1936 yılları arasında dört etnik cumhuriyete bölünmüştür. Bu yıllar arasında, Batı Türkistan'da tek bir Türk veya Türkistanlı millet oluşumu önlenerek, onun yerine ayrı ayrı Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmen milletleri yaratma ve bunlar arasındaki ayrılıkları daha da artırma politikası uygulanmıştır. 67 yıllık zaman zarfında bu alanda tam manasıyla başarıya erişilmiştir. Sovyet döneminin en büyük başarısı ve aynı zamanda Türkistan'ın bütünlüğü ile Türklük dünyasındaki birliğe vurulan en büyük darbe ise, işte bu Sovyet Milletler Politikasıdır.

Yine bu dönem içinde, Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmen Türklerinin millî şuur, dinî inançları ve insanî duyguları körelterek, onların başka milletlerle beraber Rusça konuşan, hür irâde ve düşüncesi olmayan bir Sovyet Milleti meydana getirmelerine çalışıldı. Bu politika 67 yıllık bir tecrübeden sonra iflâs etmiş ise de, Sovyetler Birliği'nin başka cumhuriyetlerinde olduğu gibi Orta Asya'daki beş sabık Sovyet cumhuriyetinde de ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un sözünü ettiği millî şuur ve hür düşüncesi olmayan Mankurt tipli insanlar sayısı da az değildir. İşte, 67 yıllık Sovyet döneminin ikinci büyük başarısı da budur.

Sovyet döneminin Moskova ve Rusya menfaatlerine hizmet eden üçüncü başarısı ise, Batı Türkistan'ın yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin görülmemiş bir ustalık ile sömürülüşüdür [www.birlik.net].

Stalin dönemi aynı zamanda, SSCB sınırları içinde yaşayan değişik Türk boylarının – Azeri, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen – dillerinin de Azerice, Kazakça, Kırgızca, Türkmençe, Özbekçe olarak değiştirildiği, Ermenistan'ın, Türkiye ve Nahçıvan

sınırlarına kadar genişletilerek, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki fiziki bağın koparıldığı bir dönem olmuştur.

SSCB döneminde siyasi kadroların yanısıra ekonomide de belirleyici unsuru Rusya ve Rus asıllılar oluşturmuş, yönetici sınıf ve kilit kadrolar bu kişilerden teşkil edilirken, Rusya'nın Batısından Güneydoğusuna kadar adeta bir güvenlik koridoru oluşturan Estonya'dan Kazakistan'a diğer 14 Cumhuriyet ise sahip oldukları yeraltı zenginlikleri ve ucuz insan kaynakları ile Rusya'nın bir süper devlet olarak kalkınmasında birer asker ve işçi rolüne büründürülmüşlerdir.

Eğitim dilinde de aynı asimilasyon politikası takip edilmiş, her Cumhuriyette Rusça ve o ülkenin dilinde olmak üzere iki dilde eğitim verilmiş, Rusça eğitim her bakımdan desteklenirken, ilgili ülke dilinde eğitim veren okullar kasıtlı olarak ihmal edilmiştir [www.foreigntrade.gov.tr].

Sovyet politikalarının en önemli amaçlarından biri, yukarıda da belirttiğimiz gibi Orta Asya'nın iktisadi kaynaklarına el koymak ve uzun dönemli olarak iktisadi ve teknolojik bağımlılığı yaratmaktır. Bu ülkeler başta petrol ve doğalgaz olmak üzere çok büyük yer altı kaynaklarına sahip olmalarına, geniş ve verimli tarım arazileri bulunmasına, iş gücü problemi olmamasına ve doğrudan Batıya ticari ulaşım güzergahları üzerinde yer almalarına rağmen, SSCB dönemin "ekonomik ihtisaslaşma politikaları" sonucunda Birliğe işlenmemiş tarım ürünleri ve pamuk sağlayan, çıkarılan yer altı zenginlikleri ve elde edilen hammaddeleri işleyecek tesisleri bulunmadığı için bu potansiyeli olduğu gibi Rusya'ya aktaran, rasyonel üretim politikalarına uygun olmayan tesislerinde ise kendi insan kaynaklarının sadece vasıfsız işgücü olarak değerlendirildiği, yönetim ve mühendislik kadrolarında Rus ve Rus asıllıların yer aldığı, kağıt üzerinde Birlik Üyesi Cumhuriyetler olarak görülmekle birlikte, gerçekte sadece birer coğrafi birim olan toprak ve topluluk parçaları olmuşlardır.

Lenin'in ordudaki yoldaşı Ziyovniev tarafından Ekim 1920'de açık bir şekilde ifade edilen: "Biz Azerbaycan petrolü, Türkmenistan doğalgazı, Özbekistan pamukları, Kazakistan buğdayı, Kırgızistan'ın altını ve arazileri olmadan yapamayız. Bizim için gerekli olan bu ürünleri eski Çarlık Rusya sömürgecileri gibi değil, medeniyet meşalesi

taşıyan ağabeyleri olarak alırsanız” cümlesi Türk Cumhuriyetlerin Rusya için ne kadar önem taşıdığını göstermektedir [www.birlik.net].

1.4.1. Sovyet Döneminin Kırgız Halkına Bıraktığı Olumlu ve Olumsuz Mirasları

Sovyet döneminde, Kırgız toplumunun doğası şekil değiştirmiştir. Önce, otonom bölge biçimlenmesinden sonra bir cumhuriyette ve son olarak da bir birlik cumhuriyetinde devlet yapılanmasını elde etmişti. Kırgızistan, insanların yaşamlarını yöneten totaliter tek partili sistemdeki merkez gücüne bağımlı olmuş ve bağlı kalmış olmasına rağmen yine de toplumsal yaşam politik içerikle doluydu.

Olumlu yanları halkın tüm kesimlerinde yaşam düzeyi yükseldi. Kasaba ve köyler büyüdü, sanayi açısından gelişmeye başladı, canlı hayvan üretimi arttı ve en önemlisi okur yazarlık halkın tüm kesimlerine ulaştı. Devlet tarafından desteklenen sanat ve yazılı edebiyat gelişti.

Ancak Sovyet döneminin bir çok olumsuz niteliği de vardı. Sığır yetiştiriciliği ulusal ekonominin ana niteliği olma özelliğini koruduğu halde göçebelikten yerleşik hayata geçilmesi için baskı yapıldı. Bütün bunlar Kırgız toplum yaşamında şiddetli değişikliklere neden oldu. Ülkenin yegane kültürel ve manevi yaşam biçimini köklerinden sökme tehlikesi yarattı. Özel mülkiyetin ortadan kalkması ve tüm zenginliklerin büyük ölçüde merkeziyetçi devletin elinde yoğunlaştırılması da tamamen değişik bir toplum yapısı yarattı. Bu zaman içerisinde Kırgız toplumu, kolektif yaşam biçimi olan sisteme ayak uydurmakta zorlandılar. Başlarda eski kırsal ve kabilesel topluluklarla bağdaşan küçük kolektif çiftlikler kuruldu. Sonra 1960’larda kolektif çiftliklerin (kolhoz) bir araya getirilmesi ve devlet çiftliklerinin (sovhoz) kurulması son dönemlere kadar süren bir toplumsal ve tarımsal krizin doğmasına neden oldu. Yaşamın geleneksel uyumu bozuldu ve kırsal nüfus arasındaki şehre göçteki artışa (şehirlerin problemleri de büyüyor), alkolizm ve ahlak düşüklüğüne yol açtı.

Totaliter politik düzen aşırı ölçüde merkeziyetçi güç yarattı ve Kırgız Cumhuriyeti’ni bir kukla devlete dönüştürdü. Doğa ile arasındaki geleneksel bağlar yıkıldı, toplumsal yaşam özel yaşamdan öncelikli hale geldi ve gerçek maneviyat ortadan kayboldu (dinde,

dürüstlükte ve özel girişimde). Hiç bir gerçek mülk sahibi olmadığı için devlet mal varlığının çalınması sıradan bir olay haline geldi. Bireysel yaşama ait tek alan olan aile değerleri, iş yaşamını zarara uğrattı. Sovyet eğitim sisteminin yaptırımıyla, yöresel, etnik ve dini tartışmalar reddedildi. İnsanların gerçek inançları ve onların görünürdeki davranışları arasındaki uyumsuzlukla ortaya çıkan bir kişilik bölünmesi oldu ve bu şartlar altında da ikiyüzlülük ve her şeye kötü bakmak hüküm sürdü. Son olarak ölçüsüz sanayi ve ekonomik amaçlar, ekolojide zararlı ve uzun süreli dengesizlikle sonuçlandı.

Yinede yukarıda da belirttiğimiz gibi Sovyet dönemi Kırgız toplumuna hem artı hem de eksi özellikler miras bırakmıştır. Bir taraftan büyük ölçüde bir ulusal kalkınma olurken (tarım ve sanayide devrim, toplu okur-yazarlılık, kültürel patlama vb.) öte yandan ekolojik aldırma, ulusal bağımlılık, Kırgız dilinin kullanımında azalma, zoraki ateizm, manevi ve toplumsal değerlerde erozyon, toplumda bağımsız kuruluşların ve grupların eksikliği vardır [Usenbayev, 1990: 97-100].

1.4.2. SSCB'nin Dağılışı

1980'li yıllarda sosyalist ekonomi yapısındaki tıkanmanın önlenemez bir duruma gelmesi, üretim kalitesinin dünya standardının oldukça altında kalması gibi ekonomik unsurlar sonucunda merkezi planlamanın ilk dönemde ekonomiye sağladığı ivme aksine dönmüştür. Ekonomik sistemde yaşanan önlenemez gerileme Birliği oluşturan Cumhuriyetlerde toplumsal bir uyanışında başlangıcını teşkil etmiş, Perestroyka ve Glastnost politikaları ile Birliği daha liberal ve gevşek bağlarla sürdürme çabaları da sonuç vermeyince iki kutuplu dünyanın bir ayağını oluşturan SSCB önce fiilen ve 1991 yılında da resmen dağılmıştır. Kırgızistan SSCB içinde Özerk Cumhuriyet şeklinde 70 sene varlığını sürdürmüştür. Çok uluslu nüfusa sahip olan Kırgızistan'da SSCB zamanında 80'den fazla ulus istikamet ediyordu. Bunların yarısını Kırgız Türkleri oluşturmaktaydı. % 20'si ise Ruslar, %12'si Özbekler ve kalanını da Ukraynalılar, Tacikler, Almanlar ve diğer uluslar oluşturmaktaydılar. Kırgızistan SSCB devletleri arasında nüfus bakımından onuncu sıradaydı[Usenbayev, 1990: 97-153].

1.5.Sovyet Sonrası Kırgızistan

Sovyet sonrası gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için Kırgızistan'ın hem 1900-1924 yıllar arasındaki dönemi, hem de 1925-1991 arasındaki dönemini ve bu iki devir arasındaki olayları bilmek zorundayız.

Kırgızistan bağımsızlığına oldukça hazırlıksız bir durumda kavuşmuştur. Her türlü halk hareketleri yaşanmış olsa da, gerek Çar'lık döneminde, gerek komünist rejim döneminde milliyetçilik ve etnik unsurların yerine Sovyet vatandaşı bilincinin yerleştirilmesine yönelik yoğun çalışmaların doğal bir sonucu olarak, bu ülkede milliyetçilik bilinci tam olarak yerleşmemiştir. İşte bu nedenle bağımsızlık döneminin hemen ardından devlet başkanı ve yönetim organları tarafından halka sürekli bir ulusal kimlik empoze edilmeye çalışılmış ve 1991 yılının sonuna gelindiğinde bu anlayış etkisini yavaş yavaş göstermiş, ancak Kırgızlar kendilerini hala Türk soylu olarak görmekle birlikte, diğer Türk Cumhuriyetleri arasında Kazak, Kırgız, Türkmen, Özbek ve Azeri gibi etnik kimlikler daha ön plana çıkmaya başlamıştır [www.foreigntrade.gov.tr].

1.5.1. Siyasi Bağımsızlık

Kırgızistan, devletin yeniden yapılanması konusunda diğer Türk Cumhuriyetlerine nazaran başarılı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Devletin yeniden yapılanması çalışmalarının temel amacı bütün özgürlüklerinin korunma altına alındığı demokratik hukuk devletinin tesisidir. Anayasasında güçler ayrılığı ilkesini benimsenmiş, yargı, yasama ve yürütme bir birinden ayrılmıştır. Anayasa ise bağımsızlığını ilan etmesinden sonra beş Mayıs 1993 yılı Parlamento oybirliği ile kabul edilmiştir. Anayasa, Cumhurbaşkanı yürütmeyle ilgili olarak kararname çıkartma, hükümet kararnamelerini feshetme ve değişiklikler yapma yetkisi vermiştir. Yürütülen sosyo-ekonomik ve siyasi reform programlarının yasal zeminini oluşturmak üzere çift yapılı parlamenter sisteme sahip olan Kırgızistan'da, Parlamento 1990-2000 yılları arasında 850'den fazla yasayı kabul etmiştir [Koyçiyev, 2002: 17].

1.5.2. Ekonomik Bağımsızlık

Kırgızistan'ın bağımsızlık tecrübesi çok acılı olmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasının kötü sonucu olarak Moskova'dan gelen mali yardım kurduğunda, ciddi ekonomik sorunlar yaşamıştır. 1993 yılında, sanayi üretimin önemli şekilde düşüş kaydetmesiyle, enflasyon %1200'e yükseldi. Kırgızistan Devlet Başkanı Aksar Akayev, tarafsız bir dış politikada Pazar reformları başlatma yoluyla Kırgızistan'ı Orta Asya İsviçre'si haline getirmeye söz verdi. Ancak ekonomik kaynakların noksanlığı ve önemli enerji varlığı konusunda diğer devletlere büyük oranda bağımlı olmasıyla Kırgızistan zayıf ve tahrike açık kaldı. Bunun sonucu olarak Kırgızistan Rusya ile daha yakın ekonomik işbirliğine gitme konusunda Kazakistan'la birleşti [Tanrısever, 2001:105].

Bağımsızlık sonrasında Kırgızistan'daki ekonomik yapıya bakarsak karşımıza çarpıcı gelişmeler çıkmaktadır. Siyasi bağımsızlığın getirdiği coşkun Kırgızistan'da kısa bir süre içerisinde yerini ekonomik bağımsızlığın elde edilmesi çabasına bırakmış, serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde hızlı adımlar atan Kırgızistan büyük enerji ve tarımsal üretim potansiyeline sahip olmalarına rağmen bu potansiyeli hayata geçirebilmek için kısa ve orta vadeli başta finansman olmak üzere, teknoloji, yönetici sınıf, kalifiye işgücü gibi ihtiyaçlarını karşılama sorunu ile yüz yüze gelmiştir. Özellikle enerji potansiyellerini uluslar arası piyasalara nakli konusunda Rusya Federasyonu'na bağımlı kalmıştır.

SSCB döneminde tercih edilen sanayide yaygın gelişme modeli çerçevesinde, sanayi tesisleri tüm Sovyetlerin ihtiyacı esas alınarak büyük ölçekli olarak kurulmuş, hammadde, ara mallar, iş gücü gibi girdiler diğer Cumhuriyetlerden temin edilmiş ve bu suretle hem cumhuriyetlerin birbirine zorunlu olarak bağlı kalmaları sağlanmış, hem de Birliğin dağılması ihtimali karşısında hiçbir Cumhuriyetin kendi kendine yeterli durumda olmaması hedeflenmiştir.

Birliği oluşturan ülkeler içinde bu sistemin tek istisnası Rusya Federasyonu olmuştur. Kalkınmada Rusya hedef ülke, diğer Cumhuriyetler ise onun gelişimini sağlamak zorunda bırakılan uydu devletler olarak görülmüştür. Rusya dışındaki Cumhuriyetlerin

hammadde kaynakları (özellikle, doğal gaz, kıymetli metaller) ölçsüz bir şekilde tüketilmiştir. Birliğin dağılmasıyla birlikte, Sovyetlerin tamamına yönelik üretim yapacak ölçekte ve hammadde kaynakları dikkate alınmadan kurulan sanayi tesislerinin çok büyük bir bölümü teknolojik eskimenin de etkisiyle atıl hale gelmiştir [www.foreigntrade.gov.tr].Bağımsız lığını kazanmasından hemen sonra Kırgızistan, dönüşüm programı uygulamaya koymuş, başta ekonomi olmak üzere hukuktan sosyal yapıya kadar birçok alanda köklü bir reform hareketi başlatmıştır.

Ülkenin coğrafi olarak izole bir konumda, uluslar arası literatürde söylediği şekliyle Orta Asya'nın İsviçre'si olmasının ve önemli doğal kaynaklara sahip olmasının getirdiği dezavantajı avantaja dönüştürmek için hem erken davranmış hem çok büyük bir gayret sarf etmiştir. Böylece, diğer Türk Cumhuriyetlerden daha çok başarılı olmuştur. Nitekim, diğer Cumhuriyetlerden çok önce Dünya Ticaret Örgütüne üye olması, IMF, Dünya Bankası ve EBRD gibi uluslar arası ekonomik örgütlerle çok sıkı ilişki kurması, bu durumun en önemli göstergelerdendir.

Bir yandan ülke ekonomisi yeni ekonomik düzen içinde yapılandırılmaya çalışılırken, bu süreç beraberinde daha önce hiç karşılaşmadıkları piyasa ekonomisinin kendi dinamiklerinden kaynaklanan çeşitli olumsuz faktörleri de beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda da üretim azalarak, kişi başına milli gelirin düşmesine, işsizliğin ve enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, Rusya'da da 1998 yılında meydana gelen büyük mali krizden Kırgızistan da diğer eski üye ülkeler gibi önemli ölçüde olumsuz olarak etkilenmiştir [Koyçiyev, 2000: 54].

1.5.3.Sosyal Bağımsızlık

Kırgızistan bağımsız olduktan sonra, önce hiç sahip olmadığı bir çok haklara sahip olmuştur. Bunlardan başta insan hakları gelmektedir. SSCB zamanında hakları çok sınırlı olan bütün başka cumhuriyetler gibi Kırgız halkı için de bağımsızlık, özgürlüğün getirdiği bir çok fırsatlardan faydalanma hakları doğmuştur. Sovyet dönemi Kırgız halkını zorla ateizme, Kırgız dilinin kullanımında kısıtlamalara, manevi ve toplumsal değerlere erozyona, doğa ile arasındaki geleneksel bağların yıkılmasına neden olmuştur. Sovyet eğitim sisteminin yaptırımı ile, yöresel etnik ve dini tartışmalar reddedilmiştir.

İnsanların gerçek inançları ve onların görünürdeki davranışları arasındaki uyumsuzlukla ortaya çıkan bir kişilik bölünmesi oldu ve bu şartlar altında da ikiyüzlülük ve her şeye kötü bakma hüküm sürmüştü.

Bağımsız olduktan sonra Kırgız halkının sosyal hayatındaki özgürlüğü siyasi özgürlük kadar önemlidir. Şu anda Kırgızistan'da yaşayan halklar istediği dine inanmaya, istediği dili konuşmaya, örf ve adetlerini sürdürmeye, toplum değerlerinden çok aile değerlerine önem vermeye, kültür ve geleneklerinin gerektirdiği gibi davranmaya hakları vardır ve bu da bağımsızlığın Kırgız halkına getirmiş olduğu fırsatlardan bir kaçıdır.

2. Kırgızistan-Rusya İlişkileri

Bu bölümde çalışmamızın asıl amacı olan konulara yer verilecektir. Öncelikle siyasi, ekonomik, sosyal ve son olarak da güvenlik konularındaki ilişkileri ele alınacaktır. Ayrıca bu bölümde bu ilişkilerden doğan sonuçlara Kırgız halkının bakışına da değinilecektir.

2.1. Kırgızistan Rusya Siyasi İlişkileri

2.1.1. İki Taraflı Siyasi İlişkiler

Eski SSCB devletleriyle Rusya arasındaki yakın ilişkilere bakarsak, Kırgızistan, Beyaz Rusya'dan sonraki Rusya ile en yakın ilişkide olan ülkedir.

Aslında Kırgızistan ile Rusya arasındaki devletler arası ilişkilerin temeli , Sovyet Birliği dağılmadan önce atılmıştı. O zamanki Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin, görevine başlar başlamaz Kırgızistan'a resmi ziyarete gelmiştir. Ziyaretin sonucunda 21 Temmuz 1991'de esas belge, Devletler arası İlişkilerin Temeline dair Anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, anlaşmayı imzalayan Kırgızistan – Rusya arasındaki ilişkiler egemenliğe özgü haklara saygı ve egemenlikten eşitliği prensiplerinden hareketle, ekonomik ve diğer baskı türleri dahil hiçbir güç kullanma ve güç kullanma tehdidi olmadan, toprak bütünlüğü ve sınırların değişmezliği,

anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözmeye, iç işlerine karışmama, temel hak ve hürriyetlere saygı, haklara eşitlik ve kendi kaderini tayin hakkı, taahhütleri dürüstçe yerine getirme, karşılıklı iş birliği ve uluslar arası hukukun diğer genel kabul görmüş normlarına dayandırılmaktadır [Akayev, 2000: 113].

24 Nisan 1992'de anlaşma onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. İki ay sonra da Kırgızistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında Karşılıklı Yardım, Dayanışma ve Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Her iki belge de uluslar arası uygulamada olduğu gibi, ülkelerin resmi dillerinde hazırlanmıştır ve "aynı güce" sahiptir. Bu andan itibaren ikili ilişkiler etkin bir şekilde gelişmiştir. 1990'lardan günümüze Rusya ve Kırgızistan Cumhuriyeti arasında 200'den fazla (bölgesel dahil) işbirliği belgesi imzalanmıştır. Bu imzalanan belgelerin en önemlileri 1992 tarihli Kolektif Güvenlik Anlaşması (KGA) ve 1996'da imzalanan ve Avrupa Ekonomik Birliğine götüren "Ekonomik ve İnsani Alanlarda Entegrasyonu Derinleştirme" anlaşmasıdır [Ploskih, 1999b: 33-35].

Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in yürüttüğü politika, Cumhuriyetin temel ve uzun vadeli dış siyaset önceliklerinden birinin, Rusya Federasyonu ile çok yönlü ilişkilerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi olduğunu göstermektedir. Bu halkların tarihi birliği, güvenlik, siyasi, ekonomik ve teknik, sosyal ve diğer alanlarda ortak çıkarları ile bağlıdır.

Rusya Federasyonu ile Kırgızistan Cumhuriyeti aralarındaki ikili ilişkilerine öncelik vermekle, iki ülke devlet başkanları BDT çerçevesinde çok taraflı entegrasyon sürecinin geliştirilmesi için öncülük yapmaktadır. Bu siyasi işbirliği olduğu kadar sosyo – ekonomik ve kültürel – insani alanlardaki işbirliğini de kapsamaktadır. "Ekonomik ve Sosyal Alanlarda Entegrasyonun Derinleştirilmesi" dördüncü anlaşması (1996) ile Taşkent "Kolektif Güvenlik Anlaşması"na (1992) Kırgızistan ile Rusya'nın katılmaları bunu ispatlamıştır [Ploskih, 1999: 38].

Kırgızistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu egemen devletleri arasında bu ülkelerin iç ve dış siyaset stratejisini hayata geçirerek çıkarların dengelemesine yardımcı olan siyasi diyalog gelişmektedir. Bu diyalogun gelişmesine ülkelerin parlamentoları da

katkı sağlamaktadır. Milli hukuki düzenlemelerin birbirine yakınlaştırılması ve imzalanmış belgelerin onaylanma prosedürünün hızlandırılması için ortak çalışmaların genişletilmesi, BDT bölgesinde ortak hukuk sisteminin oluşturulması, başarılı siyasi, ekonomik, kültürel işbirliği için gerekli hukuk mekanizmalarının düzenlenmesi için görüş birliği bildirmektedir. Artık entegrasyon uygarlığının devri başlamaktadır. Fakat, eski SSCB ülkelerinin bir çoğu buna hazır değildir [Ploskih, 1999b: 43].

2.1.1.1. Diplomatik ve Konsolosluk İlişkiler

Kırgızistan ile Rusya arasındaki ilişkiler bağımsızlığın ilk yıllarında başlamış olduğunu yukarıda belirttik. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin 1991'de Kırgızistan'ı ziyaretinde imzaladığı anlaşmaya göre; "egemenliğe özgü haklara saygı ve egemenlikten eşitliği prensiplerinden hareketle, ekonomik ve diğer baskı türleri dahil hiçbir güç kullanma ve güç kullanma tehdidi olmadan, toprak bütünlüğünü ve sınırların değişmezliği, anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözme, iç işlerine karışmama, temel hak ve hürriyetlere saygı, haklara eşitlik ve kendi kaderini tayin hakkı taahhütleri dürüstçe yerine getirme, karşılıklı işbirliği ve uluslar arası hukukun diğer genel kabul görmüş normlarına dayandırılmakta" ve 1992'de de bu anlaşma onaylanması ve yürürlüğe girmesiyle Kırgızistan ile Rusya arasında diplomatik ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Öncelikle Büyükelçilikler açılmış, egemen cumhuriyetlerin ilk elçileri devlet başkanlarına itimatnameleri takdim etmiştir.

Rusya federasyonu Kırgızistan'da ilk defa bir elçiliğini açarken, Kırgızistan ise Büyükelçiliğini, uzun yıllar SSCB Bakanları Kurulunda faaliyet gösteren Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun sürekli temsilciliğini elçilik olarak devam ettirmiştir.

Her iki tarafın ilgili bakanlıkları ve diplomatik kurumları çeşitli yönlerde işbirliğine yönelik çok yoğun çalışma başlatmıştır. Bu çalışmalar öncelikle iki taraflı danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesi, iş birliği yönelimleri ve güncel sorunların çözümü için farklı düzeylerde diplomatik delegasyonların değişimi, diplomatların stajı, Kırgızistan Dış İşler Bakanlığı ve Rusya Dış İşler Bakanlığı uzmanlarının bilgi alış verişi, ihtisası yükseltme ve kurumların faaliyetlerini tanıma amaçlı karşılıklı değişimdir. Kırgızistan

temsilcilerinin kontenjanla Rusya Federasyonu Dış İşler Bakanlığı Diplomasi Akademisinde ve Moskova Uluslar arası İlişkiler Enstitüsünde (MGIMO) eğitimi, ayrıca bu eğitim kurumlarının, Kırgızistan–Rusya Slav Üniversitesinde uluslar arası ilişkiler fakültesini ve diplomatik personel kurslarını açmada destek vermesini içermektedir [Beyşembiyev, 1997: 21,22].

Kırgızistan ile Rusya ilişkilerindeki temel konularından biri de Kırgızistan’da yaşayan Ruslar ve Rusya’da yaşayan Kırgızlardır. SSCB dağıldığında Kazakistan’dan sonra Orta Asya’da en fazla Rus nüfusuna sahip olan Kırgızistan’ın sicili bölgenin diğer ülkelerine göre daha temiz durumdadır. Rusya’da daimi olarak oturan Kırgızlara ve Kırgızistan’da daimi olarak oturan Ruslara geniş yasal hakları tanıyan anlaşmayı her iki taraf da onaylamıştır. Kırgız yönetiminin azınlık konusunda olumlu çabalar içinde olduğu inkar edilemez. Akayev iktidarının bu konudaki içtenliğinin ekonomi, iç ve dış politika alanında önemli nedenleri bulunmaktadır. Diğer eski SSCB ülkeleri vatandaşları gibi Kırgızların da önemli gelir kaynaklarından birini göreceli olarak canlı Rus ekonomisine işçi ihracı oluşturmaktadır. Rusya’nın Ural bölgesinde yaşayan Kırgızların yoğunluğu, Yekaterinburg’da bir konsolosluğun açılması planlarına bile neden olmaktadır. Örgütsüz ve çoğu zaman da yasal olmayan yollarla gerçekleştirilen bu işgücü ihracı dolayısıyla Rusya’da 100-150 bin Kırgız genci bulunmaktadır. Ülke insanlarının önemli bir bölümünün yaşamının temel kaynağı haline gelmiş Rusya’dan gelen paraların kesilmesi, hem Kırgızistan’daki iç ekonomik dengeleri hem de mevcut rejimin durumunu kötüleştirecektir. Rusya’nın Kırgızistan büyük elçisi tarafından bu ülkeye Gümrük Birliği üyesi olması dolayısıyla vize rejiminin olmayacağı açıklanmıştır ve bu da Kırgızistan’ın beklediği açıklama olmuştur. Şu anda Gümrük Birliğine üye ülkeler arasında seyahatler halen vizesiz yapılmaktadır [Ploskih, 1999b: 72-74].

2.1.2. Uluslararası Örgütler Nezdinde Kurulan Siyasi İlişkiler

2.1.2.1. BDT Nezdinde Kurulan Siyasi İlişkiler

Minsk Anlaşmasının en önemli yönlerinden biri, SSCB’nin varlığının hukuken ve fiilen bittiğinin ilan edilmiş olmasıdır. Böylelikle Birlik üyesi egemen devletler

bağımsızlıklarını elde etmişler ve birlik dağılıp bir topluluk haline gelmiştir [Bilge, 1995: 72].

Anlaşmanın giriş bölümünde topluluk üyesi devletlerin demokratik hukuk devletini kurmayı amaç edindikleri, ilişkilerinin eşit haklar ve iç işlerine karışmama, kuvvete başvurmama, ekonomik ve diğer baskı usullerinin kullanılmaması, anlaşmazlıkların uzlaşma yoluyla ve uluslar arası hukuk kurallarına göre çözülmesi ilkelerini kabul ettikleri belirtilmiştir. Üye devletler milliyet ve diğer farklılıklara bakmaksızın vatandaşlarına eşit hak ve özgürlükleri sağlayacaklardır.(madde 4). 5-maddeye göre taraflar mevcut sınırlarının değişmezliğini de kabul etmişlerdir. 7-maddeye göre ise Topluluk üyesi devletler, dış politika faaliyetlerinde koordinasyon; ortak ekonomi alanı ile ortak Avrupa ve Avrasya pazarlarının kurulması ve geliştirilmesinde ve gümrük politikası alanında işbirliği; ulaşım ve haberleşme konularında işbirliği ; çevre korunması konularında eşit haklara dayalı olarak birlikte hareket edeceklerdir [Demir, 1997: 65].

BDT'nin amaçları ise şöyle sıralana bilir:

- Üye devletlerin dengeli ekonomik ve sosyal gelişmesini ve entegrasyonunu sağlamak ,
 - Üye devletler arasında ortak Pazar oluşturmak
 - Üye devletlerin askeri harcamalarını ve ordularını küçültmek
 - Karşılıklı ekonomik , ilmi ve teknik işbirliğini geliştirmek
 - Savunma Politikası ve dış sınırların korunması alanında işbirliği yapmak
 - Ulaştırma ve haberleşme sistemlerinin geliştirilmesinde işbirliği yapmak
- [Özen, 1995: 16].

Kırgızistan ile Rusya, BDT çerçevesinde işbirliği geliştirmesinin amacı sadece ilişkilerin canlandırılması değil, bununla birlikte belirtilen alandaki durumu kökten değiştirecek bir yeniliğin geliştirilmesiydi. Burada Kırgızistan Dış Politikasının Rusya ile ikili ilişkiler sürecine ve BDT içindeki çok taraflı işbirliğine karşı tavrı önemlidir. Bu süreçler dengeli olduğunda veya belirli bir ölçüde birbirini tamamladığı durumda sonuca ulaşılmaktadır. Rusya Federasyonu ile bağların güçlendirilmesi, Rusya ile doğrudan ilişkilerinde yeni etkenlerin belirlenmesine katkıda bulunacak olan topluluk

içerisindeki çok taraflı entegrasyon sürecinin gelişmesine önyak olacaktır [Polskih, 1999a: 21].

2.1.3. Kırgız Halkının Siyasi İlişkilere Bakışı

Kırgızistan – Rusya siyasi ilişkilerini inceledikten sonra, Kırgız halkının Rusya'ya ve iki ülke arasındaki siyasi ilişkilere yaklaşımını da ele almakta yarar vardır.

Kırgız halkı şu anki ilişkilere sıcak bakmaktadır. Ama şu bir gerçektir ki, Kırgızistan'da, Kırgız ünlü yazarı Cengiz Aytmatov'un "Gün Olur Asra Bedel" romanında bahseden kendi topraklarını ve hatta öz annesini bile tanımayan "Mankurt" tipi insanlar hala çoktur. Bu Rusya'nın SSCB zamanında başardığı en belirgin politikalarından biri olmuştur. Şu anda Kırgızistan yönetiminde de Rusya zamanında yetişmiş insanların olması, Kırgız halkının milli şuurlarının eksikliği, özgürlük, bağımsızlık kavramlarını geç anlamış olmaları ve Kırgız halkının çoğu SSCB'nin yeniden yapılanması yönünde hemfikir olmaları yüzünden Kırgız halkı, Kırgızistan – Rusya siyasi ilişkilerinden daha sıcak bir ilişki bekliyordı.

Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bağımsız olmasına 13 . yıl olması Kırgız halkının Rusya'ya olan bakışlarını az çok değiştirmiştir. Şu anda genç nesillerin büyümesi, bağımsız devlet olmanın yararlarını, özgürlüklerini ve haklarını daha iyi anlamakta ve Kırgızistan dış politikasının değerlendire ve hatta eleştirebilmektedir. Moskova ve Bişkek'te açılan Büyükelçilikler sonucu, Kırgızistan'da yaşayan Rus azınlığını ayrıca sevindirirken, Rusya'da yaşayan ve çalışan Kırgızlar tarafından da çok sıcak karşılanmıştır. Kırgızistan Gümrük Birliği üyesi olması dolayısıyla, Rusya ve Kırgızistan arasında vize problemi yoktur. Giriş –çıkış vizesiz yapılmaktadır. Bu da Kırgızistan'da yaşayan Kırgız olsun Rus olsun, iki ulus tarafından da çok olumlu karşılanmıştır. Ekonomik sıkıntıda olan Kırgızistan'ın genç nüfusu Rusya'da inşaat sektörlerinde çalışmakta ve gelirlerini oradan kazanmaktadır. Rusya'ya giriş – çıkışlarda vize probleminin olmayışı, orada çalışmakta olan gençleri ve Kırgızistan'da onların geliriyle geçinen ailesini de sevindirmiştir.

2.2.Kırgızistan-Rusya Ekonomik İlişkileri

2.2.1. İki Tarafli Ekonomik İlişkiler

Kırgızistan Dış Politikasında Rusya Federasyonu ile ilişkilerin çok büyük önemi vardır. Bu ilişkiler tarihi, ekonomik, sosyal bağlar ile bağlıdır. SSCB dağıldığı ilk zamanlardan Kırgızistan ile Rusya arasındaki dostluk ilişkiler başarıyla yürütülmektedir. İki ülke arasındaki dostluk ilişkiler çerçevesinde, her türlü ekonomik ve güvenlik problemleri ile karşılaştığı takdirde, yardım etme konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. Rusya ile dostluk çerçevesinde ilişkilerin artması, Kırgızistan ekonomisinin gelişmesinde büyük role sahiptir [Osmonov, Asanbayev, 2001: 103].

SSCB zamanında Rusya'nın en önemli politikasından biri de Orta Asya'nın iktisadi kaynaklarına el koymak ve uzun dönemli olarak iktisadi ve teknolojik bağımlılığı yaratmaktı.

Diğer Orta Asya ülkeleri gibi Kırgızistan da Rusya'ya yer altı zenginlikleri, et, yün, altın gibi hammadde gönderiyordu. İlginç olan şu ki, hiçbir mal bir yerde üretilmiyordu. Kırgızistan'da bir parçası, Özbekistan'da bir parçası olmak üzere bir başka ülkede de parçalar toplanarak hazır mal haline geliyordu. SSCB döneminde bütün işletmeler birbirine son derece bağımlıydı. SSCB dağılınca işletmeler başındaki Rus asıllı yöneticiler Rusya'ya göç etmeye başlaması sonucunda ve bu işletmeler kendi başlarına çalışamaması sonunda otomatik olarak durmuştur. İşletmelerin üretimlerinin durması ülke için ekonomik çöküşe sebep olmuştur. Bu ülkelerin kendi başlarına hiçbir şey üretememe, yani bir birine son derece bağımlı olmaları, Rusya'nın en önemli politikalarından biriydi.

SSCB dağılınca eski ekonomik kurumların da çökmesi Kırgızistan'ı da ağır kayıplara uğratmıştır. Tabi ki Rusya açısından bu durum eski SSCB ülkelerinin bütününe yönelik ekonomik ilişkiler açısından geçerlidir. Şu anki durumlara bakıldığında, Rusya, Kırgızistan için önemli komşu, partner ve bölgesel istikrarın garantörü konumunu sürdürmektedir. Rusya ekonomisinde Kırgızistan'ın payının ihmal edilebilir düzeylerde olmasına rağmen, Kırgızistan için Rusya ile ekonomik ilişkiler hayatidir. Kırgızistan

üzerindeki genel etkinliğini sürdürmek için ekonomik aracın yararını anlayan Rusya dikkate alındığında, bu durum da geleneksel bağımlılık ilişkilerinin süreceğine işaret etmektedir [Osmonov, Asanbayev, 2001: 137].

1990'ların ortasından sonra canlanmaya başlayan ekonomik ilişkilerde, Kırgızistan'ın Rusya'ya ihracatının izlediği genel düşüş trendinin yapısal nedenlerden kaynaklandığı anlaşılıyor. Rusya Kırgızistan'dan alacağı ürünleri (elektrik ürünleri, tarım ürünleri) başka ülkelerden de sağlayabiliyor. Rusya ile Kırgızistan arasındaki ekonomik ilişkilerin asimetrik boyutları çarpıcıdır ve Kırgızistan'ın Rusya'ya ekonomik bağımlılığı Moskova'ya Bişkek üzerinde önemli baskı yapma şansı tanımaktadır. 1994 yılında Rusya'ya toplam ihracatının % 83,6'sını oluşturan Kırgızistan'a karşılık , Rusya için aynı rakamlar % 0,2 ile sınırlıydı. Rusya'nın BDT ile olan toplam ihracat-ithalat listesinde Kırgızistan'a ayrılan oran da önemsiz kalmaktaydı. Sırasıyla % 0,7 ve %0,8 , 1999 yılına gelindiğinde bu rakam değişmemişti ve sırasıyla %0,8 ve %1,1 dir [Akayev, 1997: 12].

Yakın geçmişte ticari - ekonomik ve ilmi - teknik ortaklığa yönelik Kırgızistan - Rusya hükümetler arası komisyonu faaliyetlerine başlamıştır. Tütün ve tütün ürünleri , sebze -meyve, dikiş makineleri, otomobil parçaları, pamuk, antimon, akkorlu lamba gibi ürünlerde Rusya'yı Kırgızistan'ın en büyük ithalatçısı konumuna getiren 2009 yılına kadar ticari ekonomik işbirliği programı oluşturulmuştur. Rusya'nın bu malların gelecekteki alımlara olan ilgisi de korunmaktadır [Akayev, 1997: 12].

SSCB dağıldıktan sonra ekonomik krizde olan Kırgızistan'a da, Rusya'ya da Batı ülkelerden ekonomik yardım gelmiş ancak bu yardım miktarının Rusya ve Kırgızistan'ı tatmin etmeyişinin onları yeniden bir birine yöneltmesi (Rusya'nın BDT genelinde)ve zamanla yeni şartlara uyumlu kurumsallaşmanın olumlu etkileri her iki tarafa da hissedilmektedir. Dünya ekonomisinin kalbinin attığı üç merkezden (Kuzey Amerika, Avrupa Birliği, ve Uzak Doğu) uzakta bulunan ve bu kurumlara entegre olma şansı fazla olmayan iki ülke, en azından orta vadede birbirine dönmenin yararını anlamış bulunmaktadırlar. Aslında bazı açılardan bakıldığında Rusya ve Kırgızistan'ın ekonomik ilişkilerinin çok parlak olmadığı da anlaşılmaktadır. Ama bu alanda da

asimetrik ve Rusya'nın güvenlik konularıyla beraber yürütmeye çalıştığı ilişkiler her iki tarafı birbiri için önemli kılmaktadır [Koyçiyev, 2000: 62].

Birleşik Devletler Topuluğundan Özbekistan ve Kazakistan, BDT dışında ise Çin, ABD, ve Almanya, Kırgızistan'ın ticari partneri olarak bir çok açıdan Rusya'ya yakınlaşmaktadır. Ama bu ilişkilerin asimetrik boyutunun güvenlik konusunda Kırgızistan'ı bırakmak istemeye Rusya tarafından kullanılması ve Kırgızistan'ın ekonomik hayatında Rusya'nın göreceli ve mutlak anlamda önemli rolünü halen koruması, ekonomik ilişkilerde de sürekliliğin devamına işaret etmektedir.

Kırgızistan 1993'te ekonomik açıdan çok zor durumdayken Rusya Kırgızistan'a 22 milyon Dolar değerinde bir ticari kredi açmış ve 1994 yılında Kırgızistan'a insani yardım çerçevesinde 500 milyon ruble ayırmıştır. Bu şekilde Bişkek Moskova'ya 130 milyon Dolar hacminde biriken borcunu ödeme zorluğu çekince de, Rusya 9 Aralık 1996'da Kırgızistan ile borçlarının ertelenmesi konusunda anlaşmıştır. Aslında Rusya 1994'ten itibaren Kırgızistan'ın borçlarını sürekli olarak ertelemek zorunda kalmış ve bunların bir kısmını da 1995'te silmiştir.

Dış borcu GSYİH'sından bile fazla olan Kırgızistan, borçlarının faizini bile ödeyememektedir. Her sene dış kreditorlere 80-85 milyon dolar ödeyen Kırgızistan, senelik ortalama 15 ton altın üretmektedir ve ülke bütçesine bu altından tek kuruş bile devredilmemektedir. Kırgızistan'ın bu borçlarını, çoğunluğu iflas etmiş veya borçları karşılığında diğer ülkelere teminat olarak gösterilmiş şirket hisseleriyle ödemesi de gittikçe imkansızlaşmaktadır. Buna rağmen Kırgızistan'daki çıkarları rasyonel ekonomi mantığını aşan Rusya, Kırgızistan'ın günümüzde 138 milyon dolar olarak hesaplanan borcunu tüm eski SSCB mekanında uygulamaya koyduğu bu yöntemle çözmeye sıcak bakmaktadır. Bu girişimlerin de katkısıyla, günümüzde Kırgızistan'da Rus sermayesinin bulunduğu 700 kayıtlı işletme bulunmaktadır. Tarife ve kota kısıtlamalarını ortadan kaldırmada önemli ilerlemeler kaydeden AEB(Avrasya Ekonomik Birlik)'de de, Kırgızistan, diğer ülkeler için belirlenen %60 lık gümrük tarifesine aşamalı olarak ekonomisini uyarlama konusunda taviz almış bulunmaktadır. Sonuç olarak, Batı'nın rakamlarla ifade edilen yatırım ve yardımı daha çok gözükse de, Rusya'nın geleneksel yöntemlerle yaptığı yardım, nitelik olarak farklı kategoride

bulunmakta ve çoğu zaman somut çözüm peşindeki Kırgızistan'ı daha çok tatmin etmektedir [Akayev, 1997: 13].

1991'den günümüze Kırgızistan ve Rusya arasında ticari – ekonomik ilişkilerle ilgili yüz kadar anlaşma imzalanmıştır. Ekonomi politikası ne olursa olsun Kırgızistan'ın metaller, petrol ürünleri, mineraller ve sanayi makineleri açısından Rusya'dan daha iyi bir alıcı ülke bulması zordur. İki ülke arasında 2009'a kadar belirlenmiş ticari – ekonomik ilişkiler programında da yansıdığı gibi, Rusya da tütün, tütün ürünleri, meyve – sebze, pamuk, tekstil, sürme ve elektronik ürünler açısından Kırgızistan için önemli bir pazar olmaya devam edecektir [Akayev, 1997: 72].

2.2.2. Uluslar Arası Örgütler Nezdinde Kurulan Ekonomik İlişkiler

2.2.2.1. Birleşik Devletler Topluluğu Nezdinde Kurulan Ekonomik İlişkiler

Kırgızistan ile Rusya, Birleşik Devletler Topluluğu çerçevesinde işbirliği geliştirmesinin amacı sadece ilişkilerin canlandırılması değil, bununla birlikte belirtilen alandaki durumu kökten değiştirecek bir yeniliğin getirilmesiydi. Burada Kırgız dış politikasının Rusya ile ikili ilişkiler sürecine ve BDT içindeki çok taraflı işbirliğine karşı tavrı önemlidir. Bu süreçler dengeli olduğunda veya belirli bir ölçüde birbirini tamamladığı durumda sonuca ulaşılmaktadır. Rusya Federasyonu ile bağların güçlendirilmesi, Rusya ile doğrudan ilişkilerinde yeni etkenlerin belirlenmesine katkıda bulunacak olan topluluk içerisindeki çok taraflı entegrasyon sürecinin gelişmesine önayak olacaktır [Ploskih, 1999a: 34].

Belirtilmesi gereken husus, entegrasyon sürecinin geliştirilmesi amacıyla BDT Devlet Başkanları Kurulu toplantılarına üye ülkelerde elverişli ortamın yaratılmasına katkıda bulunacak belgeler imzalanmakta ve kilit sorunların tartışılmakta olduğudur. Böylece Anlaşmazlık Komitesinin kurulması gündeme gelmiş ; Rusya, Kırgızistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Tacikistan arasında geçerli olduğu Gümrük Birliği kurulmuş ve diğer önemli ikili anlaşmalar imzalanmıştır [Ploskih, 1999a: 41].

BDT Ekonomik Entegrasyon Geliştirme Konsept'inin. hayata geçirme mekanizması kabul edilmiş, işletmeler arasında üretim iş birliğine yol açacak olan entegrasyonu hızlandıracak olan Ulus Ötesi İşletmeler Anlaşması da onaylanmıştır. Anlaşmaya bağlı olarak BDT Topraklarında Faaliyet Gösteren Ulus Ötesi İşletmelerde Sosyal Çalışma İlişkilerinin Düzenlenmesine Dair Anlaşma imzalanmıştır. Bunlara ek olarak ortak tarım pazarı, ortak ulaşım sahasını yaratma prensipleri ve BDT ülkelerinin ulaşım politikası alanında işbirliği ve ayrıca uluslar arası yük ve yolcu oto taşımacılığı hakkında anlaşmalar da hazırlanmıştır. Bu faaliyetler şüphesiz BDT çerçevesinde devletlerin işbirliğini güçlendirmektedir. Perspektifler çok renkli olmakla birlikte gerçekler her zaman niyetlerle uyuşmamaktadır. BDT Devlet Başkanlarının BDT gelişmesinin ana yönleri hakkında bildiri ile güvenlik alanında iş birliği perspektiflerini açıklayan Kolektif Güvenlik Anlaşması, BDT ülkeleri arasındaki ilişkilerin güçlenmesini olumlu etkilemiştir. [www.zaman.com.tr]

2.2.2.2. Avrasya Ekonomik Birliği Nezdinde Kurulan Ekonomik İlişkiler

10 Kasım 2000 yılında Atsana şehrinde Kırgızistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Rusya, Tacikistan devlet başkanları Avrasya Ekonomik Birliğinin kurulması hakkında anlaşma imzalamışlardır. Birliğin amacı, üye ülkelerin dinamik gelişimini sağlamak için uluslar arası topluluk ile iş birliğinin koordinasyonu ve entegrasyonudur.

AEB'de ayrıca Merkez Bankaları Başkanları Kurulu da oluşturulmuştur. Kurulun görevi, Merkez Bankaları Başkanlarının para-kredi politikaları ile ilgili faaliyetlerini koordine etmek, ulusal bankacılık sistemlerinin işbirliği, ödeme - hesap ilişkileri, kur ayarlama ile ulusal dövizin konvertibilitesi mekanizması döviz regülasyonu ve kontrolü ile diğer konularda sorunları çözmektir. Aynı anda, tavsiye niteliğinde karara katılma özelliği ile danışmanlık organ görevini de yapmaktadır.

Hakkında abartılı tahminlerde bulunan Avrasya Ekonomik Birliği çerçevesinde de işler parlak sayılmaz. Yaptırım boyutunun mevcut olmaması işbirliğine zarar vermekte ve kurumun ciddiyetini azaltmaktadır. Öte yandan, bu durum, birliğin temellerinin başından zayıf olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede Kırgızistan ile Rusya

arasındaki ilişkiler pek da iyi sayılmaz. AEB çerçevesinde Rusya ile Kırgızistan arasında imzalanan anlaşmalar daha çok kağıt üzerinde kalmaktadır[www.kafkas.org.tr]

Anlaşmalara yansımalarına rağmen, AEB'ye üye ülkeler arasında çok önemli ve problem yaratma potansiyeli yüksek olan bir konu da, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi diğer ekonomik kurumlara işbirliğinin nasıl düzeleceğidir. DTÖ üyesi olan Kırgızistan'ın bu örgüt karşısındaki bazı yükümlülükleri, Gümrük Birliğinin maddesiyle gelişmektedir ve şimdilik bu konuda girişimlerde bulunma açısından kimse hevesli davranmamaktadırlar. Aslında Rusya başta olmak üzere üye ülkelerin diğer ekonomik kurumlara ve özellikle de DTÖ'ye verdiği önem AEB'yi koruma isteğinin üstünde bulunmaktadır ve her bir ülke bu tür gelişmeler karşılığında birliği ihmal etmeğe hazırdır. Bu durum Kırgızistan ve Rusya ilişkilerinin daha iyi alternatif eksikliğinin zorladığı ve olası gelişmeler durumunda terk edilecek nitelikte bir birliktelik olduğunu göstermektedir [www.kafkas.org.tr].

AEB'ye üye ülkelerin karar alma mekanizmasında, her ülkenin mali katkısıyla belirlenen oy oranları da asimetrinin kurumsal alana yansımaları açısından dikkat çekmektedir. Rusya % 40 , Beyaz Rusya ve Kazakistan %20 , Kırgızistan ve Tacikistan ise %10 dur.

Avrasya Ekonomik Birliği ülkeleri, GSYİH ve kişi başına düşen ihracat miktarları açısından çok ve az gelişmiş gruba ayrılmaktadır. Burada Kırgızistan (Tacikistan ile birlikte)ikinci grupta yer almakta ve Rusya'yı içeren birincilere ulaşması için kendisine daha 8- 10 yıl gerektiğini hesaplamaktadırlar [Ploskih, 1999b:39].

2.2.2.3. Şanghay İşbirliği Örgütü Nezdinde Kurulan Ekonomik İlişkiler

Sovyetler Birliğinin yıkılması ile tek kutuplu hale gelen dünyada, yeni kutuplar kendini göstermeye başladı. Avrupa Birliğinin kontrolü ilerleyişinden sonra, bir diğer güç merkezinin oluşturulduğu Çin'in Şanghay şehrinde açıklandı.

1996'da Özbekistan hariç, diğer beş ülke liderlerinin katılımı ile Şanghay'da yapılan ilk anlaşma; sınır anlaşmazlıklarının çözümünü ve gelişen İslami akımlara karşı işbirliğini

amaçlıyordu. Katılımcı beş ülkeye atıfla bu gruba “Şanghay Beşlisi” adı takılmıştı. 15 Haziran 2001’de Özbekistan’ın da gruba katılması ile, örgütün adı Şanghay İşbirliği Örgütü (Ş.İ.Ö) olarak değiştirildi. Bu defa çok daha kapsamlı bir işbirliği anlamına gelen “güvenlik” ve “ekonomik” konuları öne çıkarıldı. Ülkeler ticaret ve yatırımlarda birbirine daha açık politikalar izleyecekler ve güvenlik konularına daha güçlü bağlarla birbirine bağlanacaktır.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, askeri işbirliğini ikinci planda olduğunu ve bunun Kırgızistan ile birlikte diğer üye ülkeleri fazla rahatsız etmemesi amacıyla, ekonomik, ticari ve kültürel işbirliğinin askeri işbirliğinden çok daha önemli olduğunu vurgulamıştır.

Putin bir taraftan bu işbirliğinin askeri yönünün fazla önemli olmadığını söylerken, diğer taraftan ülkesinin tek güçlü olduğu askeri ve özellikle nükleer sahada ABD’ye karşı gücünü artırma tehdidinde bulunmaktadır [www.aksiyon .com.tr].

2.2.3. Kırgız Halkının Ekonomik İlişkilere Bakışı

Kırgızistan ile Rusya arasında yukarıda görüldüğü gibi yoğun ilişkiler yaşanmaktadır. Gerçekten ekonomik ilişkilerin içeriğini ise ağırlıklı olarak iki ülke arası dış ticaret, insani yardım ve Rusya’nın Kırgızistan’da yaptığı yatırımlar oluşturmaktadır. İki ülke arasında bu yönde ekonomik ilişkiler yaşanırken Kırgız halkının konuyu nasıl değerlendirdiğini de ele almak yararlı olacaktır.

SSCB zamanında her şeyin Rusya’dan geldiğini düşünen halk, aynı zamanda ap açık sömürüldüğünün hiç farkında değillerdi. 1991-92’deki ekonomik kriz, işsizliğin artması, insanların aldığı aylık karşılığında hayatın çok pahalı olması ve bir de halkın çoğu bağımsız bir özgür devlet olduklarını hala iyi anlayamamaları sonucu insanlar Rusya’dan çok şey bekliyorlardı. Daha sonraki yıllarda Kırgızistan ekonomisi yavaş yavaş düzelmeye başlamış ve halk artık Rusya’dan ayrı, başka bağımsız bir devlet olduğunu algılamaya başlamışlardır. Kırgızistan kendi bayrağını, istiklal marşı ve son olarak da Mayıs 1993’te kendi para birimini (som) çıkarınca insanlarda az da olsa milliyetçilik (milli şuur) duygusu uyanmıştır.

İşte bu olanlardan sonra Kırgız halkı Kırgızistan – Rusya arasındaki ekonomik ilişkilere daha gerçekçi bakmaya başlamıştır. Kırgız halkı şu anki iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere ve ilişkilerin içeriğine daha olumlu bakmaktadırlar. Kırgız halkını iki sınıfa ayırarak , bu iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere bakışımı inceleyelim.

a.Sıradan halk: Kırgız halkı genelde Rusya'dan insani ve maddi yardım istemektedirler. Tarife ve kota kısıtlamalarının ortadan kaldırılmasında önemli ilerlemeler kaydeden AEB kararı sonucu, tarifeler en aza indirilmesine Kırgız halkı çok olumlu bakmıştır. Kırgızistan'da verimli arazilerin bol olması, ve Rusya'da tarım ürünlerinin Kırgızistan'a göre daha pahalı olması, Kırgız halkının bir anlamda şanslıdır. Tarımla uğraşan bir insan, kendi ürününü Rusya'ya götürüp satmasında bir engel olmaması Kırgız halkının, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere olumlu bakmasına sebep olmuştur. Kırgız halkının Rusya'dan beklentileri ile, Kırgızistan – Rusya ekonomik ilişkilerinin gelişimi hemen hemen aynı doğrultudadır.

b.Elitler: Kırgız elitlerinin de ekonomik ilişkilere bakışı, halkın bakışı ile hemen hemen aynıdır. Bunların dışında elitler, her ne kadar Rusya kendisi serbest piyasa ekonomisine geçmekte olsa da, serbest piyasa ekonomisine geçişte önderlik yapmalarını, Rus işadamlarının Kırgızistan'da yatırım yapmalarını istemektedirler.

2.3. Kırgızistan-Rusya Sosyo – Kültürel İlişkileri

2.3.1. Eğitim Alanında İlişkiler

Eğitim alanındaki ilişkilere başlamadan önce SSCB zamanındaki eğitime göz atmakta yarar vardır. SSCB zamanında bütün Türk Cumhuriyetlerinin milli şuur, dini inançları ve insan duyguları yok edilerek, onların başka milletlerle beraber Rusça konuşan, hür iradesi ve düşüncesi olmayan bir Sovyet Milleti meydana getirmeye çalışıldı. 67 yıl süren bu politika sonucu bütün Türk Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Kırgızistan'da da milli şuur ve hür düşüncesi olmayan, Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un "Gün Olur Asra Bedel" romanında anlatan "Mankurt" tipli insanlar çoktu.

Bir de işletmelerde yönetim ve mühendislik kadrolarında eğitilmiş Rus asıllı insanların yer alması, kağıt üzerinde ise Birlik Üyesi Cumhuriyetler olarak geçmekteydi. İşçi sınıfında ise eğitilmemiş o ülkenin insanları çalışılıyordu.

Eğitim dilinde de asimilasyon politikası takip edilmiş, Kırgızistan'da da diğer Cumhuriyetlerde olduğu gibi Rusça ve o ülkenin dilinde olmak üzere iki dilde eğitim verilmiş, Rusça eğitim her bakımdan desteklenirken, ilgili ülke dilinde eğitim veren okullar kasıtlı olarak ihmal edilmiştir [www.foreigntrade.gov.tr]. SSCB dağıldıktan sonra Rusça eğitim veren okulların çoğu Kırgız dilinde eğitim vermeye başlamış ve SSCB zamanında % 60 olan Rus okulları şu anda ise % 25' kadar azalmıştır.

Şu anki Kırgızistan – Rusya ilişkilerindeki temel konularından biri de Kırgızistan'da yaşayan Ruslardır. SSCB dağıldıktan sonra en çok. Rus nüfusuna sahip ülkelerden olan Kırgızistan sicili bölgenin diğer ülkelerine göre daha temiz durumdadır. Rusya'da daimi olarak oturan Kırgızlara ve Kırgızistan'da yaşayan Ruslara geniş yasal hakları tanıyan anlaşmayı her iki ülke onaylamıştır. Mayıs 2000'de “Kırgız Cumhuriyetinin Resmi Diliyle İlgili” yasa, Rusça'nın statüsünü “resmi” ve Kırgızistan içinde “milletlerarası” dil düzeyine çıkmiştir [Kasiyeva, 2003: 21].

Verimli işbirliğine verilebilecek bir çok örneklerden birisi de eğitim sürecinde yapılan işbirliğidir. BDT ülkelerinde türünün ilk örneği olan Kırgız-Rus Slav Üniversitesinin 1993'te Bişkek'te açılması iki ülkenin azınlıklar ve kültür konusunda işbirliğine başka bir örnektir. Üniversite ilk öğrencileri için 1993'te kapılarını açmıştır ve eğitim kurumu çok uluslu ülke nüfusunun ve öncelikle Rus asıllarının eğitim ihtiyacını karşılamaktadır.

Geçen son yıllarda Slav Üniversitesi Kırgızistan'ın itibarlı eğitim kurumlarından birisi haline gelmiştir. Ünu ülkenin sınırlarını aşmaktadır. Üniversite en iyi eğitim üyelerini kadrosuna katmış, Rusya'nın ve dünyanın en iyi üniversiteleriyle sıkı iş ortaklığı kurulmuş ve eğitim pratiğinde BDT'nin diğer ülkelerinde aynı devletlerarası eğitim kurumlarını açmaya özendiren ilk uygulanabilir örnek olarak ortaya çıkmıştır [Kasiyeva, 2003: 23].

Kırgızistan Dış İşler Bakanlığı temsilciliğinin kontenjanla Rusya Federasyonu Dış İşler Bakanlığı Diploması Akademisinde ve Moskova Uluslar Arası İlişkiler Enstitüsünde (MGIMO) eğitimi, ayrıca bu eğitim kurumlarının, Kırgızistan – Rusya Slav Üniversitesinde uluslar arası ilişkiler fakültesini ve diplomatik personel kurslar açmada destek vermesini de kapsamaktadır [Kasiyeva, 2003:.24].

2.3.1.1. Kırgızca Resmi Dil iken Rus halkının ve Rusya'nın Yaklaşımı

Kırgızistan'dan Rusların ve diğer Avrupa ülkeleri insanların göçlerinin sebeplerinden biri de, resmi dil olarak da Bişkek Kırgız Dili yasasını benimsemesiydi. Ama buna geçmeden önce Kırgızistan'dan göç eden Rusların etmesinin sebeplerini sıralayalım:

-Bozulan uluslar arası ilişkiler (%33)

-Aile şartları (%22)

-Resmi dil olarak Bişkek Kırgız Dil Yasasını benimseme .

-Kırgızistan'daki ekonomik kriz ve Rusya'da yaşam düzeyinin daha iyi olması

Aslında sıralanan nedenlerin tümü hala geçerlidir ancak değişik oranlardadır.

Kırgız dilinin resmi devlet dili olarak benimsenmesi, özellikle Rus nüfus arasında bu sorun hakkındaki söylenmeleri harekete geçirdi ve bu sorun uzun bir süre tartışmalara maruz kaldı. Pek çok Rus'un bulunduğu ortak yerlerde sağlık, teknik ve bilim v.b. gibi alanlarda Kırgız dilinin eşitliğini gerçekleştirmek için Kırgız Cumhuriyetindeki göç hareketlerinin uygulama ölçüleri içinde Cumhurbaşkanı yeni bir karar beyan ederek bu kararı iptal etti. Bu kararın politik tarafıyla Kırgızistan Hükümeti, dil sorunu üzerindeki etnik gerginliği yumuşatma amacındaydı ve bunun önem açısından ilk sırada olduğu bilincindeydi.

Kırgız dilinin resmi dil olarak kabul edilmesinden sonra, kamu kuruluşlarındaki bütün işlevler Kırgızca'ya çevrilmeye çalışılması sonucu, bir orta yaş Rus kadın tepkilerini şöyle dile getirmektedir: "Kırgız dilinin resmi dil olmasına saygı duyuyorum , genç insanlar (Ruslar) dili öğrenebilirler ancak bir de bana öğretmeye çalışın! Ben yalnız yaşıyorum ve aynı zamanda çalışmak zorundayım. Her zaman korku içindeyim. Eğer bütün ofis işleri Kırgız dilinde yapılacaksa, ben işsiz kalacağım. Bir tek emekli aylığı ile geçinmek zordur ve bu sorun beni de Kırgızistan'ı terk etmeye zorlayabilir". Genç bir

Kırgız işçisi de “Ben neden bir Kırgız olarak Rusça konuşup, Rusça ve yabancı edebiyat okuyayım? Ben Rusça biliyorum ve bu benim onlara saygı duyduğum anlamına gelir. Ruslara (Kırgızistan’da yaşayan) karşı hiçbir saldırgan amacım yok, ama onlar Kırgız dilini konuşmaya gayret göstermiyorlar, bu da yerli halka bir saygı eksikliğini gösterir [Açılova, 1995: 16,17].

İşte yukarıda geçen Rus kadının konuşmasından anlaşılacağı gibi Rusların, Kırgız dilinin resmi dil olmasından bir hayli rahatsız oldukları anlaşılmıştır ve Kırgızistan’dan Rusya’ya göçmelerine de Kırgız dilinin resmi dil olması büyük sebeplerden biri olduğu görülmektedir.

Bunun gibi tatsızlıkları ortadan kaldırmak için Kırgız Hükümeti Rusça’nın da ikinci resmi dil olarak kabul edilmesini öngörmüş ve 2000 yılında Rus Dili Kırgızistan’ın ikinci resmi dili olarak kabul edilmiştir.

2.3.1.2. Rusça’nın Resmi Dil Olmasından Sonra Rusların Yaklaşımı

Temmuz 2000’de Moskova’ya Kırgız Parlamentosunun Rusça’ya resmi dil statüsü tanıyan belgesiyle giden ve Putin’den övgüler duyan Akayev, Kırgız Parlamenterlerin çoğunluğu gibi yasanın temel amacının Rus göçünü durdurmak olduğunu belirtmekteydi. Kırgızistan Cumhuriyetinin “Resmi Diline Dair Kanun”, yani Rus dili hakkında kanunun çıkmasından sonra ve “Kırgızistan Cumhuriyeti’nde Göç Hareketlerinin Düzenlenmesi ile ilgili Ek Tedbirlere” dair kararnamenin devlet başkanı tarafından onaylanmasından sonra göç hareketleri bir az da olsa düzene sokulabilmiştir [Kasiyeva, 2003: 25]. Kırgız Liderine göre ülkesindeki Rus göçünün en önemli nedeni dil sorunu ve ekonomik güçlüklerdi. Akayev Rusya’dan Kırgızistan’a ekonomik destek isterken de bu girişimin, Rus’ları göçe zorlayan ikinci nedeni, ekonomik çöküşü durdurması açısından önemini özel olarak vurgulamaktaydı. Kısacası Kırgız Lideri vermek istediği mesaj “Biz sorunlardan birini çözdük, ikinci ekonomik sıkıntımızın çözümünde de siz yardımcı olun” şeklinde özetlenebilir özetlenebilirdi. Dil yasası konusundaki bu radikal adım , Batının Mart 2000 Parlamento seçimlerini ağır bir şekilde eleştirmesinden sonra atılmıştı. Yasayı takiben, Sovyet döneminden kalma Komsomol Gençlik kurumunun yeniden ortaya çıkartılması Kırgızistan’ın Rusya-

Beyaz Rusya Birliğine girmesini savunan “Baskı Grubu”nun oluşturulması da tasavvuf değildi. Aslında bu gelişmeler, mevcut iktidarın Rusya’ya yönelme isteklerinin göstergesi olmaktan ziyade, bölge rejimleri için klasik bir formül haline gelmiş ve Batının “Yoksa Rusya’ya gideriz” şeklinde tehdit edilmesinin bir örneğidir [Kasiyeva, 2003: 26].

2.3.1.3.Rusça’nın İkinci Resmi Dil Olarak Kullanılmasından Doğan Sonuçlar

- a. Kırgızistan’da Kırgızca ve Rusça resmi dil olmasına rağmen tüm resmi kurumlar, okullar ve günlük hayatta Rusça ağırlıklı olarak kullanılmaktadır.
- b. Kırgızistan kuzeyinde, büyük şehirlerde Rusça tamamen hakim dildir. Burada yaşayan Kırgız vatandaşlarının tamamının Rusça’yı bilmesine ve konuşmasına rağmen özellikle yeni nesil içinde Kırgızca’yı bilmeyenlere de rastlamak mümkündür.
- c. Ülkenin güney kesimi ile küçük yerleşim birimlerinde yaşayan vatandaşlar diğerlerine göre günlük yaşamlarında Kırgızca’yı daha fazla kullanmaktadırlar.
- d. Kırgızlar kendi aralarında Kırgızca konuşsalar dahi, bu dili sürekli kullanmadıkları için bir süre sonra Rusça’ya dönmekte ve Rusça konuşmayı tercih etmektedirler.
- e. Mahalli makamların resmi yazışma ve görüşmelerini Rusça yapması, Gazete, Radyo ve TV’lerin büyük bir bölümünün yayınlarının Rusça dilinde olması, yapılacak görüşmelerde düşük seviyede bile olsa Rusça konuşabilmenin yaratacağı avantajlar ile günlük yaşamın her safhasında ihtiyaç duyulması nedeniyle Rusça bilinmesinde büyük yararlar olduğu düşünülmektedir [www.turkstudent.net].

Rusça’nın Kırgızistan’da Kırgız dilinin yanında ikinci resmi dil olarak kabul edilmesi Kırgızistan’da yaşayan Rusları ve aynı zamanda Rusya’yı memnun etmiştir. Bunun yanında 2001 yazında 105 Kırgız parlamenterden 70’inin Rus - Kırgız çifte vatandaşlığını ön gören anayasa değişikliği taslağını onaylamasını, Kırgızistan’da yaşayan Rus azınlığı sevinçle karşılamıştır.

Şu anda Rusça eğitim veren okullar SSCB zamanına göre kısmen azalmasına rağmen Üniversitelerde eğitim % 80 Rusça’dır. Ekonomik nedenlerden dolayı hala Kiril alfabesini kullanan Kırgızistan, Üniversite (İlmi) kitaplarının %80’i hala Rus dilindedir.

Bütün kamu kurullarındaki dokümanlar Rusça'dır. Bunları sadece ekonomik sıkıntıdan dolayı yada Rus dilinin ikinci resmi dil olmasına bağlamak doğru olmaz. Bunu Kırgız halkının en büyük eksiklerinden biri olan milli şuurunun eksikliğine, özgürlüğü hala kavrayamamış olmasına, Kırgız dilinin değerini bilemediklerine bağlamak daha gerçekçi olur.

2.3.2. Basın Yayın Alanında İlişkiler

SSCB zamanında bir çok Rus televizyon kanalları vardı, ama SSCB dağıldıktan sonra Kırgızistan'da bunlardan sadece 1-TV'nin yayımına izin verilmesi, Kırgızistan'da yaşayan Rus azınlığını bir bakımdan sıkıntıya sokmuştur. Kırgızistan'dan Rusya'ya göç eden Rusların en başta gelen önemli sebeplerinden ekonomik sıkıntı ve dil sorunu olduğundan, önce Rusça'yı resmi dil olarak kabul ettiler, arkasından da buna yakın tarihte, Rus televizyon kanallarının Kırgızistan'daki faaliyetlerinin arttıracak kararların alınmasını da eklersek, azınlık konusunda iki ülke iş birliği konusunda önemli ilerlemeler kaydettiği görünmektedir. Ekonomik krizden çıkmaya çalışan Kırgızistan'da Rusça'nın resmi dil olması ve Rus kanallarının arttırılması, Rusların Rusya'ya göç etmesini durdurmakta az da olsa sebep olabilmıştır.

Hala kiril alfabesi kullanan Kırgızistan'ın, Latin alfabesine geçmemesini sadece ekonomik sıkıntıya bağlamak da doğru değildir. Rus dilini resmi dil olarak kabul eden, Kırgızistan'daki Ruslara hem Kırgız hem de Rus vatandaşlığı yani çifte vatandaşlık tanıyan Kırgızistan, Rusya ile çok iyi ilişkide olduğu görülmektedir ve Kırgızistan için Latin alfabesine geçmek, bir anlamda Rusya ile arasını az da olsa uzaklaştıracak gibi görülmektedir. Kırgızistan, Latin alfabesine geçmesini Rusya tarafından ve Kırgızistan'da yaşayan Rus halkının nasıl karşılayacağını çok iyi bildiği için şu anda o konu üzerinde diğer Türk Cumhuriyetlerine karşın, hiç durmamaktadır.

Şu anda Kırgızistan'da basılan gazetelerin %70'i Rusça'dır. Bunlar bazı yöneticilerin Rus ve SSCB zamanında yetişmiş (Ruslaşmış) yerli insan olmasından kaynaklanıyor. Ama bundan şu ana kadar hiçbir itiraz olmamıştır. Çünkü Kırgız halkı da Rus dilinde basılan gazeteleri okuyabilmekte ve anlayabilmektedirler.

İnternet sitelerinde ise Kırgızistan'daki bütün kamu kuruluşlarının, işletmelerin, haber ajanslarının web siteleri Rusça'dır. Üniversiteler genelde Rus dilinde eğitim verdiği için oradan mezun olan biri de doğal olarak Rusça web site yapmaktadır. Bişkek'teki Ala-Too ve Manas Kırgız – Türk Üniversitelerinin web siteleri ise Türkçe ve Kırgızca'dır. Çünkü orda eğitim hem Türkçe hem de Kırgızca'dır. İnsan hangi dilde eğitim görmüşse , onun için o dilde çalışması , hatta o dilde düşünmesi doğaldır. Ama şu Kırgız halkı, Kırgız dilinin ihmal edildiğinin pek farkında olmaya bilir ama ileride bu sorun Kırgız halkının karşısına tekrar çıkacağı bir gerçektir.

2.3.3. Kırgız Halkının Sosyo – Kültürel İlişkilere Bakışı

Halkın Sosyo-Kültürel ilişkilerine bakışından önce Kırgızistan'ın SSCB zamanındaki Sosyo-Kültürel durumuna göz atalım.

Sovyet dönemi Kırgız toplumuna hem artı hem de eksi özellikler miras bırakmıştır. Bir taraftan büyük ölçüde bir ulusal kalkınma oldu (okur yazarlık,tarım ve sanayide devrim),öte yandan ekolojik aldırmaçlık, ulusal bağımlılık, Kırgız dilinin kullanımında azalma, zoraki ateizm, manevi ve toplumsal değerlere erozyon, toplumda bağımsız kuruluşların ve grupların eksikliği vardı.

Totaliter politik düzen aşırı ölçüde merkeziyetçi bir güç yarattı ve Kırgız Cumhuriyeti'nin bir kukla devlete dönüştürdü. Doğa ile arasındaki geleneksel bağlar yıkıldı, toplumsal özel yaşamdan öncelikli hale gelmişti ve gerçek maneviyat ortadan kaybolmuştu(dinde,dürüstlükte ve özel girişimde vb.). Hiçbir gerçek mülk sahibi olmadığı için, devlet mal varlığının çalınması sıradan olay haline gelmişti. Bireysel yaşama ait tek alan olan aile değerleri, iş yaşamını zarara uğrattı. Sovyet eğitim sisteminin yaptırımını ile, yöresel etnik ve dini tartışmalar reddedildi. İnsanların gerçek inançları ve onların görünürdeki davranışları arasındaki uyumsuzlukla ortaya çıkan bir kişilik bölünmesi oldu ve bu şartlar altında da ikiyüzlülük ve her şeye kötü bakma hüküm sürdü [Açıllova, 1995: 13,14].

SSCB dağıldıktan sonra Kırgız halkı bağımsız olduklarını anlasalar da, SSCB'nin yürüttüğü sosyo-kültürel politikaları üzerinden tamamen atmış değillerdi. Kırgız

halkının bu konudaki yaklaşımına bakarken, Uluslar arası Sosyal ve İktisadi Araştırma A.Ş'nin (SAİR) bu ülkede yaptığı anketlerden yararlanacağız.

SAİR'in Kırgız Halkı üzerinde yaptığı ankette, ülkenizin kültürel gelişiminin sağlanması için özellikle ilişkiye girmesini tercih ettiğiniz ülke hangisidir sorusuna verdikleri cevaplar, Kırgızistan Rusya ile kurulacak kültürel ilişkilere, ne ölçüde önem verdiklerini göstermektedir. Ankete katılanların % 47,6'si Rusya, %13'ü Türkiye, %13,5'i Amerika, %10,1'i Batı Avrupa, %7,9'u Diğer Türk Cumhuriyetleri, %6,1'i Japonya, %1,5'i Orta Asya Ülkeleri, %1'i Çin, %0,3'ü İran, % 2'si de diğer ülkelerle kurulacak kültürel ilişkilerin Kırgızistan'ın kültürel gelişimini sağlaması açısından öncelikli olarak önemli olduğunu belirtmiştir [Behar, 1995: 55]. Aynı soruya Kırgız elitlerinin verdiği cevaplar ise % 49'u Rusya, %21'i Türkiye,%10'u Japonya,%9'u Amerika, %7'si Batı Avrupa ülkeleri,% 2'si diğer Türk Cumhuriyetleri, %2'si Orta Asya Devletleri şeklinde olmuştur [Behar, 1995: 158].

Anket verilerinden anlaşıldığı gibi Kırgız halkının ve elitlerinin önemli bir kısmı, ülkelerinin kültürel gelişiminin sağlanması için Rusya ile sağlanacak kültürel ilişkileri başka ülkelere göre daha fazla önemsemektedirler. Ankette, Rusya ile kurulacak kültürel ilişkilerin önemsenme derecesinin yüksek çıkmasına iki neden gösterilebilir. Bunlardan ilki, Kırgız halkı içinde önemli bir Rus azınlığının bulunmasıdır. Yine SAİR'in yaptığı ankette, katılanların %61,1'i kendisini Kırgız olarak nitelendirirken, %20,1'i de kendini Rus olarak nitelendirmiştir [Behar, 1995: 21].

Rus azınlığın bu oranın anket sonuçlarına yansıtacağı ve bu azınlığın Rusya ile kültürel ilişkiler kurmasını isteyeceği açıktır. Kırgızistan ve diğer Asya Türk Devletlerinde Rus işgalinin tamamlandığı 19Y.Y'ın ortalarından 1991 yılına kadar bir asrı aşkın süre geçmiştir. Bu bir asırlık süre içinde Rusya tarafından Kırgız halkına uygulanan Ruslaştırma Politikası düşünüldüğüne, Kırgız halkının bağımsızlığının hemen ardından Rusya ile mevcut kültürel bağlarını bir çırpıda göz ardı edemeyeceği bir gerçektir.

2.4. Kırgızistan-Rusya Güvenlik Açısından İlişkileri

2.4.1. İki Taraflı Güvenlik Açısından İlişkiler

Kırgızistan-Rusya ilişkilerinin en belirgin özelliği, iki ülkenin birbirine güvenlik alanındaki bağımlılığı ve genel anlamda Kırgızistan aleyhindeki asimetric durumdur. Orta Asya'daki uyuşturucu, göçmenler aşırıcılık sorunları, İslam faktörü ve yükselen Çin, özel jeopolitik ve jeokültürel konumundaki Kırgızistan'ı Rusya için güvensiz Orta Asya'da değerli kılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Kırgızistan'ın karşı karşıya bulunduğu dış sorunları ve bunu çözememenin yanında tehdidi artıracak boyutlardaki ilk sorunlar veya zayıflık ülkeyi dış yardım arayışına itmektir. Doğal olarak da yardıma baş vurulan güçler Rusya ile Çin'dir ve Kırgızistan'ı bunları arasında bir denge aramaya zorlamaktadır. Ama şu anki durumlara bakarsak tercihini Moskova'dan yana kullanmak durumunda kalmaktadır. Güvenlik alanındaki karşılıklı bağımlılık söz konusu olsa da bundan kastedilen eşit ilişkilerinden ziyade, her iki ülkenin aynı tür tehdit algılamasıyla karşı karşıya olduğudur. Bu tehdidin maddi olarak ortadan kaldırılması veya kontrol altında tutulması söz konusuysen ise, Rusya'nın katkısı Kırgızistan'ın katkısı ile kıyaslanamayacak kadar büyüktür [Ploskih, 1999b: 143].

Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Akayev Orta Asya'nın günümüzde uluslar arası terörizmden kaynaklanan tehlikelerin merkezinde kaldığını söylemektedir. Bu terörizm, ideolojik planda demokratik süreçleri tersine çevirmeyi ve rejimi devirmeye yönelik aşırı dini sloganlarla beslenmekte ve doğrudan silahlı saldırıya kadar gidebilmektedir. 1999-2000 yıllarında Kırgızistan'ın güneyine kadar ilerleyen büyük militan gruplarına karşı geniş silahlı faaliyetler yürütmek zorunda kalmıştır. Ülkenin silahlı kuvvetleri Rusya'nın askeri teknik yardım ve bölgedeki komşuların desteği ile teröristleri çöktürmüş ve sınır dışına kadar kovalamıştır. Orta Asya, uluslar arası terörizme ve dini yayılcılığa karşı yapılan savunmanın ilk safında bulunmaktadır. Bunların uzun vadeli planları sadece Orta Asya'ya yönelik olmayıp, Rusya ve onun arkasından da Batı dünyasına yöneliktir. Kırgızistan Devlet Başkanı olayları bu şekilde değerlendirmektedir. Bunun için terörizmle, dini yayılcılık ve uyuşturucu ticaretiyle savaşta Rusya ile stratejik iş birliğine öncelik verilmektedir [Ploskih, 1999b: 145].

Kırgızistan, Orta Asya'yı güvenlik açısından Batı ve Doğu alanlara ayıran başka bir bölgesel güvenlik anlayışının her ikisinde yer almaktadır. Bu görüşe göre, batı kısmında temel sorun Afganistan kaynaklıken, doğu kısmındaki tehdit algılaması Çin'e odaklanmaktadır. Rusya'nın bölgeyle ilgili tehdit hesaplamalarını 9 Temmuz 1998'de Rus, Kırgız ve Kazak subaylarının üç günlük kurmay tatbikatı iyi bir şekilde sembolize etmektedir. Bu üç ülke arasındaki iki aşamalı tatbikatın ilk aşaması bir terör grubunun imhasını, diğeri ise işgalci bir devletin askeri güçlerinin geri püskürtülmesini öngörüordu [Ploskih, 1999b: 83].

Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik politikasının kilit parçası, bölgede güvenlik ve istikrar sorunlarına yönelik ikili ve çok taraflı işbirliğinin geliştirilmesidir. Bu ise, askeri, siyasi, sınır, hukuk ve özel hizmetler alanlarında işbirliğini öngören, Rusya ve Orta Asya devletlerini birbirine bağlayan çeşitli anlaşma ve sözleşmelerin temeline dayandırılmaktadır. Gerçek ve potansiyel dış tehditlerden korunması için gerekli araç, Kolektif Güvenlik Anlaşmasıdır (KGA). Her ne kadar çeşitli sebeplerden dolayı BDT'de güçlü kolektif savunma sistemini oluşturmaya yönelik entegrasyon süreci gelişme göstermese de bu belge siyasi, askeri işbirliğinin belirleyici faktörü ve sistemin temeli olmasının önemini tamamen korumaktadır. Geçmiş yıllar itibariyle Rusya ve Kırgızistan askeri işbirliği ve sınırları korumaya yönelik devletler arası, hükümetler arası ve kurumlar arası düzeyde 20'ye yakın normatif hukuki belgeye imza atmıştır [Ploskih, 1999b: 85].

2.4.1.1. Kırgızistan'ın Dış Müdahalelere açık olmasının nedenleri

Yüzölçümü 198.500 km² ve nüfusu 5.000.000 bakımından Orta Asya'nın en küçük devletlerinden olan Kırgızistan, komşularının her biriyle ortalama 1000 km uzunlukta sınıra sahiptir [Sönmezöğlü, 2000: 436]. %95'i dağlarla kaplı ülke hem tarım hem ulaşım hem de sınırlarını koruma açısından ciddi sorunlarla baş etmek zorundadır. Doğal kaynaklarının eksikliğinin de pekiştirdiği zayıf ekonomisi, etnik, bölgesel ve kültürel açıdan parçalanmış toplumsal yapısı ve bölgesel istikrarsızlık merkezlerinin yanı başındaki konumu, Kırgızistan'ın sorunlarını çözmesinde zorlanmasına ve dış müdahalelere açık duruma gelmesine neden olmaktadır.

Öte yandan, doğal zenginliklerinden zayıf olmasına rağmen, ülke bölgenin demokrasi zengini olarak değerlendiriliyorsa da, mevcut yönetim, coğrafya ve tarihten miras kalmış iç bölünmüşlüğü daha da derinleştirmektedir. Bölgesel açıdan göreceli olarak daha iyi durumda bulunmak, ülkede demokrasinin mevcut olduğu anlamına gelmemektedir. Ulaşım ve iletişim eksikliğinin farklı toplumsal içerik ve gelişim süreçlerine neden olduğu kuzey ve güney bölgeleri arasındaki çeşitlilik sorunlara neden olmaktadır. Aslında, SSCB'den sonra, komünistler ve demokratlar arasındaki çatışmadan başta Aksar Akayev olmakla demokratların galip çıktığı görüşünün aksine, asıl sorun, az gelişmiş, etnik Kırgız milliyetçiliğinin ve İslam inancının kök saldıgı güneylilerle; gelişmiş, Ruslaşmış, ateist ve şehirli kuzeyliler arasındaydı. İktidara geldikten sonra kendi kuzeyli klanını kayıran Akayev'in politikaları, toplumsal barışı engellemekte, gerginliğe neden olmakta ve böylece ülkeyi dış rejim destekçilerinin müdahalesine açık duruma sokmaktadır.

2.4.1.2. Kırgızistan'ın Rusya'ya bağımlılığı

Rusya'nın bölgesel mini dünyada süper güç olması ve bu anlamda tüm Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya asimetric bir şekilde bağımlılığı, Moskova'nın ikili ilişkilerde inisiyatifini elinde bulundurulmasına neden olmaktadır. Bu açıdan Kırgızistan en olumsuz konumda bulunmaktadır. Türkmenistan ve Kazakistan'ın büyük enerji kaynakları, yine Kazakistan ve Özbekistan'ın yoğun nüfusları, ekonomik ve güvenlik alanlarında göreceli olarak daha iyi durumları itibariyle, uzun vadede Rusya'ya karşı bir ölçüde bağımsız politika geliştirebileceklerse de, aynı şekilde 5.000.000 nüfuslu ve doğal kaynaklar açısından bir az fakir olan Kırgızistan için geçerli değildir.

On üç yıllık işbirliğinin tecrübesi, Rusya ile ilişkilerinin ciddi bir içerik incelemesine, ikili ve çok taraflı ilişkilerin temel yönlerinin analizi ve değerlendirilmesine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Çünkü Rusya, tarihi önemi ve günümüz uluslar arası ilişkiler sisteminde üstlendiği rolü ile ABD, İngiltere, Almanya, Japonya, Türkiye ve Çin'in yanı sıra Kırgızistan'ı teknolojik, kültür ve enformasyondaki son gelişmelere ulaştıracak kanallardan biri olduğu bir gerçektir [Kasiyeva, 2003: 22].

Doğal kaynaklarının eksikliği, ekonomik sıkıntı , güvenlik v.b. konularda sıkıntıda olan Kırgız Cumhuriyeti'nin yardımına başvuracağı veya bu ülkeyi etkileyecek konumda bulunan devletler Rusya ve Çin'dir. Ama bu ülkeler arasında, ortak çıkarlar ve bağlar eski ekonomi ve güvenlik kurumlarıyla birleşerek Rusya'yı Kırgızistan'ın ilk tercihi yapmakta ve Kırgızistan da bu durumdan memnun gözükmektedir. İleride de ele alınacağı gibi Kırgızistan'ın Rusya'ya asimetrik bağımlılığının özel öneme sahip olduğu bu ilişkinin yapısal özelliği, 11 Eylül'le başlayan yeni gelişmeler ışığında bile fazla değişmeden sürecektir.

Kırgızistan'ın Rusya'ya bağımlılığı ve ordusunun, güvenlik sisteminin ne kadar zayıf durumda olduğu 1999 yılında Özbekistan İslami Hareketi'ne (ÖİH) ait 1000 kadar savaşçının Kırgızistan'ı transit olarak kullanarak Özbekistan'a geçmeye çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Kırgızistan Devlet Başkanı Aksar Akayev, 2000 yılında da tekrarlanan bu durumun Kırgızistan için iyi bir ders olduğunu kabul etmiştir. Ülke güçlerin yetersizliği karşılığında Bişkek, bu sorunu sadece, Rusya ve Özbekistan desteği sonucu çözmüş ve aslında geçici olarak ertelenmişti, yapılan teröristlerin imhası değil sadece onları geldikleri yere, Tacikistan'a geri püskürtmekti. Kırgız lidere göre bu bile büyük başarıydı. Bu sonucun esas nedeni, Kırgızistan güvenlik güçlerinin sınırlı imkanları olsa da, ÖİH'in, eğer kendilerine fazla engel olunursa Akayev rejimine cihat açabilecekleri tehdidinin de rol oynadığı söylenebilir. Bu durum Kırgızistan'ın güvenlik kurumununun zayıflığının yanında, iş birliğine rağmen bölgesel istikrarsızlığın yapısal gücünü bir kere daha ortaya koymuştur.

Akayev'in demokratikleşme ve Avrupa'ya yakınlaşma çabaları, ülkenin coğrafi bağımlılıkları nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Ülkenin Özbekistan ile olan sınır muhalefeti, Kırgızistan nüfusunu %13'ünün Özbek azınlık tarafından teşkil etmesi nedeniyle Kırgızistan'ı düşündürmektedir. Kırgızistan halkı etnik olarak Kazak halkı ile yakındır. Kazakistan'ın dış siyasetindeki tercihleri doğal olarak Kırgızistan'ı da bu yönde etkilemektedir. Bu çerçevede Rusya'nın yakınlaşması; Çin'in Kırgızistan için potansiyel tehlike oluşu, Kırgızistan'ın hem askeri hem ekonomik olarak savunma ihtiyacının desteklenmesinde büyük etkendir. Kırgızistan, Çin'e karşı Rusya kozunu öne sürmek zorundadır. Ülkedeki kilit noktalarda Rus azınlığın çalışması ayrı bir nedendir.

Güneyde kaynayan bir Tacikistan, doğusunda Çin, batısında Özbekistan, Kırgızistan'ın sorumlu coğrafyasını yeterince tanımlar [www.kemalist.org].

2.4.1.3. Kırgızistan'ı Rusya'ya Bağlı Kılan Sebepler

Gelecekle ilgili tahminler bir tarafa, günümüzde Rusya'nın Orta Asya'da hayati çıkarlarının söz konusu olduğu ve etkinliğini sürdürmek için de elinde Çarlık ve Sovyet döneminden kalma bazı araçların bulunduğu bir gerçektir. Kırgızistan'ı Rusya'ya bağlı kılan sebepleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- Kırgızistan'ın askeri ve güvenlik açısından çok zayıf olması
- İç politika istihbaratı ve yönetici elite bağlar
- Çeşitli ticari ve üretim bağları
- Azalmakta olsa da büyük Rus azınlık
- Rusça'nın bölgedeki evrensel niteliği
- Rus kültürünün Kırgız kültürüne etkisi
- Ekonomik sıkıntı vb.

2.4.1.4. Rusya açısından Kırgızistan'ın önemi

Kırgızistan – Rusya ilişkilerini özgün bir çerçeveye oturtmak zordur. BDT bünyesinde geniş çerçeveli ilişkilerin verimsizliğini anlayan Rusya, o dönemlerde ikili ilişkilere her ne kadar önem vermeye başlamışsa da, dış politika konsepti açısından Kırgızistan'ı yerleştirebileceğimiz alan, eski SSCB mekanı veya Orta Asya'dır.

Rusya'da SSCB'nin son yıllarından itibaren başlayan siyasi ve ekonomik liberalleşme hedefi ve bunu besleyen yeni devlet ideolojisi, Moskova'nın eski birlik devletlerine mesafeli davranmasına neden olmaktaydı. Bu devletleri varlıktan ziyade yük olarak algılamaya başlayan Rus siyasi eliti için Kırgızistan'ı da içeren Orta Asya, bu açıdan ilk sırada gelmekteydi. Öte yandan, Rusya ekonomi ve güvenlik konularında asimetrik bir şekilde bağımlı olduğu düşünülen Kırgızistan'ın çaba sarf edilmeden bile Moskova'yı bırakmayacakları düşünülmekteydi ve tüm yollar halen Moskova'ya götürmekteydi [Soltan, 2001: 184].

Ama 1994'lere doğru reform hareketinin başarısızlığı ve bu reformlara özdeşleşen Batıya küskünlük, Rusya'nın, "yeni"nin gerçekleşmediği ortamda, "eski"nin hatırlanmasına ve "yakın çevre" diye nitelemeye başladığı eski SSCB alanına dönmesine neden oluyordu.

İlk bakışta fazla belli olmazsa da, Kırgızistan'ın çok özel bir jeopolitik konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kazakistan Rusya'nın güney kanadını tam olarak kapatsa da, aşağılara doğru, tarafsız Türkmenistan, güvenilmeyecek Tacikistan ve şimdilik kendisini dış tehlikelere karşı korumada göreceli olarak güçlü konumdaki ve zaman zaman Rusya'nın bölgesel dominantlığına meydan okuyacak kapasitedeki Özbekistan'ın varlığı dikkate alındığında, en önemli yer Kırgızistan tarafından işgal edilmektedir. Kırgızistan'ın Çin ile olan sınırı da işin içine katılınca Kırgızistan'ın önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Kırgızistan Orta Asya'yı güvenlik açısından batı ve doğu alanlarına ayıran başka bir bölgesel güvenlik anlayışının her ikisinde de yer almaktadır. Bu görüşe göre , batı kısmında temel sorun Afganistan kaynaklıyken, doğu kısmındaki tehdit algılaması da Çin'e odaklanmaktadır [Kasiyeva, 2003: 31].

Kırgızistan ile Rusya'nın en göze çarpan ilişkilerinin biri de bir birine güvenlik alanındaki bağımlılığıdır. Orta Asya'daki her tür problemler; örneğin: göçmenler, uyuşturucu, İslam faktörü, yükselen Çin, jeopolitik ve jeokültürel konumdaki Kırgızistan' Rusya için güvensiz Orta Asya'da değerli kılmaktadır.

Vladimir Putin'e göre, Rusya Federasyonu için öncelikli yükümlülüklerinden biri Rusya'nın çevresinde istikrarlı ve güvenli bir kuşak oluşturarak, güç ve kaynakların azami olarak devletin sosyal-ekonomik yükümlülüklerine yoğunlaştırılmasına imkan tanıyacak şartların oluşturulmasıdır. Yeniden büyük güçler arenasına tam hukuklu bir üye olarak dönme çabalar içindeki Moskova, kan kaybından toparlanmaya çalışmakta ve bu arada da pahalı dış politika maceralarına atılmak istememektedir. Bu açıdan, Orta Asya'daki ekonomik çöküşün,uyuşturucu trafiğinin ve kimlik arayışındaki İslam ögesinin birleşerek oluşturduğu istikrarsızlığın, Rusya'nın sınırları içine girmeden kontrol altına alınması Moskova için hayati öneme sahiptir. Toparlanmanın ötesinde, ülke kontrolden çıkarsa, bölgedeki istikrarsızlığın,Rusya'nın Çeçenistan, Başkurdistan

ve Tataristan gibi eyaletlerine yayılarak ülkeyi tehdit edeceğinden endişe edilmektedir. Şu andaki Moskova'nın Orta Asya'daki varlığı, bölgenin sunduğu imkanlardan ziyade bu alanın oluşturduğu güvenlik risklerinin Rusya'ya yayılmasının önlenmesine yöneliktir ve savunma karakterlidir. Rusya'nın geleneksel genişlemeci politikalarının fazla göze batmayışının arkasındaki en temel nedenlerinden biri de, ülkenin bunu yapacak kapasiteden mahrum olmasıdır. Şimdilik, altını dolduramayacağı saldırgan politikalarla, hem bölge ülkelerini hem de bölgesel büyük güçleri kendisinden uzaklaştırma korkusuyla hareket eden Rusya'nın, yeniden saldırmak için toparlanmayı beklediği da bir gerçektir [Kasiyeva, 2003:33]. Moskova'nın bölgede güvenlik sorunları yaratarak dominantlık peşinde olduğu yönündeki bir soruyu cevaplayan Putin, bunu "yumurta pişirmek için birisinin, kendi evini yakmasına"[Kasiyeva, 2003: 34] benzetmişti. Moskova'nın niyetlerinin bu şekilde özetlenemeyeceği belli olsa da, ülkenin, en önemli güvenlik tehdidi algılamasının merkezindeki sorunları serbest şekilde manipüle edebileceği veya etmek isteyeceği gerçekçi değildir. Ülkenin niyetleri ne olursa olsun, güvenlik alanındaki bu tür bir iş birliği, ister istemez Kırgızistan üzerinde etkinliğine götürmektedir. Rusya'nın bunu ne dereceye kadar pekiştirmeye çalışacağı veya nasıl kullanacağı başka bir konudur. 1994'ten sonra Rusya'da tüm dış politika çevreleri arasında yakın çevrenin önceliği konusunda genel bir uzlaşma ortaya çıkmıştır. Rus dış politikasının belirsiz ve çok aktörlü yapısı, Moskova'nın Orta Asya'yı da içeren yakın çevreye yönelik tutumunu, çeşitli amaçların ve çıkarların beslediği karmaşık bir mekanizma haline gelmektedir. Eski küresel süper güç statüsüne dönmenin zorluğunu anlamakta olan Rusya, bunu bölgesel süper güçlük ile ikame etme hesaplaması içindedir [Cumadilov, 1999: 1431,44].

Şu anda Rusya'yı asıl ilgilendiren, Orta Asya'daki sorunların (terör, İslami yayılcılık) kaynaklarının ve olası yayılma alanının genişliğidir. Özbekistan çıkışlı olsa da, ÖİH'in Tacikistan'daki iç savaş sırasında bu ülkeyi geçtiği ve güçlendiği bilinmektedir. Batı ülkelerinin resmi olarak yeni kabul etmelerine rağmen, Kırgızistan ve Rusya tüm bu gelişmelerin temel kaynağının, kökleri Orta Doğu'ya kadar uzanan Afganistan ve özellikle de bir numaralı terörist Usame bin Laden olduğunu defalarca beyan etmişlerdir. İslam inancının güçlü olduğu Fergana Vadisi'ni hedefleyen bu saldırıların ilginç özelliği, bu girişimin, ilk hedef olan Özbekistan'la beraber Kırgızistan ve Tacikistan'ın da devlet

yapılarına darbe indireceğidir. Kırgızistan'da hem etnik Özbekleri içeren, hem de Fergana Vadisi'nin devamı olan bölgelerin bulunması, ülkeye yönelik tehditleri bir transit alan olmanın ötesine taşmaktadır. İslam, Kırgızistan'a XVII yüzyılda gelse de, özellikle güney bölgelerinin Hokand Hanlığının etkisinde kalması, buradaki Müslüman geleneklerin kuzeyden çok daha fazla yerleşmesiyle sonuçlanmıştır. Hukuki olarak aynı ülke sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, Kırgızistan'ın güney bölgeleri kuzey kısmından farklı olarak, günümüzde de coğrafi ve kültürel açıdan aynı tür faktörlerin etki alanında bulunmaktadır [Cumadilov, 1999: 146].

Moskova'ya yıllardır kenetlenmiş ve Fransa ile İngiltere'nin imparatorluk arazilerinden farklı olarak denizlerin ötesinde bulunmayan bu bölgedeki gelişmelerin Rusya'yı etkilememesi söz konusu olamaz. Mali yüküne ve kamu oyu baskılarına rağmen, Moskova'nın, düşman rejimlerin hakimiyete gelmesi, diğer güçlerin bölgeye yerleşmesi, uyuşturucu, göçmenler ve İslam korkularıyla Orta Asya'yı bırakması zordur. Tıpkı ABD'nin Orta ve Latin Amerika'daki kontrol rejimi gibi, Rusya da iktidarda kimin bulunmasına ve devlet ideolojisine bağlı olmayarak, bu alanda etkinliğini sürdürmeye çalışacaktır. Böylece, Orta Asya Cumhuriyetleri egemen devletler olarak kabul edilmekte, ama Rusya'nın hukuki olmasa da " jeostratejik" etki sınırları içinde algılanmaktadır. Rusya, devlet geleneğine rağmen yeni bir devlettir ve yönü ile kimliğini belirleme aşamasını tamamlamış değildir. Devletten ziyade bir devletleşme süreci olan Rusya için Kırgızistan da, konumu ve önemi tam olarak belirlenmemiş bir obje niteliği taşımaktadır. İlginç olan Rusya'nın bu tür bir belirsizliğe tarihsel olarak alışık bulunmasıdır. Ama aynı durumun devamı her iki devlet için de zararlı olacaktır. Bunun yanında, Rusya'nın kendi politikalarına, Orta Asya devletlerini etki altında tutmak için bazı kısıtlamalar getirmek istemeyişi ve bölgedeki sosyal, etnik ve siyasi süreçle ilgili yüzeysel görüşler, ülkenin Orta Asya'ya yönelik politikalarını başarı şansını azaltmaktadır.

Rusya, ulaşım ve iletişim fiziksel olarak engellendiği arazisinde milliyetçilik ve İslam'ın etkisiyle dinamizm kazanan kültürel farklılıkların (Tataristan ve Başkurdistan), ülke bütünlüğüne tehdit oluşturduğunu düşünmektedir.

2.4.2. Uluslararası Örgütler Nezdinde Kurulan Güvenlik Açısından İlişkiler

Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, eski cumhuriyetlerle ilişkilerini koparmamak için üç önemli adım attı. Bunlardan ilki, 1991 yılı sonunda Sovyetler Birliği'nin yerine Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmasıdır. Üç Batlık ülkesi dışında tüm cumhuriyetler BDT üyesidir. 12 Mayıs 1992'de ise Ortak Güvenlik Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya Rusya, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan katılmıştır. Moskova bu anlaşmaya dayanarak ülkelerden bazılarının sınırlarını da korumaktadır. Atılan son adım ise, Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan katılımıyla Gümrük Birliği oluşturulmasıdır.

[www.milliyet.com.tr]

2.4.2.1. BDT Nezdinde Kurulan Güvenlik Açısından İlişkiler

Sovyetler Birliği'nin üç Slav Cumhuriyet'i olan Rusya Federasyon'u, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın liderleri 8 Aralık 1991'de bir araya gelerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin resmen dağıldığını ve bu siyasi öznenin yerini alacak yeni bir birliğin, "Bağımsız Devletler Topluluğu"nun kurulduğunu açıklamışlardır. Bu açıklamadan kısa bir süre sonra, Batlık Cumhuriyetleri ve Gürcistan hariç Sovyet Cumhuriyet'lerinin tamamı 21 Aralık 1991'de Kazakistan'ın Almatı şehrinde "Almatı Deklarasyonu" olarak bilinen Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kuruluş bildirgesini imzaladılar. Böylelikle SSCB'nin uluslar arası bir varlık oluşu hukuki olarak sona erdi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daha önce SSCB'nin elinde olan daimi üyelik koltuğu ve nükleer silahların denetimi Rusya'ya geçti [Aksu, 2000: 31].

Çok farklı çıkarılara ve tehdit algılamalarına sahip ülkelerin bir araya geldiği karmaşık bir yapı olan BDT'nin güvenlik sorunları açısından da sınırlarını fark eden Rusya, çok geçmeden bölgesel ve ikili iş birliğinin önemini anlamış ve bu yönde gelişmeler kaydetmiştir. Rusya ve Kırgızistan arasındaki güvenlikle ilgili (devletler,hükümetler, kurumlar arası) 20 kadar anlaşma imzalanmıştır. İki ülke arasındaki en önemli güvenlik ilişkileri bölgesel bazda yürütmektedir [Ploskih,1999a:57].

Özellikle 1999'da Güney Kırgızistan'ın Batken bölgesinde çıkan olayların, 2000'de Özbekistan İslam'i Hareket militanlarının sınır ihlalinin, komşu Afganistan'daki

düzensiz ve tehlikeli durumun ışığında anlaşmanın Orta Asya bölgesine yönelik güncelliği açıktır. Taliban'ın Tacikistan ve Özbekistan sınırına dayanması BDT'nin güney bölgelerindeki durumu zorlaştırmakla kalmamış, ayrıca Orta Asya bölgesinde gerginlik yaratmıştır [Ploskih,1999a: 58].

BDT'nin amaçlarından biri de : Savunma Politikası ve Dış sınırların korunması alanında İş birliğidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e göre, Rusya Federasyonu için öncelikli yükümlülüklerinden biri Rusya'nın çevresinde istikrarlı ve güvenli bir kuşak oluşturarak, güç ve kaynakların azami olarak sosyal-ekonomik yükümlülüklerine yoğunlaştırılmasına imkan tanıyacak şartların oluşturulmasıdır. İşte bunun gibi nedenlerden dolayı Rusya, BDT anlaşmaları gereğince Kırgızistan'a askeri yardımlarda bulunmakta ve güney sınırlarını (Tacikistan sınırlarını) korumasında yardım etmektedir.

Bir de Rusya ABD'nin Kırgızistan'daki Manas havalimanında savaş uçakları konuşlandırmasından ve orada asker bulundurmasından endişe duymaktadır. Bu gelişmelere karşın Rusya da Kırgızistan'da başkent Bişkek'ten 20 kilometre uzaklıktaki Kant kentinde, Rus Hava Kuvvetlerine ait Su- 25 ve Su-27 tipi savaş uçakları konuşlandırmıştır ve bunun BDT Ortak Güvenlik Anlaşması gereği yapıldığını bildirmiştir. Daha önce BDT Ortak Güvenlik Anlaşmasına katılan Rusya, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan savunma bakanları, ortak amaçları için bu ülkelerde bulunan askeri havalimanlarından Rusya'nın yararlanmasını kararlaştırmışlardı [www.ntvmsnbc.com].

2.4.2.2. KGA Nezdinde Kurulan Güvenlik İlişkiler

Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik politikasının kilit parçası, bölgede güvenlik ve istikrar sorunlarına yönelik ikili ve çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesidir. Bu ise, askeri, siyasi, sınır, hukuk ve özel hizmetler alanlarında iş birliğini öngören, Rusya ve Orta Asya devletlerini birbirine bağlayan çeşitli anlaşma ve sözleşmelerin temeline dayandırılmaktadır. Gerçek ve potansiyel dış tehditlerden korunmak için gerekli araç, Kolektif Güvenlik Anlaşmasıdır.

Moskova'nın Bişkeke'e 1999-2000 krizleri dönemini de içeren askeri desteği, Kolektif Güvenlik Anlaşması ve Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde yürütülmektedir. 1992'de oluşturulmuş KGA birçok değişimden sonra, günümüzde Rusya, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı içermektedir. Başından itibaren, bu kurumun odak noktasını Orta Asya eksenini oluşturmaktadır. Afganistan'da 1996 ve 1998 yıllarında durum kötüleştiğinde siyasi danışmalar ve 1999-2000 yıllarındaki ortak girişimlerden de anlaşıldığı gibi, anlaşmanın mekanizmaları bugüne kadar gerçek anlamda sadece Orta Asya boyutunda ve Kırgızistan'ı çok yakından ilgilendiren durumlarda harekete geçirilmiştir. Ekim 2000'de Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te KGA'nın en yüksek organı olan KGA toplantısı da Orta Asya'daki istikrarsızlığa yönelik olup üye ülkelerin acil müdahale gücünün oluşturulmasına katkıda bulunmasını öngörmekteydi [Ploskih, 1999a: 91].

2.4.2.3. Şanghay İşbirliği Örgütü Nezdinde Kurulan Güvenlik Açısından İlişkiler

Şanghay İşbirliğinin Örgütü'nün (ŞİÖ) kurulması süreci, 25 Nisan 1996'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) Şanghay şehrinde, ÇHC ile ona sınırdaş olan dört eski Sovyet Cumhuriyeti; Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet başkanlarının eski Çin-Sovyet sınırının güvenlik hale getirilmesine ilişkin anlaşma imzalamasıyla başladı. Bundan sonra "Şanghay Beşlisi" olarak adlandırılan bu süreçte, devlet başkanları düzenli olarak her yıl bir ülkenin başkentinde toplandılar ve kastedilen mesafe ölçüsünde işbirliği konuları giderek genişletilmiştir. Haziran 2000'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılan zirvede "Şanghay Beşlisi" adını diğer ülkelerin katılımının önünü açmak üzere "Şanghay Forumu" olarak değiştirmişti. Ocak 2001'de Özbekistan bu foruma katılmak için başvuruda bulundu. Beş üye ülkenin bu başvuruyu uygun bulması ile "Şanghay Beşlisi"nin oluşumunun beşinci yıl döneminde Haziran 2001'de Şanghay'da altı ülke arasında "Şanghay İşbirliği Örgütü" kuruldu. Bir yıl sonra 7 Haziran 2002'de Saint-Petersburg'da yapılan devlet başkanları zirvesinde örgütün tüzüğü imzalandı ve BM'ye (Birleşmiş Milletler) kaydı için resmen başvuruda bulunulması kararlaştırılmıştır.

"Şanghay Beşlisi" ortaya çıktığı andan itibaren dikkatleri üzerine çekmiştir. Rusya ve

Çin'in stratejik işbirliği sonucunda gelişen bu oluşumun Amerika hegemonyasına karşı ve Batı bloğunu hedef alan bir ittifak niteliği taşıdığı iddia edildi. Üyelerin güçleri arasındaki eşitsizlik vurgulanarak, Çin'in inisiyatifinde ortaya çıkan bu girişimin, Çin'in emperyal emellerine hizmet ettiği hususu işlendi. Rusya ve Çin'in Orta Asya'nın jandarmalığını üstlendiği ve örgütün Asya'nın NATO'su olduğu üzerinde duruldu. 11 Eylül saldırılarının gölgesinde kalan örgütün varlığını sürdürüp sürdüremeyeceğinin tartışıldığı bir dönemde alternatif bir güç merkezi olarak yeniden yapılanma aşamasına girmesi dikkat çekiyor.

Tek kutuplu dünyaya karşı çok kutupluluğu savunan ülkelerin başını çektiği örgütün ilgi alanı Orta Asya. Bölgenin güvenliği ve istikrarı için işbirliğini savunan örgütün takip ettiği konuların başında ise terörizmle mücadele geliyor. Örgütün varlığını resmen tescillediği gelişme ise geçen yıllarda Çin'in başkenti Pekin'de yapılan zirve olmuştur.

Genel sekreterliğini Çin Dışişleri eski Bakan Yardımcısı Zhang Deguang'ın yaptığı örgütün merkezi de Pekin'dedir. Örgüte üye bütün ülkeler tarafından oy birliği ile alınan bu karar, Çin'in yükselen önemini gözler önüne seriyor. Genel Sekreter Zhang Deguang, birliğin bir yandan bölgedeki uyuşturucu trafiği ile mücadele edeceğini, bir yandan da bilimden spora, ticaretten ekonomik yatırımlara kadar pek çok alanda işbirliği yollarını arayacağını söylüyor. 'Örgüt çok yavaş geliyor eleştirilerine katılmıyorum' diyen Deguang, aksine Şanghay İşbirliği Örgütü'nün çok hızlı geliştiğini dile getiriyor [www.aksiyon.com.tr].

ŞİÖ'nün önemi örgütün kapsadığı coğrafya ve örgüte dahil üye ülkelerin sahip olduğu siyasi,askeri ve ekonomik potansiyel dikkate alındığında açıkça göze çarpmaktadır. Dünya nüfusunun dörtte birinin yaşadığı ve Avrupa'dan Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan geniş bir coğrafya kapsayan bu örgütte, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın yanı sıra BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi ; Rusya ve Çin de yer almaktadır. ŞİÖ ayrıca gelişme ve genişleme perspektifine sahiptir. Pakistan, Hindistan, Moğolistan, İran ve Türkmenistan'ın örgüte üyeliği değerlendirildiği belirtilmektedir. Özbekistan'ın katılımıyla örgütün, bu defa çok daha kapsamlı bir işbirliği anlamına gelen "güvenlik" ve "ekonomik" konuları öne çıkarmaya başladığı

görülmüştür ve güvenlik için, “terörizm, aşırılık ve ayrılıkçılığa karşı mücadele anlaşması” imzalanmıştır. Buradaki “terör” ve “aşırılık” kavramları ile Kazakistan , Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’ı tehdit eden İslam’i akımlar kastedilmektedir. Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te bir “anti-terörizm merkezi” oluşturulmasına karar verilmiştir. “Ayrılıkçılık” kavramı ise, Çin’den ayrılmak isteyen Doğu Türkistan ve Rusya Federasyon’u ile savaşan Çeçenistan gibi Cumhuriyetlerin taleplerini ifade etmekte ve buna karşın tedbir almaktadır [İmanaliyev, 1997: 156].

Her türlü engel ve problemlere rağmen, Şanghay İşbirliği Örgütü önemli başarılarla imza attığı söylenebilir. Her şeyden önce güven tesis edici mekanizmalar ve altı ülkenin sınır bölgelerinde silahsızlanma inisiyatifi gibi girişimler sayesinde, Şanghay mekanizmasının uluslar arası ilişkilerde ve üye ülkeler arasında “güvenlik” sorunlarını başarıyla yönettiği görülmektedir. Bu, üye ülkelere, zamanlarını ve sınırlı kaynaklarını siyasi istikrar ve ekonomik kalkınma gibi daha öncelikli konulara yönlendirme fırsatını sağlamıştır.

2.4.3. Kırgız Halkının Güvenlik Açısından İlişkilere Bakışı.

Kırgızistan ile Rusya arasındaki güvenlik çerçevesinde ilişkileri inceledikten sonra, Kırgız halkının bu ilişkiye yaklaşımını da ele almakta yarar vardır. Kırgız halkı Kırgız hükümetinin güvenlik konusunda izlediği politikayı olumlu bulmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kırgızistan dış tehditlere açık bir ülke ve ister istemez bölgede süper güç olan Rusya ve Çin ile güvenlik çerçevesinde ilişki kurmaktadır. Bu ilişkiler ikili olsun yada örgütler sayesinde olsun, çok yoğun yaşanmaktadır. Bu ilişkiler Kırgızistan için çok önemlidir. Askeri açıdan çok zayıf olduğunu bilen Kırgız halkının da bu ilişkilerden memnun olduğu gözükmektedir. 1999-2000 yıllarındaki terörist saldırılarda Kırgızistan’ın askeri gücü ne kadar zayıf olduğu anlaşılmıştır ve Rusya ve Çin’den gelen askeri yardım sayesinde teröristleri püskürtmüşlerdir. Kırgız halkının çoğu SSCB zamanında yetişmiş, Rus eğitimini almış insanlar olduğu için, halkın çoğunun Rusya’dan hala beklentileri vardır ve bu beklentilerin biri de güvenlik konusudur.

3. Kırgız Cumhuriyeti'nin Dış Politikası

Bu bölümde SSCB'nin dağılmasıyla, bağımsızlıklarına kavuşmasına rağmen büyük bir boşluk içinde kalan Kırgızistan'a, ABD ve Çin gibi büyük devletlerin yaklaşması ve Rusya'nın bu yaklaşımlara bakışı ve Kırgızistan Cumhuriyeti'nin dış politikasının belirlemede izlediği yol ve karşılaştığı bir takım sorunlar ele alınacaktır.

3.1. Kırgız Cumhuriyeti'nin Dış Politikası'nı Belirlemede İzlediği Yol

Günümüz Kırgızistan Dış Politikası gerçekten eşsiz bir oluşumdur. Sovyet dönemi boyunca Kırgızistan, kendisini neredeyse tamamen uluslar arası faaliyetlerden soyutlamış olan Moskova merkezine bağımlıydı. Kendi Dışişleri Bakanlığının bir anlamı yoktu ve bakanlık görevlerini düzenleyen Kabinenin Başbakan Yardımcısıyla birlikte üç yada dört bakanlık memurundan ibaretti.

Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla doğrudan bağlantılı pek çok neden yüzünden diplomasinin bu yeni dünyasına zayıf bir durumda girdi. Birincisi, tam bağımsızlık vaktinden önce gerçekleşti (bağımsızlık öncesi son halk oylamasında Sovyetler Birliği'nin korunmasından geniş çapta destek gördü). İkincisi, Kırgızistan yukarıda sözü edilen Moskova bağımlılığı nedeniyle uluslar arası ilişkilerde hiçbir pratik deneyime sahip değildi. Üçüncü olarak, bağımsız bir devlet kurma sürecine, vahim ekonomik krizler, bütün halkta artan yoksulluk, tüm ekonomik bağların yarattığı sıkıntı ve eski sosyal güvence sistemindeki çöküş eşlik ediyordu [Açilova, 1995: 2].

Kırgızistan diğer Türk Cumhuriyetleri'ne nispeten oldukça demokratik bir ülke olarak görülüyor. Cumhurbaşkanı Aksar Akayev'in ülke yönetiminde tetkiklerini anayasal çerçevede paylaşmayı benimseyen bir lider olması, Kırgızistan'ın Dış Politikası'nın oluşum sürecine de yansımaktadır. Akayev, Kırgızistan'ı, "Orta Asya'nın İsviçre'si" olarak nitelendirmektedir. Kırgızistan diğer devletlere de, Orta Asya'daki en demokratik yada en hızlı demokratikleşen ülke olarak nitelendirilmektedir [Kut, 1994: 263].

Kırgızistan Dışişleri Bakanı katıldığı bir konferansta ülkenin dış politika önceliklerini, Rusya, ABD, Avrupa ile ilişkiler, Çin, Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan gibi komşu

ülkelerle ilişkiler ve son olarak da Türkiye ile ilişkiler olarak sınırlamıştır. Kırgızistan'da bulunan Rus ve Özbek nüfusunun çokluğu bu ülkenin dış politikasında Rusya ve Özbekistan'a daha itinalı yaklaşmasına neden olmaktadır [Kut, 1994. 263,267].

Kırgızistan dış politikası realist bir görünüm arz etmektedir. Kırgız Dışişleri Bakanı'nın kullandığı "Önümüz Rusya, arkamız Çin, ordumuz olsa ne olur!" ifadesi ve bu nedenle ulusal ordu kurmayacağını açıklaması bunu göstermektedir.

Bağımsızlığının ardından Kırgızistan, BDT ülkelerinin yanı sıra SSCB döneminde ilişki kurmayan devletlerle de ilişkileri geliştirme çabasına girmiştir. Bu şekilde dış politikasını çeşitlendirmek isteyen Kırgızistan, bugün BDT'nin uyumlu bir üyesi olmaya devam ederken, diğer yandan da Batı ile en fazla ilişki kurma çabası içinde ve bu ülkelerden en fazla ekonomik ve siyasi destek bekleyen Orta Asya Türk Cumhuriyeti olarak görülmektedir.[a.g.e,s.264] Bugün Kırgız Cumhuriyeti'nin üye olduğu uluslar arası kuruluşlar şunlardır: BM, AGİT, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK), ECO, İKO, Dünya Bankası, IMF, ILO, Avrupa Kalkınma ve İmar Bankası (EBRD), Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO), UNIDO, WHO, UNESCO, Uluslararası Finans Kuruluşu (IFC), İslam Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, BM Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Bağılantısızlar Örgütü (Gözlemci) [www.aygazete.com].

3.1.1. Kırgız Cumhuriyeti'nin Dış Politik Sorunları

Kırgızistan'ın mevcut dış politik sorunlarını, diplomasinin yetersizliği, Çin tehdidi, denizlere açılmama ve Rusya tarafından sınırlarının düzensiz çizilmesinden kaynaklanan etnik sorunlar olarak sıralayabiliriz.

Kırgızistan hala diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi diplomatik kadro, bilgi ve deneyim eksikliği yaşamaktadır. Bu ülkelerde özgün ve tecrübeli dışişleri bürokrasisinin bulunmayışı şüphesiz normal bir durumdur. Ülke diplomatlarınca da kabul edilen bu sorunun, zaman ilerledikçe aşılacağı da bir gerçektir. Bu sorunlara rağmen, Kırgızistan bu cumhuriyetler arasında istisna olarak, karar alma sürecinde demokratik bir yol izleyebilmesinin avantajına sahiptir [Kut, 1994: 265].

Rusya tarafından sınırlarının düzensiz çizilmiş olması, bugün Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında etnik ve sınır sorunlarına neden olmaktadır. Yukarıda Kırgızistan'ın etnik yapısının, ülkenin dış politikasının oluşumu üzerinde yaptığı etkenden söz etmiştik. Kırgız Cumhuriyeti nüfusunun etnik dağılımı şöyledir: Kırgız %54, Rus % 16, Özbek %12, Ukraynalı%2,4 ve Tatar,Kazak,Uygur,Ahıska Türkleri, Koreli, Azeri, Belarus, ve Dungan %12,7[Özdenoğlu, Küçük Kurt, 1996: 7].

Ülkedeki Rus azınlığının çokluğu, Kırgızistan'ı Rusya ile ilişkilerinde daha ihtiyatlı olmaya itmektedir. Rusya Kırgızistan'daki Rus azınlığa çifte vatandaşlık verilmesini talep etmiştir. Bu talep Kırgızistan'da tepkilere neden olmuştur. Ayrıca Rusya, Kırgızistan'daki Rus çocukların eğitimine de el atarak bu ülkede, Slav Üniversitesi olarak anılan Kırgız-Rus Üniversitesi'ni açmıştır. Diğer yandan Kırgızistan'daki Ruslar da Slav Birliği'ni kurarak Kırgız Parlamentosunda destek bulmuşlardır. Rusya'nın ve ülkedeki Rus azınlığın bu girişimlerine karşı Kırgız Milliyetçilerinin gösterdiği tepkiler Kırgızistan'da ayrı bir tedirginlik kaynağıdır [Özdoğan, 1994: 63,64].

Kırgızistan için sorun oluşturan diğer bir azınlık da Özbeklerdir. Özbek-Kırgız etnik sorunlarının yaşandığı bölge ise Kırgızistan'ın Oş ve Celalabat bölgesidir. Bu iki kenti de içeren Kırgızistan'ın Fergana Vadisi içinde dört Özbek iki Kırgız ve bir Tacik eyalet mevcuttur. Bölgedeki bu yapı nedeniyle ilk çatışma 1990 yılında yaşanmıştır. İki toplum arasındaki bu kanlı çatışmanın sonucunda resmi verilere göre 230 kişi ölümler, 4000 kişi yaralanmış 400 kişi de kaybolmuştur. Bu olay Özbekistan ile Kırgızistan arasında gerginliğe neden olmuştur. Özbekistan Kırgızistan'dan Fergana'da muhtar bir bölge oluşturulmasını talep etmiştir. 1991'deki bağımsızlığın ardından ise Kırgızistan Cumhurbaşkanı Akayev, Özbekistan'a bölgede Oş olaylarının tekrarlanmayacağı yönünde teminat vermekle yetinmiştir [Devlet, 1995: 31].

Kırgızistan'ın diğer bir dış politika sorunu da Çin gibi büyük bir ülkeyle komşu olmasından dolayı duyulan kaygıdır. Kırgızistan, SSCB'nin dağılmasının ardından Çin'in bölgede nüfuz olarak Sovyetlerin yerini almak isteyebileceğinden çekinmiştir. Ayrıca büyük Çin nüfusunun yerleşme amacıyla sınırları aşip Orta Asya'ya

yönelebileceği kaygıları da mevcuttur. SSCB'nin dağılıp bağımsız devletlerin kurulmasıyla Kırgız-Çin sınır sorunlarının da ortaya çıkması Kırgızistan'ın kaygılarını artırmıştır [Graham, 1996: 162].

Kırgızistan'ın, denizlere kıyısının olmamasını ülkesi için bir diplomatik sorun olarak kabul etmektedir. Nitekim Kırgız Dışişleri Bakanı bir beyanatında, Kırgızistan'ın en büyük sorununun denize çıkışı olmayan kapalı bir ülke olması olduğunu ileri sürmüştür [Kut, 1994: 163].

3.2. 11 Eylül Öncesi ABD'nin Kırgızistan politikası ve Rusya

3.2.1. ABD'nin Bölgedeki Yeri

1981 Mayıs'ında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Ronald Reagan Notre Dame'de öğrencilere "Batı Komünizmi sadece çevrelemeyecek, Komünizmi aşacaktır. Onu sadece lanetlemeye çalışacak, son sayfaları şimdiden yazılan insanlık tarihini kötü, talihsiz bir bölümü olarak ortadan kaldıracacağız" demiştir. Yaklaşık 10 yıl sonra Başkanın kehaneti gerçekleşmiş, Marksist-Leninist ideolojisi ile beraber dağılmıştır. Sovyetlerin çözülmesi 20.Y.Y'nin ikinci yarısına damgasını vuran Soğuk Savaşın sona ermesini de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmenin en önemli sonucu iki kutuplu dünyanın tek kutubunun ortadan kalkması, yani diğer kutubun dünya siyasetinde egemen olması gerçeği ile karşı karşıya kalınmasıdır.

ABD, Orta Asya'daki siyasi hedeflerinin, öncelikle, istikrarı arttırmak, demokratikleşmeyi hızlandırmak, serbest pazar ekonomisini yerleştirmek ve işlemlerini sağlamak, ticareti arttırmak, nükleer silahları kontrol altına almak ve insan hakları standartlarını yerleştirmek olarak sıralamışlardır. Washington tüm bu hedeflerini bölgede radikal rejimlerin gelişimine ve faaliyetlerine engel olmak şeklinde formüle edilebilecek politika önceliği ile desteklemektedir [Aras, Çolak, 1996: 57].

Washington, Kırgızistan'ı 25 Aralık 1991'de tanımış ve Şubat 1992'de de Bişkek'te bir büyükelçilik açmıştır. Kırgızistan ile ilişkiler, diğer yeni bağımsızlığı kazanan devletler ile olduğu gibi, FREEDOM yasası çerçevesinde düzenlemiştir. Kırgızistan

Cumhurbaşkanı Askar Akayev, ABD'yi 1993'de 15-22 Mayıs arası ziyaret etmiş ve Akayev, Başkan Clinton, Başkan yardımcısı Gore ve Dışişleri Bakanı Warren Christopher ile temaslarda bulunmuştur. Ziyaret sırasında Kırgız Dış İşler Bakanı ile Amerikalı meslektaşı arasında Amerikan yönetimin Kırgızistan'a göndereceği yardım konusunda bir çerçeve anlaşma imzalanmıştır. Başkan yardımcısı Gore bu ziyarete Aralık 1993'de karşılık vermiştir. Gore, Kırgızistan'da geçirdiği günler içerisinde ikili yatırım ilişkileri kolaylaştıracak bir anlaşmanın yanı sıra, ortak bir tarım projesinin altına imza atmıştır.

Washington, Orta Asya Cumhuriyetleriyle ilişkilerinin genel mantığı içerisinde Kırgızistan'da demokrasiye geçişin sağlanması konusunda girişimde bulunmuştur. Bir kısım iniş-çıkış olmasına karşılık, Amerikanın hazırladığı çalışmalara göre Kazakistan ve Kırgızistan demokratikleşme sürecine diğerlerinden öndedirler. Amerikan yetkilileri Kırgızistan'a idari organizasyon, yerel ve merkezi hükümet yetkilileri arasında değişim programı, diplomatik eğitim, çoğulculuk, seçim kanunu, siyasi parti eğitimi, bağımsız medya, kültürel grupların faaliyetleri, üniversite yönetimi ve öğrenci değişimi gibi hizmetlerle gitmişlerdir. Ayrıca "Peace Corps" gönüllüleri ülkede İngilizce eğitimini yaygınlaştırmak için çalışmalarını devam ettirmektedir [Aras, Çolak, 1996: 60].

Tarih boyunca bu kadar kısa bir sürede ve böyle barışçıl bir şekilde bu kadar çok gelişme yaşanmamıştır. Soğuk Savaş sonrası yani Sovyetler Birliğinin dağılması ve buna bağlı olarak Orta Asya Devletlerinin (OAD) ortaya çıkması Amerikalı Politikacıları habersiz yakalamıştır ve Amerika'ya bir takım fırsatlar doğmakla birlikte, Amerika için bazı yükümlülüklerin ve sorunların ortaya çıkması anlamına da gelmiştir. O dönemde Amerikanın belki de en büyük dış politika problemlerinden biri, yeni özgürlüğüne kavuşan OAD'ye nasıl yaklaşacağı olmuştur. Problemin boyutu çok büyüktü çünkü ne Amerikalı bilim adamlarının ne de politikacılarının bölge hakkında fazla bilgisi yoktu, ayrıca Amerikanın bölgedeki sorunlarla nasıl başa çıkacağı konusunda hiçbir geçmiş deneyimi de olmamıştır [Shakoor, 1995: 14].

Böylece Amerika'nın esas sorunu OAD'de çıkarlarını belirlemek ve politikalarını formüle etmek olmuştur. Bugünün jeo-politik senaryosu, İngiltere kolonilerinden

çekildiğinde yaratıldığı boşluğu Amerikanın büyük bir arzusuyla doldurduğu 1945 sonrasında keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Bir temel ayrılık ise Rusya, İngiltere'nin tersine, aralarında çok geniş bir işbirliği olmasına rağmen yerinin tamamen ABD tarafından doldurulmasını istememektedir. Rusya, çok ciddi iç sorunlarına rağmen, Orta Asya'nın ayrılmaz ve stratejik parçası olduğu Eski Sovyet Birliği (ESB) üzerindeki etkisini sağlamak istemektedir [Shakoor, 1995:15].

Soğuk savaşta Sovyetler Birliğinin yenilmesiyle ve sonradan dağılmasıyla, Amerika Birleşik Devletleri ilk defa Çin sınırından İran Körfezine hakim olabilme ve Avrasya'nın güney sınırlarına kadar politik varlığını nüfuz ettirme olanağına sahip olmuştur. Bölgesel jeo-politik boşluk göz önünde bulundurularak, olay jeo-politik boşluğu doldurmaktır.

Doğu Avrupa Devletlerine bakıldığında büyük bir çoğunluğuna NATO koruması önerilmiştir ve geri kalanları da aynı din ve kültür kökeni nedeniyle Batı Avrupa Birliği (BAB) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'ndan (AGİK) önemli miktarda yardım almaktadır.

3.2.2. ABD'nin Çıkar Algılaması

Kategorik olarak ABD'nin Orta Asya'dan çıkarları şöyledir:

- Köktendinciliğin Çevrenmesi,
- İran'ın Çevrenmesi
- Ekonomik ve Ticari Çıkarlar

3.2.2.1. Köktendinciliğin Çevrenmesi

Amerikalılara göre köktendincilik olayından yükselen tehdit algılaması sadece Rusya'yı değil, aynı zamanda Amerika hakimiyetine de karşı bir tehdit oluşturuyor. Batı medyası için İslami köktendinciliğin Orta Asya'da yayılması özellikle Tacik iç savaşının başlamasından sonra popüler bir korkutma aracı olmaktan çıkıp gerçek bir tehdit halini almıştır. Ondan dolayı Amerika, Orta Asya liderlerini radikal İslami ve İran etkisinden uzak durmaları için açıkça uyarmıştır.

3.2.2.2. İran'ın Çevrenmesi

İran, Şah'ın düşmesinden beri bölgede ABD'nin baş hasmı olmuştur. Amerikanın Milli Güvenlik Konseyi eski danışmanı Zbigniew Brzezinski'ye göre: İran açıkça bölgesel hakimiyete adaydır ve ABD'yi mat etmeye hazırdır. Bir imparatorluk geleneği vardır ve bölgedeki Rus, Amerikan varlığı ile yarışmak için hem dini hem de milliyetçi motivasyona sahiptir[Shakoor, 1995:16]. İran gerçekten de ABD'nin düşündüğü gibi Orta Asya'da yeni bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlere yakınlık göstermiş ve ilişkilerinin yoğunlaşması için önemli adımlar atmıştır. Kırgızistan'ı da bağımsızlığının ardından ilk tanıyan ülkelerden biri de İran'dır ve hemen Kırgızistan'da Büyükelçiliğini açmıştır. Ancak bu ABD, Rusya ve hatta Türkiye'nin tepkisine neden olmuştur. İran yetkilileriyle özel görüşmeler yapıldığı ve dostluk, kardeşlik konularda anlaşmalar imzalandıktan hemen sonra sırasıyla Rusya Federasyonu Dış İşler Bakanı, ABD Dış İşler Bakanı ve Türkiye Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kırgızistan'ı ziyaret etmeleri ilgi çekicidir. Turgut Özal'ın ziyaret esnasında, Kırgızistan'ı açıkça İran'dan uzak olmaları hakkında bir konuşma yapmıştır. Bu konuda Rusya ve ABD başarılı olmuş ve Kırgızistan ile olduğu gibi, İran'ın diğer OAD ile de pek fazla ilişkisi yoktur.

3.2.2.3. Ekonomik ve Ticari Çıkarlar

Her ne kadar Amerikalı yetkililer Orta Asya'daki çıkarları özel sektör çıkarı olarak görseler de, büyük enerji potansiyeli göz önüne alındığında bu resmîlik kazanabilir veya gelecekte Orta Doğunun petrol rezervlerine bir alternatif olarak çıkabilir. Bugünlerde Amerikalı araştırmacılar ve işadamları bölgenin gaz ve petrol potansiyelini saptamada çok aktifler. Son yazılarından birinde ekonomist Shafiqul İslam Amerikalı, Japon ve diğer yabancı yatırımcıların dikkatini Orta Asya'ya çeken doğal kaynaklar petrol ve doğal gaz olduğunu söylemiştir. Ayrıca yazar Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Avrupa Ülkeleri, Japonya, Çin ve Güney Kore'yi bölgenin ticari ortakları ve yatırımcıları olmak yolunda görmektedir. ABD'nin çıkarlarının içeriğini açıkladıktan sonra önemli olan bu çıkarları daha iyi noktalara nasıl ulaştırılacağıdır. ABD'nin bu çıkarları elde etmek için uygulayacağı politikalar nelerdir? Bu sonuçları elde etmenin

yöntemleri nelerdir? Bir birine bağılı bu soruları cevaplamak için , ABD'nin Orta Asya'ya bağılı Güvenlik Politikalarının geçmiş ve şimdiki eğilimlerini analiz etmek gerekmektedir.

3.2.3. ABD'nin Güvenlik Politikaları

ABD'nin Orta Asya ile güvenlik bağılı kurmak için çok merkezi yolu olabilir:

-Pakistan, Türkiye ve Rusya gibi Orta Asya'ya coğrafi yakınlığı olan devletlere elini uzatarak;

Şimdi de bunlardan Türkiye ve Rusya üzerinden kurmaya çalıştığı güvenlik bağılı üzerinde duralım.

3.2.3.1. Türkiye Üzerinden

Başlangıçta Batı Türkiye'yi Orta Asya'da yenileştirici ve ılımlı bir rol oynamaya itti. Şubat 1992'de NATO Sekreteri Manfred Wornier Moskova'da Müslüman Cumhuriyetlerde İslami Köktendincilerin gün geçtikçe güçlendiğini ve bunun NATO çıkarlarına ters düştüğünü söylemiştir. NATO Türkiye'nin bu dengesizliği düzeltmesini istemiştir. Bush, Türkiye'yi Orta Asya için özene bilecek demokratik ve laik bir ülke modeli olarak göstermiştir. Bunun için Türkiye'yi değişen gelgitlerin olduğu bir bölgede Türkiye değişmez bir tutarlılık örneği olduğunu söylemiştir. Ayrıca Türkiye'nin hareketleri Avrupa Birliği üyesi devletler ve ABD tarafından bir ölçüde desteklenmiştir. İlişkileri çok yakın Rusya'yı rahatsız edebilir ve Rusya kendini savunmasız görebilir. Örneğin: Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ nedeniyle çıkan çatışmaya yakınlığı ile batağa saplanmış ve Rusya'nın Orta Asya'daki konumunu vurgulamakta kararlı olduğunu anlamıştır [Shakoor, 1995:18,19].

3.2.3.2. Rusya Üzerinden

Daha önce de vurgulandığı gibi Türkiye'ye kayıtsız şartsız bağılı olmak Pan-Türk bir bölgenin ortaya çıkmasına neden olabilir. Laik olsa bile, bu ne Rusya'nın ne ABD'nin ne de AB'nin yararınadır. 1995'lerde Washington'un Orta Asya politikasında bir

değişme görülmektedir. Orta Asya'daki sorunları çözmek için Moskova'ya doğru bir yönelme göstermektedir.

1995'te Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ve ABD Başkanı Clinton Rusya'ya Bağımsız Devletler Topluluğu üzerinde jandarma rolünü veren bir anlaşmayı imzalamışlardır. Başkan Clinton dünyanın göz önünde yaptığı "Ulusun Durumu" konuşmasında Rusya'nın müdahale hakkını onaylamıştır. Böylece ABD'nin Orta Asya ile ilgili dış politika paketi veya buna bağlı olarak Rusya politikası bir taraftan Batı ile silahsızlanma ve global kolektif bir güvenlik sisteminde müttefiklik oluştururken diğer taraftan ise BDT'nin kolektif güvenlik sistemi Rusya'nın baskın rolünü desteklemeyi içermektedir. ABD Başkanı Clinton bir toplantıda Rusya'nın kuvvet kullanma hakkını tanımıştır. Başkan Clinton, Rusya'nın askeri olarak komşularına müdahale hakkını tanıyarak " ABD'nin Grenada ve Panama'ya müdahale ettiğine benzetmiştir.

3.2.4. Amerika'nın Orta Asya Politikasına Rusya'nın Yaklaşımı

Bölge ülkeleri içinde en fazla öneme sahip olan hiç şüphesiz ki Rusya'dır. 1993 yılına kadar Batı eğilimi politika izleyen Rusya, NATO'nun doğu sınırlarının genişletilmesi girişimleri ve Batıdan beklenilenden daha az yardım gelmesi ile bu politikasını gözden geçirme zorunluluğunu hissetmiştir. Batı nüfuzunu dengeleme arzusu ile birlikte, BDT'yi bir federasyon yada konfederasyon içinde birleştirecek şekilde yeniden yapılandırma ; Çin ile ekonomik ve siyasal ilişkileri geliştirme ; Orta Doğun ülkeleri İran ve Irak ile ilişkileri geliştirme taktik adımlarından oluşan yeni stratejisi, özellikle Rusya'nın İran, Irak ve Libya ile diyalogunu artırması ABD kamuoyu açısından kabul edilemeyecek bir gelişimdir. Rusya'nın bu çabaları Washington'un bu bölgede yürüttüğü demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisini yerleştirme hedeflerini zorlaştıracak, hatta önleyebilecek bir potansiyele sahiptir [Aras,Çolak, 1996: 61].

Ancak, ABD için yapılan bütün analizlerde genel olarak, Rusya ABD'nin çıkarlarının korunmasının temel unsurudur. Böylece İran, Pakistan ve Türkiye'nin rollerinin detayına inmeden, bu yazı bölge için kaçınılmaz olan ve bölgede çok büyük zorunluluğu bulunan Rusya-ABD ilişkilerine eğilmektedir.

Daha önce de tartışıldığı gibi bu birleşmede çıkar ve kâr paylaşımı nedeniyle ABD- Rus politikaları açısından daha büyük bir yakınlaşma ve uyum var gibi görünmektedir. Bu durum ABD-Rusya çıkarlarının yakınlaşması ve iki devletin birbirlerine sundukları işbirliği önerilerinin seviyesiyle oluşan kuvvetli delillerde desteklenmektedir.

Birincisi stratejik düzeyde her iki devletin işbirliğine temel olan esas faktör güvenlidir. Hristiyan kökenli olan ABD ve Rus hükümetleri İslami Kökdendinciliğe karşı aşırı duyarlıdır ve çok çabuk etkilenmektedirler. Tacikistan, Ermenistan- Azerbaycan ve Çeçenistan'daki olaylar her ikisini de aynı derecede rahatsız etmiştir. İkincisi, her iki devlet de Kazakistan'ın Eski Sovyetler Birliğinden devraldığı nükleer silahlardan eşit derecede rahatsızdırlar. Üçüncüsü, bu ülkeler Orta Asya Devletlerinin İran, Türkiye ve Pakistan gibi İslam ülkeleri ile bağlarının geliştirmelerini istememektedirler. Esas olarak ABD ve Rusya, Orta Asya Devletlerinin Türkiye, İran, Pakistan, Arap ve Batılı devletlerle diplomatik ilişkiler kurma hızlarına şaşırılmışlardır. Her iki devlet de ECO'dan ve bunların ortak Pazar yaratma programlarından korkmaktadırlar. Son ve oldukça önemli olarak Rusya ve ABD'nin OAD'nin güney komşuları Pakistan ve İran üzerinden dünya pazarlarına açılan en kısa ticaret yolu olan ulaşım yollarını kalkındırmalarını istemedikleri bir gerçektir. Rusya ayrıca nükleer bir güç ve BM Güvenlik Konseyinin bir üyesi olarak üzerine yüklenen sorumlulukları yerine getirirse çıkarları için daha yararlı olacağını algılamıştır. Bu nedenle eski Başkan Yeltsin ve eski Dış İşler Bakanı Kozyrev, BM Genel Meclisinde bile Moskova'nın eski Sovyet Cumhuriyetlerine müdahale hakkı üzerine konuşmuşlardır. Ayrıca Rusya bu bölgede bulunan askerlerine BM Barış gücü statüsünü tanınmasını da istemiştir.

Bu arada Rusya, ABD ve Avrupa gibi dış veya İran, Türkiye ve Pakistan gibi bölgesel güçlerin herhangi bir müdahalesini engellemeye kararlıdır. Avrupa'nın rolüne gelince, Rusya bazen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansına savaşlar arasında en azından politik bir anlaşma sağlamak için aracı rolü verilmesi veya barışı koruma operasyonlarının çok uluslu olması önerilerini veto etmiştir. Ancak aynı zamanda Rusya küstahça AGİK'in Rusya'nın eski cumhuriyetlerdeki askeri operasyonlarını finanse etmesini istemiştir.

Rusya'nın hegemonyacı girişimleri ABD tarafından desteklenmiştir. Rusya'nın Orta Asya'da üstlendiği bu iyice anlaşılan rolü sadece ABD tarafından değil Rusya'nın geleneksel tarihi rakibi Batı tarafından da desteklenmiştir. 1994 Eylül tarihli "World and I" da Shirin Hunter şöyle demiştir: "Bir çok gözlemci Rusya'nın hegemonyasını bir ehvenişer değil fakat belki de, kökten dinciliğin engellenmesi ve istikrarın korunmasındaki rolü yüzünden bir kazanç olarak görmüşlerdir. Batı politikaları, özellikle İslami kökten dinciliğe karşı duyulan aşırı duyarlılık ve Batı stratejisinin bütününde Rusya'ya verilen kesin öncelikle bölge ülkelerinin kaderleri üzerinde önemli bir rol oynamıştır. En belirginini ise , Batı politikaları Rus hegemonyasının geri dönüşünü sağlamıştır"[Shakoor, 1995: 22,23].

Belki de Rusya'nın Orta Asya'daki güçlü fiziki varlığı ve politik yaptırım gücü nedeniyle ABD, Rusya'nın Orta Asya'da belirleyici veya hegemonyacı bir rol oynamasını istemiştir. Ancak 11 Eylül'den sonraki dönemlerde nasıl bir politika izlediğine daha sonra bakacağız.

3.2.5. 11 Eylül Sonrası ABD Kırgızistan İlişkileri ve Rusya

11 Eylül'den sonra, Orta Asya'ya gelen en büyük değişim de Afganistan konusunda olmuştur. Peki bu durum ve bölgedeki Amerikan varlığı Rus – Kırgız ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

Amerika'nın bölgedeki varlığı 11 Eylül'den önce temel olarak Barış için İşbirliği programı çerçevesinde sürdürülmekteydi. 1996'dan başlatılan ve Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan arasında oluşturulan Orta Asya Taburu (CENTRASBAT) özellikle dikkate değer bir gelişmeydi. 1997'de bu durum çerçevesinde, ABD'den Kazakistan'a tarihin en büyük duraksız hava çıkarma hareketi gerçekleştirilmiş ve tatbikat Barış için İşbirliği değil de ABD Merkezi Komutanlığı (CENTCOM) tarafından organize edilmişti. ABD komutanlarının "dünyada ulaşamayacağımız bir devlet yoktur" diye gururla anımsadığı bu tür iş birlikleri, Rusya'yı rahatsız etmekteydi. 11 Eylül'den sonra ABD'nin Afganistan'a saldırmasıyla ABD-Kırgızistan-Rusya ilişkilerinin nitelik açısından yeni bir aşamaya girmesine rağmen , bu durumun

mevcut ilişkilerin temel yapısını değiştireceği iddiası fazla gerçekçi olmamaktadır. Beklenmedik bir şekilde ABD'ye, uluslar arası terörle mücadelede Orta Asya devletleriyle iş birliğine yardım edeceğini belirten Putin, Kırgızistan'ın ABD başkanlığındaki anti-terör koalisyonuna katılmasını onaylamak durumunda kalmaktadır. Bişkek'in, ülke arazisine 30-40 kadar ABD savaş uçağını ve 4.000 kadar koalisyon askerini içeren bir güç konuşlandırılmasını (IMF aynı dönemde bu ülkeye 90 milyon Dolarlık kredi açmıştır.) Rusya tarafından itirazla karşılanmıştır. Ama Kırgız Devlet Başkanı Akayev, Kararın Kolektif Güvenlik Anlaşmasının gerektirdiği gibi üye ülkelerle danışma sonucu alındığını belirtmiştir [Kasiyeva, 2003:32].

ABD ile ilişkilerindeki genel ısınmaya daha çok dikkat eden Moskova'nın bu bağlamdaki gelişmelere fazla itiraz etmemesi sürpriz değildir. Taliban'ı ve Usame Bin Laden'i Orta Asya'dan Çeçenistan'a tüm sorunların neredeyse tek kaynağı olarak tanımlamıştır. Onun için ABD'nin Afganistan'a saldırmasına açıkça bir şey diyememiştir. Bunun yanında ABD ile işbirliği karşılığında, Batı yardımıyla çöken ekonomisini ve Avrupa güvenlik kurumundaki yalıtılmışlık sorununu çözmeye çalışan Putin için ilişkilerin genel seyri daha önemlidir. Yine de Rusya'nın istediği ABD'nin Orta Asya'daki askeri ve politik varlığının kendisini dışlayacak boyutlarda olmamasıdır [Kasiyeva, 2003: 34].

Washington'un bölgeyi kendisi için çok pahalı bir istikrarsızlık alanı haline getirebilecek Moskova'yı tamamen görmezden geleceği de beklenemez ve açık denize çıkışı olmayan coğrafyada bu ülkenin "bölgesel süper güçlüğü"nü dikkate alacağı muhtemeldir. Afganistan sorunu bir ölçüde ekonomik dönüşüm ve askeri yaptırım arasında bir dengeyle çözülmeye çalışılacaksa, ABD'nin Rusya'ya ikinci boyutta önemli ayrıcalıklar tanıyacağı beklenebilir. Öte yandan, ABD için de Rusya ile geniş işbirliği çerçevesi şimdilik bölgesel hegemonya mücadelesinden daha çok önem taşımaktadır. Bişkek'in, arazisine koalisyon askeri konuşlandırma kararına karşı olmadıklarını belirten Rus yetkilileri, ABD'nin amacının Rusya'yı dışlamak olmadığını bildiklerini ve ülkelerinin uluslar arası arenada genel konumu iyileşmekteyken belirli bölgelerde bunun kötüleşemeyeceğini belirtmektedir [Kasiyeva, 2003: 35].

Böylece büyük ihtimalle ABD, Rusya'nın bölge devletleri için güvenlik alanındaki "son başvuru kaynağı" olmasının önüne geçmeyecektir. Bunun desteklenen bir Rusya tarafından üstlenilmesi hem ekonomik bakımdan, hem de Rusya'yı kazanma ve kontrol etme açısından önemlidir. Ama istikrarsızlık ve fakirliğin ne derecede ortadan kaldırılacağı Rusya'nın uzun vadede bölgedeki konumu açısından belirleyici olabilir. Eğere son başvuru kaynağı durumunu gerektirmeyecek kadar bir istikrar ortamı oluşursa, Rusya'nın önemli bölge devletleri tarafından Çin'e karşı denge unsuru olarak algılanmasıyla sınırlanacaktır. Ama, ABD'nin bölgeyi temizleme girişimine rağmen, tehdidi besleyen sosyal ve ekonomik dinamiklerin orta vadede imhası beklenemez. Buradaki sorunun kaynakları yapısaldir ve Afganistan ile sınırlı değildir. Orta Doğu kaynaklı din ideolojisi ihracı, ekonomik çıkmazla beraber devlet geleneğinin eksikliği ve geleneksel İslamın genç milliyetçilik ideolojisiyle temel kimlik referansı olma yönündeki mücadelesinin devamıyla açıklanmıştır. Böylece, sürekliliğin daha baskın olacağı varsayımı, Rusya'nın Kırgızistan için öneminin orta vadede fazla azalmayacağı sonucuna götürmektedir. Bölgedeki muhtemel değişime gelince, bu daha çok Rus – Amerikan iş birliği yönünde olacaktır. Bu olasılık da, Kırgızistan için Rusya'nın tekelci konumundan daha tercih edilir bir durum olmasına rağmen, temelli değişmelere götürmekten uzak kalacaktır.

3.3. Kırgızistan'ın Bölge Ülkeler ile İlişkileri ve Rusya'nın Yaklaşımı

Günümüzde coğrafi konum itibariyle birbirine yakın, ortak çıkarları bulunan ve ekonomik yapıları da uyumlu ülkelerin bölgesel ekonomik ve ticari ilişkilerini arttırma eğilimlerinin giderek daha da önem kazanmakta olduğunu görmekteyiz. Bu tür bölgesel işbirliği ve entegrasyon hareketleri, üretim faktörlerini daha etkin kullanılması, bölge içi ticaretin arttırılması ve daha geniş pazarlara girmek suretiyle üretim hacminin genişletilmesi konusunda ülkelerin ortak çıkarlarını gerçekleştirebilme olanağı sunduğundan pek çok ülke kendini bir yada daha fazla bölgesel hareketin içinde bulunmuştur.

1989'dan beri gerek bölgede ve gerekse uluslar arası alanda ortaya çıkan gelişmelerin Orta Asya Cumhuriyetleri arasında bölgesel işbirliği oluşturma çabaları üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Bağımsız Devletler Topluluğunun kuruluş aşamasında Orta Asya'lı

bölgesel kimliği önemli rol oynamış, bölge liderleri Sovyet Birliği henüz dağılmadan da aralarında gerçekleştirdikleri zirvelerde özellikle ekonomik konularda bölgesel işbirliği mekanizmalarının oluşturulması çalışmalarını başlatmışlardır [Hatipoğlu, 2000: 49,50].

Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan arasında Devlet Başkanları düzeyinde ondan fazla toplantı gerçekleştirilmiştir. İşbirliği sürecinde ilk somut adım Ortak Merkez Bankasının kurulmasıdır. Bu banka şu anda yirmi milyon doların üzerinde, yirmiye yakın proje üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu halde şekillenmeye başlayan işbirliği süreci 1996 yılı içinde Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan arasında iktisadi birlik oluşturma aşaması çalışmalarına kadar gelmiştir. Türkmenistan BM tarafından da tescil edilmiş tarafsızlık politikası sebebiyle bu tür oluşumlar dışında kalmıştır. Tacikistan ise ilk başlarda bu tür oluşumlarda yer almak istememesine rağmen içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik belirsizlikler ortamı dolayısıyla bu hareketlerin dışında kalmıştır [Hatipoğlu, 2000: 53].

Kırgızistan'ın denge arayışına bölgesel girişimleri de dahil edilebilir. Kazakistan ve Özbekistan'la 1994 yılında oluşturulan (Tacikistan daha sonra, 1998'de katılmıştır) Orta Asya Birliği (OAB) bu tür bir oluşuma örnek verilebilir. 21 Nisan 2000'de OAB üyeleri bir az da ileriye giderek terör, aşırıcılık ve bölgede istikrarı bozacak diğer tehdit unsurlarıyla mücadelede işbirliğini öngören anlaşma imzalamışlardır. Her ne kadar Rusya katılmak için davet edilse de, ortada bölgesel güvenlik konusunda birkaç kurum varken yeni bir kurumun, hem de başlangıçta Rusya olmadan oluşturulmaya çalıştırılması, Orta Asya ülkelerinin bir ölçüde de bağımsız hareket etme isteğine işaret etmektedir. Bu açıdan özellikle Kırgızistan ve Özbekistan arasında imzalanmış güvenlik anlaşması dikkat çekmektedir. İki Orta Asya devleti arasında türünün tek örneği olan bu anlaşma, bölge ülkelerinin BDT'ye ve dolayısıyla da Rusya'ya meydan okuması olarak değerlendirilmektedir.

Bu tür girişimler, Kırgızistan'ı, nüfus, ekonomi ve siyasi irade bakımından daha güçlü ve kararlı diğer devletlerle bir araya getirirse de, bazı nedenler bu tür bir işbirliğini hem kendi kendiliğinden hem de Rusya'ya karşı önemsiz kılmaktadır. Aslında, Orta Asya

Birliği'nin Rusya'yı dengelemeden öte geçiş döneminin zorluklarını Orta Asya bazında bir nebze azaltmak açısından ek bir oluşum olduğu daha makul bir değerlendirmedir.

Orta Asya'da Özbekistan ve Kazakistan arasında üstünlük yarışması ve etnik dağılıma ulus devlet arasındaki uyumsuzluklar, bölgesel iş birliğini ve Orta Asya devletlerinin Rusya'ya karşı tek cephe oluşturmasını engellemektedir. Orta Asya'daki su sorunları da bu açıdan dikkat çekmektedir. Bölgesel su kaynakları Tacikistan ile beraber Kırgızistan'ın elinde bulunmakta ve bu ülkenin avantajlarını Özbekistan ve Kazakistan'a bazı konularda baskı uygulamak için kullanmasına neden olmaktadır. Böylece, özellikle doğal gaz konusunda Özbekistan'a bağımlı bulunan Kırgızistan, kış 2000'de bu ülkeden gaz arzı kesilince su arzını durdurmuş ve Taşkent'in pamuk üretimine ciddi bir darbe vurmuştur. Önemli bir buğday üreticisi olan Kazakistan da Kırgızistan'a olan 21,5 milyon Dolarlık gaz borcunu sadece bu ülkeden gelen su arzı kesildikten sonra kabul etmiş ve bunu enerji ürünleriyle ödeyeceğini taahhüt etmiştir. Bir ara Kırgızistan'a yeniden doğal gaz göndermeyi, bazı toprak taleplerinin karşılanmasına endeksleyen Özbekistan ve Kazakistan'a karşı Kırgızistan her zaman haksız olamasa da, bu tür davranışlar, bölgesel açıdan en güçlü ordulara sahip Kazakistan ve Özbekistan ile ilişkileri tehlikeli boyutlara taşıyabilir. Farklı çerçevede, elindeki kartı bir ülkenin komşuları üzerinde etki aracı olabilirse de, ekonomik ve askeri açılardan çevresindeki devletlerden çok zayıf olan Bişkek'in su konusundaki avantajı, varlıktan ziyade dış tehditler için bir çekim merkezi durumuna gelebilir.

3.3.1. Bölgesel İşbirliğini Zorlaştırın Faktörler

Kırgızistan Cumhuriyeti uluslar arası ilişkilerde gerçek aktör olabilme özelliğini 1990 yılından sonra kazanmış genç cumhuriyettir. Sovyet Birliğinin dağılmasından sonra yer altı ve yer üstü kaynaklarının kontrolünü ilk kez eline geçirerek uluslar arası alanda yaşam mücadelesi vermeye başlamıştır. Özellikle bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgızistan Cumhuriyeti BDT'ye üyelik konusunda farklı düşüncede olsa da bağımsızlığı konusunda çok hassas davranmış ve kendi çıkarını her hangi bir dış baskıyla karşılaşmadan savunmak istemiştir. Uluslar arası ilişkilerde yeterli tecrübeye sahip olmadığından dış politika ile ilgili konularda da mümkün olduğu kadar pragmatik davranmış ve ülkenin ulusal çıkarların sağlanması için bölge ülkeler ile işbirliği kurma

zorunluluğu hissetmiştir. İşte bu her ülkenin kendi ulusal çıkarlarını ve bu çıkarların sağlanmasındaki politikaları kendi başına belirleme isteği, Cumhuriyetler arasında oluşabilecek işbirliği ortamını engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Bu açıdan bölge içi ticarete ruble kullanılırken ülkelerden birinin kendi para birimini kullanması sebebiyle bölgesel ticaretin olumsuz yönde etkileneceği açık olmasına rağmen , Kırgızistan'ın somu basma ve kullanımdaki tek taraflı tavrı ulusal çıkarlarının bölgesel çıkarların üzerinde yer aldığının bir örneğidir [Hatipoğlu, 2000: 55].

Sovyet döneminde Cumhuriyetler arasında oluşan kalkınmadaki farklılaşma ve Sovyet sonrası geçiş döneminde Cumhuriyetlerin uyguladıkları değişik ekonomik ve siyasi politikalar da Cumhuriyetler arasındaki ilişkileri karmaşık hale getirmektedir. Kazakistan ve Kırgızistan piyasa ekonomisine geçiş ve piyasalarını yabancı yatırımcılara açmada daha istekli iken, Özbekistan ve Türkmenistan dış yatırım ve ekonomik politikalara konusunda daha denetimci bir yönetim izlemektedir.

Bölge lkeler arasında oluşabilecek işbirliğine bir diğer engel de bölgede Cumhuriyetler arasında bağımsızlığın kazanılmasından sonraki ortaya çıkan gelişim düzeyleri ve demokratikleşme sürecidir. Bu durumda Batılı gözlemciler tarafından da kabul edilen görece daha liberal bir yönetim tarzı benimseyen Kırgızistan ve Kazakistan ile daha otoriter bir yönetim şekli benimseyen Özbekistan ve Türkmenistan arasındaki bu fark aralarında oluşabilecek işbirliği çalışmalarına da zaman zaman olumsuz yönde yansıyabilmektedir [Hatipoğlu, 2000: 56].

Sovyetler döneminde merkezden yönetilen ekonomik sistemin kşyle birlikte pek çok ekonomik sorunlarla karşılaşan Cumhuriyetlerin tüm bu sorunlardan kurtulabilmeleri için gerekli olan dış yatırım ve yardım için kendi aralarında yarışyor olmaları da işbirliğini engelleyen bir durumdur. Bölge lkelerinin ekonomilerinin de birbirini tamamlayıcı nitelikte olmaması, ülkelerin aralarındaki işbirliği çerçevesinde değil, dış ülke ve çok uluslu şirketlerle doğrudan ilişki kurma suretiyle kalkınmalarını sağlama yönünde hareket etmelerine neden olmaktadır.

Öte yandan Kırgızistan Cumhuriyetinin de Rusya'ya olan bağımlılığı komşu ülkeler ile işbirliği ve entegrasyon çalışmalarını engeller niteliktedir. Sovyetler Birliğinin dağılması bağımsız ülkelerin ortaya çıkmasını sağlamış ancak bu ülkelerin Rusya'ya olan bağımlılıklarını gidermemiştir. Ayrıca Rusya'ya karşı tutumlarında Orta Asya Cumhuriyetlerinin homojen bir blok oluşturduğunu söylemek de mümkün değildir. Sovyetler Birliğinin dağılmasından bu yana Cumhuriyetler Rusya'ya karşı ortak bir tavır takınmadıkları gibi kendi aralarında yaptıkları her toplantı öncesi ve sonrası bu toplantının Rusya'ya karşıtı bir toplantı olmadığına altını çizmek zorunda kalmışlardır. Rusya'nın bölgede devam eden bu ekonomik, politik ve askeri varlığı nedeniyle de hiçbir Cumhuriyet kendisini olumsuz yönde etkileyeceğine inandığı BDT dışında kalmayı göze almamaktadır.

Bağımsızlıklarını yeni kazanmış Cumhuriyetler için güvenliklerini ilgilendiren konularda işbirliği yapmak ekonomik konulardaki işbirliği yapmaktan daha da zor olmaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Cumhuriyetlerin güvenlikle ilgili konulardaki çıkar ve tehdit algılamalarının ulusallaşması ortak güçlerin oluşması ve barışı koruma konusundaki müşterek konuların konuşulmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca bu tür konularda da Rusya'ya bağımlılıktan dolayı Cumhuriyetler arası işbirliğini geliştirmek pek kolay değildir. Kırgız Parlamentosu Tacikistan'ın Kırgız ve Kazak barış gücü isteğini Ekim 1992'de reddetmiş, Kasım 1992'de ve Ocak 1993 toplantılarında Rusya, Kırgızistan ve Kazakistan bölgeye uluslar arası bir barış gücü göndermeyi kabul etmelerine rağmen bunu uygulamaya koyamamıştır. Kırgızistan gücün kendine ait bölümünü Mart 1993'de göndermiş ancak bu gücü Nisan'da geri çekmiştir. Kırgız Parlamentosu ülkenin barış gücü misyonunu yerine getirirken oluşabilecek bir takım olumsuz sonuçlara da katlanmak zorunda kalınabileceği konusunda da uyarıda bulunmuştur.

Sovyet sonrası oluşan Orta Asya Cumhuriyetleri ordularında sayıca fazla Rus askeri bulunması bu ülkelerdeki orduların güvenliği konusunda sorun yaratmakla birlikte, onların diğer bölge ülkeleriyle askeri konularda işbirliği yapmalarını da zorlaştırmıştır. Her türlü zorluğa karşın Mayıs 1997'de Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan BM denetiminde bölgesel barış ve istikrarı sağlamak amacıyla bir Türkistan ordusu

kurulması için adım atmışlardır. Temmuzda ise bu birliğin oluşumu konusundaki çalışmalar tamamlanmış ve birliğin üyelerinin %40'ı Kazakistan,diğer %40'ı Özbekistan ve %20'sinin de Kırgızistan tarafından görevlendirilecek 535 kişiden oluşması ve güney Kazakistan'da konuşlandırılmasına karar verilmiştir [Hatipoğlu, 2000: 59].

Tüm bu engellere rağmen Kırgızistan'ın komşu ülkeleriyle bazı ekonomik konularda ve çevre ile ilgili problemlerin çözümünde işbirliği alanları bulunmaktadır.

3.4. Çin'in Orta Asya Politikası

Kırgızistan'ın diğer büyük komşusu Çin'in Kırgızistan üzerinde nüfus yoğunluğu ile ilgili baskı uygulamak gibi gizli bir arzusu vardır. Çin'in Kırgızistan'da nüfus yoğunluğu ile ilgili saldırganlığı hakkındaki sezgilerini bildiren yetkililerin bu kaygılarını sosyolojik araştırmalar açığa vurmaktadır [Açilova, 1995: 19].

Orta Asya devletleri üzerinde oynanan “İkinci Büyük Oyun”, petrol, gaz ve diğer yer altı kaynakları bölge üzerinde kontrol ve üzerinden geçen taşıma iletişim yolları nezdinde bölgenin ve coğrafi konumu itibari ile Rusya, Çin ve İslam devletleri için artan jeo-stratejik öneminden kaynaklanmaktadır. Petrol ve gaz boru hatlarının güzergahı üzerindeki mücadele, sadece jeo-ekonominin değil, jeopolitiğinde yeni faktörünü oluşturmaya başlamıştır. Bölgesel güvenliğin güçlendirilmesinde SSCB'nin yıkılmasından sonra tek güç olarak ortaya çıkan ABD'nin, Rusya'nın ve dünya ekonomisinde ve politikasında gittikçe daha fazla ağırlık kazanan Çin'in rolü ve sorumluluğu kuşkusuz büyüktür [Şen, 2000:16,17].

Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin (SUÖB) Orta Asya Devletlerinden Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'la birleştiği sınır bölgesi, yaklaşık 3.000 km'dir. Çin'in İmparatorluk yöneticileri için bu alan üç sebepten dolayı önemliydi. Birincisi, “barbar” yağmacılara karşı step ve çölden, ve daha sonra da rakip Avrupalı kuvvetlerden gelen tecavüzlere karşı stratejik bir tampon görevi görmekteydi. İkinci olarak, 2000 yıldır, Çin ve Batı arasındaki ana ticaret yolu olan İpek Yolunun bir parçasını oluşturmuştur. Son olarak da, bir yasallaştırma aracı olarak görev yaparak, Çin imparatorlarının batı

sınırlarını kontrol etme yeteneklerini ilahi yönetim kudretlerinin kanıtı olmasını sağlamıştır. Çin İmparatorluk tarihinde bu nedenle Çin-Orta Asya sınır bölgesi, ülkenin güvenlik ve zenginliğiyle olduğu kadar yöneticilerinin politik yöntemleriyle de anılmıştır.

Son yıllarda, Çin-Orta Asya sınırı, Çin'in iç ve dış politikalarının odak noktası olarak tekrar ortaya çıkmıştır. 1980'lerin başından itibaren, Sovyetlerde ve Çin'in güç merkezlerinde başlayan politikalar ve baskılar hareketi başlatmış, Sovyet Orta Asya'sı ve Batı Çin arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Böylece, Çin-Orta Asya sınır bölgesinde kültürel, politik ve ekonomik ilişkilerde, bölge seviyesinde ve altında restorasyon başlamıştır. Çin için, bu yenilenen ilişkilerle ortaya çıkan fırsatlar ve riskler Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde (SUÖB) merkezlenmiştir [Calabrese, 1999: 89,90].

Orta Asya ülkeleri ile güçlü bağlar oluşturmak, Çin'in jeopolitik ve modernleşme gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Çin'in bu ülkelerle ilişkiler kurmaktaki stratejik amacı, bağımsızlıklarını desteklemek esasına dayalı olarak Rus egemenliğinin Orta Asya üzerinde tekrar kurulmasını önlemek için tasarlanmıştır. Ekonomik amacı, Çin Orta Asya ekonomik işbirliğini yaygınlaştırmak, batı eyaletlerinde büyüme seviyesini yükseltmek gibi özel bir anlama bağlamıştır, ancak daha geniş anlamda, ülkenin ekonomik büyümesine sürdürerek Çin'in global ticaret kapsamını genişletme arzusuna dayalıdır. Politik amacı, eğer engellemezse, batı sınırlarında ulusal kargaşa oluşturmak, ülkenin birliği ve Partinin hakimiyetini sağlamak gibi ikiz amaçlarla ilgilidir. Orta Asya için politika oluştururken, Çin yetkililerine, bir yanda uzun vadeli stratejik amaçlarına ulaşmakla diğer yanda daha acil olan politik ve ekonomik amaçlarını tatmin etmek arasında dengeyi nerede bulacaklarını belirlemeye çabalamışlardır. Orta Asya üzerindeki Rus hakimiyetini gevşetmek, Çin için uzun vadede önemlidir. Bununla beraber, Çin'in mevcut Orta Asya politikası Sincan üzerinde odaklanmıştır.

Çin ekonomisinin büyüme şeklinin ve yapısının önemli bir bölgesel boyutu vardır. Çin'in son yıllarda gösterdiği ekonomik büyüme ülkenin doğu kısmında yoğunlaşmıştır. 1988'de kabul edilen ve Çin'in iç üretiminin Asya-Pasifik pazarına yönlendirilmesine neden olan kıyısal strateji, bu büyümeyi hızlandırmıştır, ancak bölgelerarası eşitsizliğin

büyümesine mal olmuştur. Bu eşitsizlikleri gidermek ve olası ters politik etkilerinden sakınmak için Çin yetkilileri, kıyasal stratejinin temel prensiplerini Sincan'daki çağdaşlaşma çabalarına uygulamışlardır. Beklentileri, Sincan Bölgesi ve yakın Orta Asya ülkeler arasındaki ekonomik bağların büyüme hızlandırmaya yardımcı olmasıydı.

Geçmişte olduğu gibi, Çin otoriteleri, batı sınırındaki politik huzursuzluklarla başa çıkmak için baskı altına alma ve yeniden eğitim kombinasyonuna güvenmişlerdir. 1997'de ayrılıkçılara karşı sert bir saldırı kampanyası ve Çin'in birliğini vurgulamak için Sincan'da bir ay süreli halk eğitim kampanyası başlatmışlardır. Uygur sorununun uluslar arası boyutu ve bunun sonucu olarak ticaretin aksamaması olasılığı nedeniyle, Çin otoriteleri, sınır kontrolü ve kanunların uygulanması konularında Orta Asya ülkelerinin işbirliğini istemiştir. Nisan 1996'da yapılan Şanghay Antlaşması, bu açıdan kritiktir. Sınırın askerden arındırılmasının ve gizli tedbirlerinin uygulanmasının istenmesine ilaveten imza atanlar ulusal ayrılığın bütün şekillerine karşı olduklarını tekrar belirtmiş ve topraklarının ayrılıkçı faaliyetleri planlamak ve ortaya koymak için kullanılmasına izin vermeyeceklerini söylemişlerdir. Bu antlaşmanın imzalandığı günler içinde, Çin otoriteleri Urumçi, Kulozha, Aksu ve Turfan'da kırma ve toplu tutuklamalar emrini vermiştir. Uygur militanları Orta Asya liderlerine, anlaşmanın Sincan Bölgesindeki baskı kampanyasını sürdürmek için Çin tarafından kaleme alınmış bir metin olduğunu anlatan bir halk bildirisi göndermişlerdir. Bununla birlikte, bu bildiğe sağır kulaklara söylenmiştir. Çin Savunma Bakanı Orta Asya ziyaretini takiben, Uygur liderleri, Kırgızistan ve Kazakistan destek için uzun süre güvenebileceklerini belirtmişlerdir. Orta Asya liderlerinin bu konu hakkındaki işbirliği yapmaya istekli olmaları, bunun Çin için önemini kavramalarından ve Çin ile ilişkileri sağlam bir temele dayandırma arzularından kaynaklanmaktadır [Calabrese, 1999: 91].

3.4.3. Çin'in Orta Asya Politikasına Rusya'nın Yaklaşımı

Çin'in Orta Asya Politikası, Çin-Rus işbirliği bağlamında ele alınmalıdır. Bu işbirliğinin ruhu ve amacı, eski Başkan Jiang Zemin'in 1997'deki Moskova ziyareti sırasında yayınlanan, Çin-Rus ilişkisini, çok kutuplu bir dünyada amacı ortak bir yaklaşım

geliştirmek ve uluslar arası olaylarda dengeleyici rol oynamak olan stratejik bir ortaklık olarak açıklayan ortak bildiride belirlenmiştir. Çin-Rus işbirliği, bir çok cephede belirgindir. Askeri alanda, Çin, Rusya'nın önde gelen silah müşterisidir. Ekonomik alanda, Çin-Rus ticareti belirgindir ve yükselmektedir. Çin ve Orta Asya arasındaki ticarete de gölge düşürmektedir. Politik alanda, bir çok konuda Çin ve Rusya'nın durumları, özellikle de kendilerini ABD politikasından uzak tutmak veya ABD baskısına karşı koymakta bir çıkarı paylaştıklarında çakışmaktadır.

Çin'in Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerinin Çin-Rus ikili ilişkilerinin durumu ve bölgedeki Rusya faktörü ile belirlenmesinin işaretleri açıktır. Çin, Rusya'nın varlığını Orta Asya ile olan bir çok ilişkilerinde, özellikle de güvenlik konularında kabul etmişti. Dahası, bu varlık açıkça yönetsel bir formalite olmamıştır. Rusya, sınır ayırımı, sınır güçlerinin taşınması ve askeri güvenlik tedbirleri ile ilgili önemli konuların hepsinde yer almıştır. Aslında, Rus diplomatları, bu görüşmelerde Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafıyla birlikte ortak heyetin bir parçası olarak yer almıştır. Sınır güvenliği konusunda kilit hükümler içeren 1996 Şanghay Antlaşması, Rusya'nın antlaşmayı imzalayan devlet olduğu ve Çin yetkililerin yeni bir güvenlik modelinin oluşması için bastırıldığı beş taraflı bir mukaveleydi. Çin'in Rusya'nın Orta Asya politikasını açıkça kabullenmekten çok desteklediği bir gerçektir. Örneğin, Çin yetkilileri Tacikistan'ın sivil savaşında, burada devam eden kargaşanın yayılmasıyla ilgili endişeleri nedeniyle Rusya'nın arabuluculuğunu ve karışmasını hoş karşılamışlardır[Calabrese, 1999: 90].

Sincan Bölgesi, resmi olarak Çin idaresi sistemine katılmasından uzun süre önce XIX.yüzyılın sonunda, Çin merkezi otoritelerinin Orta Asya ile ilgili olarak aldıkları inisiyatifler ve karşı tedbirlerin odak noktasıydı. Sincan'ın Çin topraklarının batı kenarında olması ve Orta Asya ile olan dinsel-kültürel ilişkileri nedeniyle bu durum devam etmiştir. Aynı nedenlerden dolayı, Çin'in Orta Asya ile olan ilişkilerinin hem mahalli hem de uluslar arası yönü vardır. Pekin'in Orta Asya politikası Çin'in modernleşme süreci içinde ve Çin'in Rusya ile olan stratejik manevralarının uygulanmasıyla kökleşmiştir. Yeni bağımsız devletlerin Çin'in batı sınırına girmesi, bunlardan üçü doğrudan Sincan Bölgesiyle sınır komşusudur. Çin-Orta Asya ilişkilerini beş tane ikili ilişkiyle yeniden yapılandırmıştır. Halen Rusya Federasyonu bu yeni

oluşumda da kritik bir yerdedir. Rusya'nın Orta Asya üzerindeki etki kurma kararlılığı devam etmektedir. En azından, şu anda Pekin Moskova ile arasındaki iyi ilişkilerden hoşnuttur, bunu da Rusya'nın Orta Asya'daki pozisyonuna meydan okuyarak tehlikeye atmaya hevesli değildir. Ayrıca, Çin ve Rusya, Orta Asya içinde dinsel ve etkin kökenli bir karmaşanın yayılmasını önleme çıkarımı paylaşmaktadırlar.

Bununla birlikte, Çin-Orta Asya ilişkileri hakkında uzun vadeli tahminler yapılmamaktadır. Sincan Bölgesindeki Müslüman azınlıklara vahşice baskı uygulanması ve Orta Asya ülkelerine karşı ağır kanlı bir yaklaşım, Çin'in onlarla, özellikle de sınır güvenliği konusunda, devamlı işbirliği içinde olmasını etkiler. Ayrıca, diğerleri kadar önemli olan bir nokta şudur; Çin-Orta Asya ilişkilerinin geleceğini belirlemede Orta Asya liderlerinin tercihi Rus faktörü kadar sonucu belirleme özelliğine sahip olmaya bilir. Çin ve Rusya arasında dengeli bir üretken ilişkiler garantili değildir. Çin'in Orta Asya'ya ekonomik olarak girişi artıkça Moskova ılımlı karşılık vermeyebilir ve şimdiye kadar gösterdiği ılımlı tavrı değiştirebilir. Bununla beraber, Çin ve Rusya arasındaki işbirliği Çin-Orta Asya ilişkilerini ortak olarak takdir edilen yüksek bir seviyeye çıkarmıştır. Çin-Rus ilişkilerin bozulması Çin'in Orta Asya ülkeleriyle olan ilişkilerini karmaşıklaştıracaktır. Çatlaklar büyürse daha açıkça belli olacak ve etkileri en fazla Çin'in Sincan Bölgesinde hissedilecektir [Calabrese, 1999: 93].

3.5. Bişkek Denge Arayışında

1999-2000 olaylarının da getirdiği gibi, güvenlik konularında Rusya'nın yardımına sığınmak dışında fazla seçeneği bulunmasa da , Kırgızistan tamamen Rusya'ya bağımlı hale gelmek istememektedir. ÖİH saldırıları döneminde , Bişkek Moskova'nın yanında Pekin'e de yönelmiş ve önemli destek görmüştü. 1996 itibariyle Kırgızistan ve Çin sınır sorunlarını çözmüş bulunmakta ve ikili ilişkiler Kırgızistan'ın Çin'e Uygur konusundaki desteğiyle pekişmektedir. Kırgız Savunma Bakanı Esen Topoyev'in Mayıs 2000 Çin ziyareti zamanı , Çin'in Kırgızistan'a karşılıksız askeri yardımını öngören bir anlaşma imzalanmış ve Ocak 2001'de bu anlaşma gereği Kırgızistan'a 600.000 Dolar değerinde askeri malzeme yardımı yapılmıştır. Zayıflamaya devam eden Rus ekonomisinin Rusların istediği boyutlarda askeri varlığı destekleyemeyeceği , Çin'in yükselen ekonomik-askeri potansiyeli ve bölgeye yönelik planları ışığında göz önünde

bulundurulursa, Pekin'in, Bişkek'i etkileme açısından Moskova'ya nazaran daha avantajlı konum kazanacağı anlaşılmaktadır. Ama aynı gelişmelerden endişe eden Kırgızistan'ın yapmak istediği Rus etkinliğini Çin etkinliğiyle değiştirmekten ziyade, iki ülke arasında dengeyi tutturmaktır. Bişkek'in seçimi belirleyici olmasa da, yapısal nedenlerle birleştiğinde ciddiye alınacak bir dinamik oluşturabilmektedir.

SONUÇ

Kırgızistan-Rusya ilişkilerinin başlangıcı olarak, Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Rusya'nın bu ülkeyi tanıması olarak kabul edebiliriz. SSCB döneminde Rusya-Kırgızistan arasında bir ilişki yoktu, sadece merkezden yönetim vardı ve başka otonom Cumhuriyetler gibi Kırgızistan da bu yönetime uymak zorundaydı.

Kırgızistan ve diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmasıyla, başka ülkelerle olduğu gibi Rusya ile de yoğun siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik ilişkiler yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu ilişkiler her geçen yıl daha da yoğunlaşarak devam etmektedir. Bağımsızlığını kazanmasına baya zaman olmasına rağmen Kırgızistan ekonomik ve siyasi açıdan yeniden yapılanma sürecindedir. Rusya ise kendisi daha toparlanamamasına rağmen gerek Kırgızistan gerek diğer Cumhuriyetler için model durumundadır. Bağımsızlığının ilk yıllarında Rusya'nın modellik girişimi ABD ve diğer ilişkiler tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak bugün ABD'nin, Rusya'nın bölgedeki girişimlerine pek da sıcak bakmadığı görülmektedir. Ama buna rağmen bölgeyi yakın çevresi olarak kabul eden Rusya, SSCB dönemindeki statüsünün yeniden kazanma çabasına içerisindedir.

Kırgızistan ve diğer Cumhuriyetlerini ilk olarak tanıyan ve ilk elçiliklerini kuran ülkelerden biri Rusya'dır. Bu şekilde başlayan siyasi, ekonomik, sosyal ve güvenlik konusundaki ilişkiler yoğun şekilde devam etmektedir. İkili görüşmeler olsun yada örgütler sayesinde olsun, yapılan zirveler, ABD tarafından tedirginlikle karşılanmıştır.

Rusya ile askeri işbirliklerinin dinamik bir şekilde geliştiğini iddia eden Kırgız lideri Askar Akayev, KGA çerçevesinde daha sıkı ilişkiler istediğini belirtmiştir. Kırgız lideri, kendi ülkesiyle direkt bir ilişkisi olmamasına rağmen sırf Rusya'yı tatmin etmek için çok kutuplu dünya için oluşturulan Rus Çin iş birliğini de övmeyi ihmal etmiyor. Askar Akayev'in, "Biz Kırgızistanlılar, Rusya'nın, Rus kültürünün ve Rusça'nın etkisi olmadan bir gelişme düşünemeyiz şeklindeki açıklaması, Kırgız Cumhuriyeti'ni Rusya'ya bağımlı kılmaya devam edeceğini işaret etmektedir. İşte Kırgızistan Cumhuriyeti yönetiminde hala SSCB döneminde yetişmiş, Rusya'da eğitim almış olan

insanların bulunması, bağımsızlığını kazanmasına on üç yıl olmasına rağmen, Rusya'ya bağımlı kalmalarının gerçek bir nedenidir. Yönetim bu insanların elindeyken ve yeni kuşaklara geçinceye kadar, Rusya'ya bağımlılık, aynen abartılı şekilde devam edecektir.

Şu bir gerçektir ki, bu dönemlerde Kırgızistan için Rusya ile ilişkiler hayatidir, ve ne yazık ki Kırgızistan'ın bugünkü durumundan dolayı Rusya ile ilişkileri bir ilişki değil, bağımlılık olarak görünmektedir. Ama bu durumu ilerleyen yıllarda bağımlılık değil, ikili ilişki şeklinde yansıtmak için yeni yetişen kuşağın bilinçli olmaları gerekmektedir ve öyle olacağına da inanıyorum.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKAYEV, Askar, Strategya Sotsiyalno-Ekonomiçeskogo Razvitiya Respubliki Kırgızstan i Pervooçerednie zadaçi, Bişkek, 1997

AKAYEV, Aksar, Ötkööl Mezgil Fiziktin Közü Menen, Bişkek, 2000

ADILOV ve diğlerleri, İslam Ansiklopedisi, İstanbul Milli Eğitim Vekaleti, 6 Cilt, 1995

ARIK, Umut, Kırgızistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara, 1994

ASANHANOV.A. ve OSMONOV.Ö, Kırgızistan Tarihi, “En Bayırkı Doordon Azırkı Mezgilge Çeyin”, Bişkek, 2001

BEHAR, B.Ersanlı, Türk Cumhuriyetleri Kültür Profili Araştırması, T.C.Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1995

BEYŞEMBİYEV, E., Vneşnoekonomiçeskaya Deyatelnost Suverennih Respublik i Sovremennoe Mejdunarodnoe Pravo, Bişkek, 1997

ÇOTONOV, Usenali, Ata-Meken Tarihi, Bişkek, 2001

DEMİR, Abdullah, BDT'nin Teşkilat Yapısının Teorik İncelenmesi, Türk Dünyası Araştırmaları 110, 1997

KUT, Şule, Yeni Türk Cumhuriyetlerinin Dış Politikası, Bağımsızlığının İlk Yılları, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994

KOYÇİYEV, Turar, Strategya Razvitiya Kırgızstana na 2000-2010, Bişkek 2000

KOYÇİYEV, Turar, Sovyet Sonrası Yeniden Yapılanma, Bişkek 2002

ÖZDOĞAN, Göksu, Sovyetler Birliğinden Bağımsız Cumhuriyetlere:Uzlaşmanın Dinamikleri, Bağımsızlığın İlk Yılları, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994

ÖZDENOĞLU, Selda Aslan ve KÜÇÜKKURT, Serhat, Kırgızistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara, 1996

PLOSKİH, V.M., Kırgızistan i SNG. Mnogostrannaya i Dvustoronnaya Diplomatyay, Bişkek, 1999

PLOSKİH, V.M., Kırgızistan v Mejdunarodnih Organizatsyah, Bişkek, 1999

SOLTONOV, Belek, Kızıl Kırgızistan Tarihi, Bişkek, 1992

SARAY, Mehmet, Kırgız Türkleri Tarihi, Nesil Matbaa ,İstanbul, 1993

SÖNMEZOĞLU, Faruk ve diğerleri, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Der Yayını, İstanbul 2000

USENBAYEV, K., Kırgız SSR Tarihi, Bişkek, 1990

Makaleler

AÇILOVA, Rahat, “Kırgız Dış Politikasındaki Öncelikler ve Politik Kültür”, Avrasya Etütleri, TİKA, İlkbahar 1995

AKSU, Ömer, Rusya, “Moskova’nın BDT Cumhuriyetleri ile İlişkileri” Yeni Avrasya Stratejileri. 2000

ARAS, Bülent ve ÇOLAK, İlhan, “Amerika Orta Asya İlişkileri”, Avrasya Etütleri, TİKA, Sonbahar, 1996

BİLGE, Suat, “Bağımsız Devletler Topluluğu ve Türkiye”, Avrasya Etütleri, TİKA, Kış 1995

CALABRESE, John, “Çin’in Orta Asya Politikası”, Avrasya Etütleri, TİKA, Sonbahar-Kış 1999

DEVLET, Nadir, “Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin Sınırlarının Tarihi, Coğrafi ve Etnik Sorunları”, Avrasya Etütleri, TİKA, Kış 1995

FULLER, E.Graham, “Yeni Bir İmparatorluğa Yöneliş mi? Rusya, Kafkasya ve Orta Asya” Avrasya Etütleri, TİKA, 1996

HATİPOĞLU, Esra, Orta Asya Cumhuriyetleri Arasında Bölgesel İşbirliği ve Entegrasyon Hareketler, Avrasya Etütleri, TİKA, İlkbahar-Yaz 2000

KASİYEVA, A., “Kırgızstandın On Ekinçi Cazı cana Uluttuk İdeologiya”, Jetigen, Bişkek, Mart 2003

ÖZEN, Çınar, “BDT ve Bütünleşme Olgusu” Yeni Form.c:16, Haziran 1995

SOLTAN, Elnur, “Türkmenistan ve Rusya: Gaz Üzerinde Kurulan İlişkiler”, Avrasya Etütleri, TİKA, Yaz 2001

SHAKOOR, Abdul, “Orta Asya: Amerika’nın Çıkar Algılaması ve Güvenlik Politikası”, Avrasya Etütleri, TİKA, Yaz 1995

ŞEN, Cihangir Gürkan, “Rus-Çin-Türkistan İlişkilerinde Yeni Bir Dönem, Şanghay Beşlisi”, Stratejik Analiz 2000

TANRISEVER, Oktay.F.,Rusya ve Bağımsız Türk Devletleri: Bağımsızlığın anlamını keşfetmek, Avrasya Etütleri, TİKA, Yaz 2001

Diğer kaynaklar

[www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGi/ocakozel/2002/fatihhtml/16.10.2003]

[www.birlik.net/temxoja.html/ 20.10.2003]

[www.zaman.com.tr/2001/11/dishhaberler/21.10.2003]

[www.kafkas.org.tr/ajans/medyadansechmeler/25.10.2003]

[www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=11049/18.10.2003]

[www.turkstudent.net/art/3079/01.01.2004]

[www.kemalist.org/html/section.php?op=printpage&artid=389/12.11.2003]

[www.milliyet.com.tr/2000/05/25/dunya/dun01.html/14.11.2003]

[www.ntvmsnbc.com/news/190466.asp/19.12.2003]

[www.aygazete.com/turkdunyasi/?syf=kir_1/21.02.2004]

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Kırgızistan'ın Celal-Abad şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Celal-Abad'da Cumalı Okulunda, lise öğrenimini ise aynı şehirdeki Kırgız-Türk Erkek Lisesi'nde tamamladı.

1997 yılında Celal-Abad Kommersiyal Enstitüsü, Kırgız-Türk İşletme Fakültesi, Uluslar arası İlişkiler Bölümünü kazandı ve 2001 yılında bölümünü derece alarak bitirdi.

İyi derecede Türkçe, İngilizce ve Rusça biliyor.

